

**AVRUPA BİRLİĞİ
VE
TÜRKİYE'DE
YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI
- MASTER TEZİ -**

**Yunusemre Heper
ESKİŞEHİR-1996**

**AVRUPA BİRLİĞİ
VE
TÜRKİYE'DE
YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI.**

**Yunusemre Heper
Eskişehir, 1996**

A- Bölgesel Yardımlar	26
1. En Düşük Gelişmişlik Düzeyindeki Bölgelere Yapılan Yardımlar	27
2. En Düşük Gelişmişlik Düzeyindekiler Dışındaki Bölgelere Yapılan Yardımlar	31
B- Sektörel Yardımlar	33
1. Birliğin Sektörel Yardımlara İlişkin Genel Yaklaşımı	33
2. Birliğin Tekstil ve Giyim Sanayiine Yapılan Yardımlara İlişkin Yaklaşımı	38
3. Topluluğun Otomotiv Sanayiine Verilen Yardımlara İlişkin Yaklaşımı	41
4. Topluluğun Gemi-İnşa Sanayiine Yapılan Devlet Yardımlarına İlişkin Yaklaşımı	45
C- Bölgesel Yada Sektörel Karakteri Olmayan Yardımlar	47
1. Çevre Korumaya Yönelik Devlet Yardımları	47
2. Araştırma Geliştirmeye Yönelik Devlet Yardımları	48
3. Küçük ve Orta Boy İşletmelere Yönelik Yardımlar	49
4. Zor Durumda olan İşletmelere Yönelik Yardımlar	50
5. İstihdama Yönelik Yardımlar	51
D- Sanayi Sektörü Dışında Kalan Diğer Sektörlere Verilen Devlet Yardımları	53
1. Tarım Sektörü	53
2. Balıkçılık Sektörü	55
3. Taşımacılık Sektörü	57
4. Madencilik Sektörü	58
†† IV- AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜYE DEVLETLERE SAĞLADIĞI YARDIMLAR	60
† A- Birlik Fonları	60
+ 1. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu	60
+ 2. Sosyal Fon	60
+ 3. Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu	60
+ 4. Topluluk Araştırma ve Geliştirme Fonu	61
+ 5. Yeni Topluluk Yatırım Kredileri	61
+ 6. Ödemeler Dengesine İlişkin Krediler	61
† B- Avrupa Birliği'nde Üye Devlet Yardımları Uygulamaları	61
1. Genel	61
2. Avrupa Birliği Ülkelerindeki Ulusal Devlet Yardımları	67
a. Danimarka	67
b. Fransa	68
c. Almanya	69

d. Hollanda.....	71
e. İngiltere.....	72
f. İtalya.....	74
g. İspanya.....	76
h. Yunanistan.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI

+ I- YATIRIMLARDA GELİŞMELER	79
+ II- TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİKLERİ	80
+ A- Yatırımlara Sağlanan Başlıca Yardımlar	85
+ B- Destek Uygulamalarına Ait Uygulamalar	86
+ 1. Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti	86
+ 2. Yatırım İndirimi	88
+ 3. Krediler	89
+ 4. Vergi, Resim, Harç İstisnası	91
+ 5. Finansman Fonu	92
+ 6. Bina İnşaat Harcı İstisnası.....	92
+ 7. Katma Değer Vergisi Ertelemesi	93
+ 8. Makina ve Techizat Alımlarında Katma Değer Vergisi Desteği	93
+ 9. Enerji Desteği	93
+ 10. Arsa Sağlanması	94
+ 11. Dış Kredi Temint Mektuplarına Katkı	94
+ C- Ülkemizde Yatırım Teşviki Uygulamaları	94
III- TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM TEŞVİKLERİ NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE ÜLKELERDE UYGULAMALARLA KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ	95
+ A- Nakit Yardımlar	95
+ B- Vergi ve Benzeri Kolaylıklar	98
+ C- Krediler.....	99
IV- TÜRKİYE'DE UYGULAMALARIN BİRLİK KURALLARI KARŞISINDAKİ DURUMU	99
+ A- Ekonomik Kriz Anında Uygulanan Yardımlar	100
+ B- Bölgesel Yardımlar	100
+ C- Sektörel Yardımlar	100
 SONUÇ	 104
 YARARLANILAN KAYNAKLAR	 106

TABLolar

No	Tablonun Adı	Sayfa No
1	Madde 92/3 (a)'dan Yararlanan Bölgeler.....	29
2	Komasyon'un 26.02.1992 itibariyle Bölgesel . Gelişmişlik Düzeyinin Tespitinde Kullandığı Eşikler.....	32
3	Tarım Üretiminde Yaratılan Katma Değerin Yüzdesi Olarak Ulusal Yardımlar.....	55
4	Yapısal Politikalar Çerçevesinde Balıkçılık Sektöründe Birlik Müdahalesi.....	56
5	Yaratılan Brüt Katma Değerin Yüzdesi Olarak Balıkçılık Sektörüne Verilen Yardımlar.....	56
6	Kömür Madenciliği Sektörüne Verilen Devlet Yardımları.....	58
7	Üye Devletlerin Belli Başlı Sektörlere (1988-90) Yılları Arasında Verdiği Yardımlar.....	59
8	Avrupa Birliği'nde Yardımlar	62
9	Avrupa Birliği'nde GSMH'nın Yüzdesi Olarak Devlet Yardımları.....	63
10	İmalat Sanayiine Yapılan Yardımlar.....	64
11	Avrupa Birliği Ülkelerinde Demir Çelik Sanayiine Yapılan Yardımlar.....	65
12	Birlik Üyesi Ülkelerde Yardımların Türleri İtibariyle Yüzde Dağılımı.....	66
13	Almanya'da Yatırım Türleri ve Yardım Oranları	70
14	İspanya'da Bölgelere Göre Devlet Yardımları.....	76
15	Yunanistan'da Bölgelere Göre Uygulanan Yardımlar.....	78
16	Türkiye'de Sabit Sermaye Yatırımlarının Gelişimi	80
17	Türkiye'de Yatırım Teşvik Belgeleri Gelişimi.....	94
18	Yatırımların Sektörel Dağılım.....	95

KISALTMALAR

AB	Avrupa Topluluğu
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEA	Avrupa Ekonomik Alanı
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
CIF	Cost-Insurance-Freight
DEFİF	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DM	Deutsch Mark
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EC	European Community
EEC	European Economic Community
ECU	European Currency Unit
ECSC	European Coal and Steel Community
E.C.R.	European Court Report
EFTA	European Free Trade Associations
EURATOM	European Atom Community
FEOGA	European Fund for Agricultural Guarantee and Guidance
FERİS	Dış Krediler Kur Farkı Fonu
FOB	Free on Board
GATT	General Agreement on Customs and Trade
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İGEME	İhracatı Geliştirme Merkezi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İTKİB	İstanbul Tekstil İhracatçıları Birliği
KD	Katma Değer
KDV	Katma Değer Vergisi
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KKDP	Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
K.Ö.Y.	Kalkınmada Öncelikli Yöre
NIC	New Community Instrument
OJ	Official Journal
OECD	Organization of Economic Cooperation and Development
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
SSY	Sabit Sermaye Yatırımı
TUD	Teşvik Uygulama Dairesi
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
U.K.	United Kingdom
YASED	Yabancı Sermaye Derneği

Ö Z E T

Gümrük Birliği (GB) sürecine kısa bir süre kala sanayi kesimini yakından ilgilendiren konulardan birisi de, GB sonrası teşvik politikalarının ne tür bir değişimin içine gireceği olmuştur. Bu tez de teşviklerin veya devlet yardımlarının GB'den ne şekilde etkileneceği ortaya koymaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği (AB)'nde yatırımlara yönelik ulusal destekler AB hukuku içinde ortak denetim altına alınmışlardır. Ortak Pazarın işleyişine zarar vermeyecek şekilde disipline edilmiştir. Dolayısıyla AB'de devlet yardımları tamamen yasaklanmamakta sadece kontrol altına alınmaktadır. Öngörülen devlet yardımları ülkelerarası ticareti etkilemediği sürece ulusal ekonomi ile sınırlı olduğu sürece aykırılık teşkil etmemektedir. AB'de yardımlar bölgesel, sektörel, sosyal amaçlı ekonomideki ciddi aksaklıklara, firma ölçeklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Kısacası Birlik'de yardımlar uluslararası ticarete zarar vermediği sürece oldukça yaygın kullanılan bir ekonomi politikası durumundadır.

Türkiye bu gün AB ile ortaklık ilişkisini her geçen gün sıkılaştıran bir ülkedir. AB standartlarında "en az gelişmişlik düzeyindeki bölge" statüsündeki ülkemizde yatırımlara verilen yüksek oranlı destekler bu statü nedeniyle devam edecek görünmektedir. Ancak bu yardımlar GB sonrası gelişmiş yöreler dışındaki (İstanbul, Kocaeli) bölgelerde sürebilecektir. Ancak yardımların dozu ülkelerarası ticaretin sübvansesi şeklinde olamayacaktır.

Türkiye'de 1995'e kadar dağınık bir yapı gösteren teşvik politikaları, 1995 yılında yürürlüğe giren tebliğ ile başlığından başlamak üzere bir değişim içine girmiştir. Bu girilen değişimde AB normlarına yaklaşma temel hedeftir. Bu itibarla daha selektif, bölgesel ve sektörlere dönük bir sisteme doğru gidilmektedir. Böylece bir yandan uluslararası nitelikte bir teşvik sistemine geçilirken diğer taraftan devler yardımlarındaki niteliğin artırılması da amaçlanmaktadır.

GB sonrası ve tam üyelik sınırlarına yaklaşıldıkça Türkiye yatırımlara uygulanan teşvik sistemide Birlik paraleline getirilerek uluslararası ticaretin rekabeti bozucu niteliklerinden arındırılacaktır.

SUMMARY

One of the issues that trouble the industry sector just when there's quarter to Customs Union (CU) process, is the kind of change in the incitement policies after Customs Union. In this theses, how the incitements or state aids will be affected by Customs Union is put forward.

National investment supports in EU are under mutual control within the framework of EU laws. They are arranged in order not to harm the actions of Common Market. So the state aids in EU are not wholly forbidden but only taken under control. The state aids foreseen, do not present offense under the conditions that they do not affect the international trade and are united to the national economy. The financial aids in EU vary with respect to the scales of firms and the serious problems in economy aimed at regional, sectoral and social issues. In short, financial aids in EU is an extensively used policy of economy unless they cause harm to the international trade.

Today, Turkey is a country tightening relations with EU day by day. So the high rated state investment supports in our country which is considered in the status of "the least developed region" under EU standards, are likely to continue. Yet those will only be given to the regions other than the developed parts (İstanbul, Kocaeli) after Customs Union. The amount of the financial aids will not have accordance with the subvention of international trade.

The incitement policies that present an irregular structure untill 1995 in Turkey has entered & period of change beginning with a declaration made in the year 1995. The main goal in this change is to approach the EU norms. Thus a more selective, regional and sectoral system is aimed. This way, it is aimed to have an international incitement system on one hand and to increase the standards of state financial aids on the other.

The more we get closer to the period of post Customs in Union and the limits of full membership, the incitement policies applied to the investments in Turkey will be changed and made parallel to those in EU and thus the qualifications that disturb the international trade competition will be taken rid of.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'ni kuran Antlaşma'da varılmak istenen ekonomik hedefler Birlik içi ekonomik hayatın uyumlu bir biçimde gelişmesinin, devamlı ve dengeli bir ekonomik gelişmenin, daha ileri bir istikrarın ve hayat seviyesinin hızla yükseltilmesinin sağlanması olarak sayılmıştır. Bu ana hedeflere ulaşmada ise başlıca iki araç seçilmiştir. Bunlar üye devletler arasında bir Ortak Pazar kurulması ve üye Devletlerin ekonomik politikalarının birbirine yakınlaştırılmasıdır.

Ortak ya da iç pazar üye devletler arası mal ve faktör hareketleri üzerindeki dolaylı, dolaysız tüm ulusal engellerin kaldırılması ile oluşacaktır. Kaynakların etkin dağılımını sağlaması, verimliliği teşvik etmesi beklenen bu rekabet ortamında daha verimli çalışabilen, bilgi ve yeteneklerini geliştiren ve bununla yeni ürün ve üretim yöntemleri geliştirebilen üreticilerin diğer üye ülkelerin pazarlarında herhangi bir korumacı ya da ayırımıcı uygulamaya maruz kalmadan faaliyette bulunabilmeleri, ölçek ekonomilerinden faydalanmaları, verimliliklerini ve karlılıklarını daha da arttırabilmeleri amaçlanmıştır. Böyle bir ortam tüketicilere çeşit, kalite ve fiyat yönünden daha uygun bir seçme imkanı da sunacaktır.

Ancak tüm bu faydaların sağlanabilmesi oluşacak bu pazarın çeşitli suni engellerle bozulmadan bütünleşmiş bir büyük pazar olarak kalması ve oluşan rekabet ortamının bozulmaması ile mümkündür. İşte Birlik bu ortamın bozulmamasını sağlamaya yönelik tedbirlerin bir parçası olarak üye ülkelerin ulusal sübvansiyon uygulamalarını ortak pazarın bütünlüğünün korunması ve geliştirilmesi açısından kontrol altına alan, kaynağını kurucu Antlaşma'nın esas itibariyle 92 ila 94.üncü maddelerinin teşkil ettiği bir mevzuata sahiptir.

Avrupa Birliği üyeliğine aday ve Gümrük Birliği süreci içine girmiş bir ülke olarak Türkiye'nin teşvik uygulamalarının bu mevzuat karşısındaki durumunun değerlendirildiği çalışmanın birinci bölümünde devlet yardımları bir kavram olarak ele alınmış, çeşitli uluslararası kurumlarda devlet yardımlarının bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde Avrupa Birliği'ni kuran anlaşmada devlet yardımlarının sınırları belirtilerek, Avrupa Birliği'nin ulusal devlet yardımı uygulamalarının kontrolü konusunda uyguladığı mevzuat, oluşumundaki ana amaç, kuralları, istisnaları ve içerdiği yaptırım hükümleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde Birliğe üye olmaya aday bir ülke olarak Türkiye'nin devlet yardımları politikası, Birlik yardımları karşısındaki durumunun ne olduğu, Türkiye'nin teşvik politikası ile Birliğin politikaları arasında farklılıklar ortaya konularak Gümrük Birliği süreci ile tam üyeliğe bir adım daha yaklaşacak Türkiye'de teşvik politikalarında yapılması gerekli değişiklikler karşılaştırmalı ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL ANLAMDA DEVLET YARDIMLARI

I. Devlet Yardımlarının Tanımı

Dünyada yaşanan sosyo-ekonomik ve politik dengeler, gelişmeler doğrultusunda dünya ülkelerinin ekonomi, sanayi ve ticaret politikalarında ortaya çıkan yeni koşullar çerçevesinde rekabet güçlerinin korunması ve rekabet edebilirliklerinin artırılması için yeniden şekillenmektedir.

Günümüzde giderek hızlanan küreselleşme, malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin ulusal pazarlardan bağımsız olarak uluslararası piyasalarda sirkülasyonunun gerçekleştiği piyasa ekonomisi prensiplerine dayalı bir sistem olarak tanımlanabilir.

Devletler, piyasa ekonomisi süreci içinde kamu yararına yönelik politikaları uygularken, ülkedeki sektörlerin rekabet gücünü arttırmayı hedeflerlerken yada tamamen politik nedenlerle çeşitli yardımlar yoluyla ekonomiye yardımda bulunmaktadır. (1)

Devlet yardımları en basit anlamıyla devlet tarafından açık veya gizli olarak yapılan maliyet düşürücü hedefi olan bir ödemedir. Geniş anlamda devlet yardımlarını tanımlayacak olursak, devlet kaynaklarının bütün veya belirli yatırımları veya bir sektörü yada üretim konusu belirli bir işletmeyi üretimini, yönetimini himaye etmek, teşvik etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek

(1) Arif ESİN, Dünya'da Globalizasyon ve Avrupa Topluluğu'nun Sanayi Politikası-Türkiye'ye Etkiler. İKV, Ya.No. 116, İstanbul, 1993, s.5

suretiyle bir bölgenin gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla bir karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlardır. (2)

Uluslararası pazarda ABD, Japonya, Asya Kaplanları olarak tanımlanan G.Kore, Singapur, Tayland, Taiwan ve AB'nin mevcut rekabet güçleri kendi aralarında ciddi mücadelelere sahne olurken, pazar paylarını arttırma yönündeki hedefler nedeniyle mücadele şiddeti artmakta ve bu gelişmeleri etkileyen bir olgu olması nedeniyle bir dizi açık yada gizli korumacılık mekanizmalarını harekete geçirmektedirler.

Belli ekonomik hedeflere ulaşılmasında devlet yardımlarının gerekliliğine inanılmakla birlikte, dünya ticaretinde liberasyonun sağlanması, çok taraflı ticaret sisteminin iyileştirilmesi ve uzun dönemde serbest ve çarpıtılmamış bir sistem içerisinde kaynakların rasyonel kullanımı yoluyla tüm ülkelerin refah düzeyinin artırılması ana hedefi doğrultusunda uluslararası çabalar sürdürülmektedir. Üzerinde durulan nokta ise, devlet yardımlarının uzun vadede çözüm olmadığı, karşı tarafın uygulayacağı tedbirlerle zaman içerisinde uygulanan yardımın etkinliğinin kaybolacağı ve ticareti kısıtlayıcı etkisi sebebiyle kontrol altında tutulması gerektiğidir.

Diğer ülkelerin uyguladıkları devlet yardımlarının kendi ulusal ekonomilerini zarara uğratmasını önlemek amacıyla ülkeler, gerek ulusal, gerek uluslararası düzeyde birtakım düzenlemeler geliştirmişlerdir.

II- ULUSLARARASI ANLAŞMALAR ÇERÇEVESİNDE DEVLET YARDIMLARI

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade/Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) uluslararası ticaretin düzenlenmesinde etkin bir rol üstlenen, himayeciliği durdurarak tüm ülkelerin yararına olmak üzere, dünya ticaretinde liberasyonun sağlanmasını ve çok taraflı ticaret sisteminin geliştirilmesini hedef alan önemli bir kuruluş niteliğiyle faaliyetlerini sürdürmektedir.

Benimsediği prensipler çerçevesinde devlet yardımlarına ilişkin düzenlemeler de getiren GATT'a hem AB hem de Türkiye taraftır.

A- GATT'da Devlet Yardımları

İkinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman uluslararası ekonomik gündemin birinci maddesini işgal eden konu daralan dünya ticaretini yeniden canlandırabilmek için bir uluslararası anlaşmanın imzalanmasıydı. (3)

(2) Barbaros İNECİ, Avrupa Topluluğu ve Türkiye'de Sübvansiyonlar,

İstanbul Sanayi Odası, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul, 1993, s.5.

(3) Koray KURAL, Feridun KARAKEÇİLİ, Aysin SAKIZLIOĞLU, Devlet Yardımları, DPT, Ankara, 1995, s.2.

Bu amaçla oluşturulan GATT, üyelerinin de kabul ettiği anlaşma metni ile dünya ticaretine aşağıdaki birkaç önemli prensibin girmesini sağlamıştır :

- Üye ülkelerin dış ticaretlerine gümrük vergileri dışında bir kısıtlama getirememeleri prensibi,
- Bir ülkenin dış ticaretinde başka bir ülkeye tanıdığı ayrıcalığı (örneğin gümrük vergisi indirimi), Anlaşmaya taraf olan diğer ülkelere de tanıması zorunluluğunu getiren En Çok Kayrılan Ülke Prensibi (Most Favoured Nation),
- Bir üye ülke tarafından diğer bir üye ülkeye ihraç edilen ürünlere, ithalatçı üye ülkenin kendi yerli ürünlerine uyguladığından farklı kural uygulamama zorunluluğunu getiren Ulusal Uygulama Prensibi (National Treatment).

Serbest ticarete yeşil ışık yakan bu temel ilkelere karşı, yine GATT ile bu temel ilkeleri bozan önemli sınırlamalar getirilmiştir. Bunlar;

i) Özellikle ödemeler dengesi sorunu ile karşılaşan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin geçici koruyucu önlemlere başvurabilmeleri,

ii) İki veya daha fazla sayıda ülkenin bölgesel entegrasyona giderek kendi aralarında Gümrük Birliği oluşturabilmeleri,

iii) Haksız ticaret yapan bir ülkeye karşı, bu haksızlığa uğrayan ülkenin anti-damping ve telafi edici vergiler yoluyla yerli sanayiini koruyucu önlemler alabilmesi,

iv) Dokuma ve hazır giyim sektöründe, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelen ihracatı sınırlamak için sanayileşmiş ülkelerin kotalar tahsis edebilmeleridir.

Ayrıca tarım ürünleri Anlaşma dışında tutulmuştur.

15 Nisan 1994 günü 117 ülkenin delegeleri tarihin en kapsamlı ticaret anlaşması olan Uruguay Round Nihai Senedini imzalanmıştır. Round'da varılan sonuçlarla dünya ticaretinde ciddi bir liberalizasyon ve genişleme sağlamakta, sübvansiyonlar, anti-damping, gümrük kıymeti, ticarete teknik engeller ve koruma tedbirleri alanlarında çok taraflı ilke ve kurallar geliştirmekte, ülkelerin ticaret politikalarının eleştirel gözle incelendiği bir sistem kurulmakta, tekstil, tarım ve hizmet sektörlerindeki ticari faaliyetler GATT çerçevesine alınmakta, bunlara ilaveten ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları ve yatırım tedbirleri için yeni kurallar oluşturulmaktadır. Neticede, mal ticaretinde gümrük tarifeleri ortalama % 33 oranında indirilecek, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyeleri aşağıya çekilecek, bir geçiş döneminden sonra dokuma ve hazır giyim sektöründe miktar kısıtlamaları kaldırılacak, gönüllü ihracat sınırlamalarına son verilecek ve hizmetlerde pazara giriş imkanları sağlanacaktır. Fikri mülkiyet haklarında asgari normlara uyulması ve geniş bir koruma sağlanması temin edilecektir. Liberal ticaret anlayışına aykırı yatırım

tedbirleri ise yürürlükten kaldırılacaktır. En önemlisi, Round sonunda sonuçların uygulanmasını yönetmek ve gözetmek için bir “Dünya Ticaret Teşkilatı” (WTO-World Trade Organization) kurulmuştur.

1. Uruguay Round’un Getirdikleri ve Muhtemel Etkileri

Yapılan hesaplamalara göre, Nihai Senedin tam olarak uygulanması halinde, global gelirlerde kalıcı olarak 212-274 milyar ABD Doları düzeyinde yıllık artış trendi ortaya çıkacaktır. Bu artış, 1992 yılı dünya GSYİH’nın yaklaşık yüzde 1’ine eşittir. Gelişmekte olan ülkeler, bu artıştan yıllık olarak 80 milyar ABD Doları pay alacaklardır. Bu pay ise yine 1992 yılındaki toplam gelişmekte olan ülkeler GSYİH’sının yüzde 1.7’sine eşittir. Dinamik etkiler de hesaba katılırsa toplam kazançların bunun hayli üstünde olması beklenebilir.

İmalat sanayii ürünlerinde pazara girişin liberalizasyonu beş yıllık bir döneme yayılmaktadır. GATT sekretaryasının tahminlerine göre, sanayileşmiş ülkelerin tarifeleri ortalama olarak yüzde 6’dan 3,6’ya inecektir. Sanayileşmiş ülke pazarlarına sıfır gümrükle giren malların oranının yüzde 20’den yüzde 43’e yükselmesi beklenmektedir. Keza, gerek gelişmekte olan ülkeler, gerekse Doğu Avrupa ülkeleri tarife taahhütlerini arttıracaklardır. Ayrıca, işlenmiş mamullere hammadeden daha yüksek tarife uygulaması anlamına gelen tarife eskalasyonlar genel olarak azaltılacak ve gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi “gri alan” (grey area) önlemleri elimine edileceklerdir. Sanayileşmiş ülkelerin imalat sanayii ürünlerinde yapacakları en büyük tarife indirimleri, hali hazırda nispeten düşük tarife uygulanan mallardan (tropikal sanayi ve kereste, kağıt, mobilya, metal ve maden ürünleri gibi doğal kaynaklara dayalı mallar) yoğunlaşmaktadır. Hassas mallar (tekstil ve hazır giyim, nakliye araçları, deri eşya ve ayakkabılar) için ise daha sınırlı indirimler sözkonusudur.

Uruguay Round, hizmetler sektörünü ayırım gözetmemeye ve saydamlığa dayalı bir çok taraflı kurallar demetine bağlama konusunda da bir çerçeve sunmaktadır. Hizmetler bakımından gelişmekte olan ülkeler, dünya ticaret paylarını 1970-1992 yılları arasında yüzde 11’den yüzde 15’e yükseltmişlerdir. Bu sektörde liberalizasyonun daha da genişletilmesi, gelişmekte olan ülkelerin kazancını arttıracaktır. Uruguay Round, hizmetler alanında çok taraflı kuralların kapsamını genişletmekte ve hizmet ticaretinin liberalizasyonu için daima müzakereler tesis etmektedir. Gelişmekte olan ve geçiş (eski sosyalist ülkeler) ekonomilerinin en çok kazanç sağlamaları beklenen hizmet alanlarının, deniz taşımacılığı, mali hizmetler ve işgücünün serbest dolaşımı olacağı sanılmaktadır.

IMF’nin tahminlerine göre, “Ticaret ile ilgili Fikri Mülkiyet Hakları” (Trade Related Intellectual Property Rights TRIPS) konusunda getirilen yeni kurallar sonucunda, fikri mülkiyet haklarının gelişmekte olan ülkelerde artan bir şekilde korunması, bu ülkelere yabancı sermaye akışını artırabilecektir. Çünkü, korsanlık riskinin azalmasıyla birlikte yatırımlardan daha yüksek getiri beklenmektedir. Öte yandan, patent korumalarının gelişmekte olan ülkelere ilaç ürünlerinin fiyatlarını arttıracığı yolunda endişeler bulunmakla beraber, Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) Anlaşmasının tam etkilerini ancak 2015 yılında göstereceğini de gözden uzak

tutmamak gerekmektedir. Ayrıca, patent sahibinin çok yüksek fiyat uygulaması halinde bundan olumsuz yönde etkilenen ülkelerin telafi edici önlem alma hakları mevcuttur.

Uruguay Round'un tarımdaki korumacılığı azaltan reformları, dünya pazarındaki bozulmaları bertaraf etmenin yanı sıra pazar girişi imkanlarını da genişletmektedir. Diğer yandan daha önce sübvansiyon alan tahıl, et, süt ürünleri ve şeker gibi tarım ürünlerinin fiyatları da sübvansiyonların düşürülmesine paralel olarak yükselme eğilimine girecektir. Bu tür ürünlerin ihracatçısı olan ülkeler söz konusu eğilimden yararlanacaklardır. Bu arada bazı Afrika ve Akdeniz ülkelerinin de aralarında bulunduğu gıda maddeleri net ithalatçısı ülkeler olası yüksek fiyatlardan endişe duymaktadırlar. Yüksek fiyatların çiftçiye yansması şartıyla, bu gibi olumsuz etkiler, bir yandan net ithalatçının kendi tarımsal sektöründeki, bir yandan da önceden korunan ürünlerin net ihracatçısı durumundaki gelişmekte olan ülkelerin tarım sektöründeki üretim artışıyla bertaraf edilebilecektir. Yine de, gıda maddelerinin dünya fiyatları genel olarak yükseldiği takdirde, uluslararası ticarete konu olan gıda maddelerinin net ithalatçısı durumundaki ülkelerin artan maliyetlerle karşı karşıya kalacağı açıktır. Ancak, ticaret hadlerinde oluşacak bu tür kayıplar, Uruguay Round'un imalat sanayii ürünlerinde daha geniş pazar girişi sağlaması gibi diğer alanlarda (tekstil, hazır giyim dahil) doğacak kazançlarla dengelenecektir. Üstelik gıda maddelerindeki fiyat yükselişleri, altı yıllık bir döneme tedrici olarak yayılacağından, ülkelerin ayarlama önlemleri için yeterli zamanları olacaktır.

Uruguay Round'un hem MFA (Çok Elyafılar Anlaşması), hem de diğer anlaşmalarla düzenlenen tekstil ve hazır giyim kotalarını ortadan kaldırmaya yönelik hükümleri, bu sektörde uluslararası rekabet gücüne sahip ülkelere önemli kazançlar sağlayacaktır. GATT'in yaptığı ilk tahminlere göre, 10 yıllık uygulama dönemi zarfında gelişmekte olan ülkelerin başlıca OECD ülkelerine olan tekstil ihracatı yüzde 82, hazır giyim ihracatı ise yüzde 93 oranında artış gösterecektir. Bu konuda yapılan bir başka çalışma ise, Avrupa Birliği, ABD ve Kanada'da korumaların azaltılması sonucunda çalışmanın kapsamına alınan gelişmekte olan 34 ülkenin lehine 1986 yılı fiyatlarıyla 8 milyar dolarlık bir kazanç doğacaktır. Bu kazancın çoğu etkin (efficient) çalışan üretici ülkelere giderken, ihracatları tarihsel paylara (past performance) dayalı MFA kotalarına bağlı olan veya spesifik pazarlara tercihli giriş (GSP) imkanına sahip daha az etkin ihracatçılar, Uruguay Round sonrası dönemde satışlarını idame ettirebilmeleri için sanayilerini yeniden yapılandırmak, maliyetleri kısmak ve kalitelerini iyileştirmek zorundadırlar. Anlaşmanın on yıllık dönemde tedrici olarak uygulamaya girecek oluşu dolayısıyla, daha az etkin üreticilerin sanayilerini yeniden yapılandırmaya yeterli zamanları bulunacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin bu sektördeki liberalizasyon konusundaki endişeleri şu noktalarda toplanmaktadır :

a) MFA kotalarının kaldırılması programın çok gerilerine bırakılmıştır. Öylesine ki, kotaların tamamen kaldırılacağı 2005 yılına kadar tekstil ticaretinin yüzde 49'u hala MFA kapsamında kalmaya devam edecektir.

b) Yüksek tarifeler ve tarife pikleri sürüyor olacaktır.

c) "Geçici koruma önlemleri" (transitional safeguards) kapsamında halen kotaya tabi olmayan ürünlerin ihracatı sınırlandırılabilir olacaktır ve belirli ihracatçılara selektif olarak kota uygulaması getirilebilecektir.

Bu arada bazı gelişmekte olan ülkeler, GSP, Lome Konvansiyonu ve Akdeniz Anlaşmaları gibi programlar yoluyla sanayileşmiş ülkeler nezdinde elde ettikleri tercihli rejim marjlarının MFN tarifelerindeki indirimler sonucunda erozyona uğrayacağından endişe etmektedir. Bu nedenle ortaya çıkacak gelir ve ihracat kayıplarını ülke bazında ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

Diğer bazı gelişmekte olan ülkeler için tercih marjlarının erimesinden kaynaklanan kayıpların daha mütevazı olması beklenmektedir. Şimdiye kadar GSP programlarından en geniş ölçüde yararlanan ülkeler, Asya'nın ve Latin Amerika'nın ileri düzeydeki gelişmekte olan ülkeleri olmuştur. Fakat bu gibi ülkeler için doğacak kayıplar, MFN tarifelerindeki indirimler ve tekstil-hazır giyim de dahil olmak üzere Uruguay Round ile diğer alanlarda getirilen liberalizasyon ile pekala telafi edilebilecektir. Ayrıca, her huralükarda bu tür ileri düzeydeki gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı yükselen yükselen gelir düzeyleri nedeniyle artık GSP programlarından çıkarılma ihtimaliyle zaten yüzyüzedirler.

Uruguay Round'un gelişmekte olan ülkeler bakımından diğer önemli yönlerinden biri de, kuralların berraklaştırılması ve kuvvetlendirilmesi olmuştur. Örneğin, a) koruma önlemleri ile ilgili olarak, gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi gri alan (grey area) tedbirlerinin sanayileşmiş ülkelerde dört yıl içinde kaldırılmaları; b) sübvansiyonların, telafi edici önlemler alınabilecek türleri ve yasaklanmış olanlarıyla birlikte açık bir şekilde tanımlanmaları; c) anlaşmazlıkların çözümü için güçlü düzenlemeler getirilmesi ve buna göre, anlaşmazlığa taraf olanların panel kararlarının kabulünü veto edememesi ön planda yer alan yenilikler arasındadır.

Bu gibi yeniliklere rağmen, GATT/WTO kuralları, koruma önlemlerinin anti-dampingin ve belirli sübvansiyonların uygulanmasında hala akit taraflara takdir hakkı tanımaktadır. Örneğin koruma önlemleri bakımından Tekstil Anlaşmasında olduğu gibi, belirli durumlarda ihracatın ölçsüz (disproportionately) bir biçimde artması halinde ilgili ihracatçı ülkeye karşı önlem alınabilmektedir. Bu türde koruma önlemi uygulamalarının önümüzdeki dönemde GATT/WTO'nun gündemini sık sık meşgul etmesi ihtimal dahilindedir.

Öte yandan Uruguay Round sonrası dönemde yeni düzenlemelere tabi olacak alanlar arasında gelişmekte olan ülkeleri en yakından ilgilendirenlerin başında tarımdaki daha da ileri liberalizasyon ve tekstil-hazır giyim sektöründeki tarife piklerinin indirilmesi gelmektedir. Hizmetler sektöründe liberalizasyon görüşmelerinin de başlaması beklenmektedir. Yakın gelecekteki GATT/WTO gündeminin gelişmekte olan ülkeleri hayli ilgilendiren bir diğer konusu da, ticaret ile çevre ve sosyal/işgücü standartlarının kaşı karşıya getirilmesi olacaktır. IMF'e göre, gelişmekte olan ülkeler, genel olarak bu alanda global standartların yaratılma arzusunu takdir etmekle birlikte, bunun büyük ölçüde sürdürülebilir bir ekonomik gelişmeye bağlı olduğu da açıktır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde bu hususta yapılacak müzakerelerde gelişmekte

olan ülkelerin, çevresel ve sosyal standartların gerçekleştirilmesi için ticaret sınırlamalarının kullanılmasının optimal bir strateji olamayacağını vurgulamaları ve bu standartlarla ilgili endişelerin himayeciliğın artmasına vesile (önşart) olmamasını sağlamaya yönelik çabalar içinde girmeleri beklenmektedir.

2. Uruguay Round'un Devlet Yardımlarına İlişkin Hükümleri

Uruguay Nihai Senedinde devlet yardımları ile ilgili hükümler Tarım Anlaşması ile Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması kapsamında yer almaktadırlar. Tarım mallarının ticareti bu Anlaşma ile ilk defa olarak çok taraflı ticaret kurullarına tabi tutulmaktadır. Tarım Anlaşması, esas itibariyle; Pazara Giriş, Yurtiçi Sübvansiyonlar ve İhracat Sübvansiyonları hususlarında üye ülkelerin yapacakları indirim taahhütleri ve bunların uygulanışını kapsamaktadır. Ayrıca, insan, hayvan ve bitki sağlığı; gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkeler ile net gıda ithalatçısı ülkelere ait özel düzenlemeler getirilmiştir.

Yurtiçi sübvansiyon indirimi taahhütleri, sadece ticareti saptırıcı tedbirleri içerecektir. Buna göre 6 yıl içinde yurtiçi destekler yüzde 20 oranında azaltılacaktır. Gelişmekte olan ülkeler için ise indirim, bu oranın 2/3 nisbetinde olup, 10 yıl içinde gerçekleşecektir.

Gelişmiş ülkelerece tarım ürünleri ihracatına yapılan sübvansiyonlar 6 yıl içinde bütçe harcamaları cinsinden % 36 oranında, sübvansiyon verilen ihracat miktarı cinsinden ise, % 21 oranında azaltılacaktır. Söz konusu azaltma için oranlamada baz alınan dönem 1986-90 arasındır. Gelişmekte olan ülkeler için bu oranlar % 24 ve % 14'dür ve 10 yıllık bir dönemde gerçekleştirilecektir.

Gelişmekte olan ülkeler ayrıca tarım ürünlerinin ihracatında pazarlama maliyetlerini azaltmak amacıyla yapılan sübvansiyonlar ve iç sevkiyata tanınandan daha elverişli taşıma koşullarını, ihracata yönelik sevkiyatlar için uygulayabileceklerdir.

Tokyo Round'da müzakere edilen ve sübvansiyonlar Kodu olarak bilien "Genel Anlaşmanın VI, XVI ve XXIII.Maddelerinin Uygulanması ve Yorumu" Uruguay Round'da Genel Anlaşmanın (Nihai Senedin) içine dahil edilmiş ve böylelikle Anlaşmaya imza koyan ülkelerin "uyma zorunluluğu" otomatik hale getirilmiştir.

Öte yandan, giderek "saklı bir korumacılık" uygulamasına dönüşen anti-damping ve anti-sübvansiyon tedbirlerinin ticareti bozucu etkilerini gidermek amacıyla bunlarla ilgili kıstas ve prosedürlerin ayrıntılı tanım ve yöntemleri saptanmış ve "sübvansiyonun" net bir tanımı yapılmıştır. Ayrıca, yine öncelerden farklı olarak Uruguay Round ile "spesifik sübvansiyon" kavramı getirilmiştir. Eğer bir sübvansiyon, sadece bir teşebbüse, bir endüstriye veya bir teşebbüs ya da endüstri grubuna uygulanıyorsa, bu tür sübvansiyonlara "spesifik" sübvansiyon denilmektedir. Anlaşma gereği sadece spesifik sübvansiyonlar, yine Anlaşmada ifade edilen disiplinlere tabi tutulmaktadır.

Anlaşma, sübvansiyonun net bir tanımını yaptıktan sonra, bu tanıma giren “spesifik” nitelikteki sübvansiyonları üç ayrı kategori halinde sınıflandırmakta ve kategorilere çeşitli disiplinler getirmektedir. Söz konusu kategoriler ise, “yasaklanmış sübvansiyonlar” (prohibited subsidies), “karşı önlem alınabilir sübvansiyonlar” (actionable subsidies) ve “karşı önlem alınmayan sübvansiyonlar” (non-actionable subsidies) olmak üzere ele alınmaktadır.

a) Sübvansiyonun Tanımı

Devlet veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından aşağıdaki şekillerde bir mali katkı söz konusu olduğunda bu durum sübvansiyon addedilir:

- Devlet uygulamasının, hibe, kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferi içermesi veya potansiyel olarak doğrudan fon ya da yükümlülük transferini (kredi garantisi gibi) içermesi;
- Aksi takdirde tahakkuk etmiş olacak bir devlet gelirinin affedilmesi veya tahsil edilmemesi (vergi ertelemeleri gibi mali teşvikler) ;
- Devletin genel altyapı dışında kalan hususlarda mal veya hizmet temin etmesi veya mal satın alması;
- Devletin bir fon mekanizmasına ödemeler yapması veya garanti sağlaması veya bir özel kuruluşa yukarıdaki şıklarda belirtilen tipteki fonksiyonları yürütme görevini vermesi (bu fonksiyonlar, normalde devlete düşen ve uygulama bakımından devletin uygulamalarından gerçek anlamda farklı olmayan niteliktedirler); veya
- GATT’ın ihracat teşviklerinin kaldırılmasını öngören XVI. maddesi anlamında herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteği verilmesi; ve
- Bütün bunların sonucunda bir “yarar” elde edilmiş olması gerekmektedir.

b) Sübvansiyon Kategorileri

aa- Yasaklanmış Sübvansiyonlar

Tarım Anlaşmasında yer alan istisnalar dışında aşağıdaki sübvansiyonlar yasaklanmıştır:

- Kanunen veya fiilen, yalnızca veya diğer bazı koşullarla birlikte ihracat performansı koşuluna bağlanmış sübvansiyonlar;
- Kanunen veya fiilen, yalnızca veya diğer bazı koşullarla birlikte yerli kullanımın ithal edilmiş mal kullanımının üzerinde olması koşuluna bağlanmış sübvansiyonlar.

bb) Karşı Önlem Alınabilir Sübvansiyonlar

Yukarıda, "Sübvansiyonun Tanımı" başlığı altında yer aldığı şekli ile herhangi bir sübvansiyon uygulamasının, diğer üye ülkelerin çıkarlarını olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. Yani, bir sübvansiyon aşağıdaki sonuçları yaratmamalıdır;

- Bir başka üye ülkenin yerli sanayiine zarar vermek,
- GATT 1994'ün, özellikle de madde II'deki tarife ve eş etkili vergilerde sağlanacak tavizlerin bir sonucu olarak diğer üye ülkeler lehine ortaya çıkacak bir kazancın yokedilmesi veya eksik oluşmasına neden olmak,
- Bir başka üye ülkenin çıkarlarına "ciddi halel" getirmek. Bu kavram ciddi tehdidi de içermektedir. (Bu hükümler, Tarım Anlaşması'nın 13. maddesinde belirtilen tarımsal ürünlerde sürdürülmekte olan sübvansiyonlara tatbik edilmemektedir.) "ciddi halel" in var addedildiği durumlar ise şunlardır:
 - a. Bir ürüne değer üzerinden verilen toplam sübvansiyonların ürünün değerinin % 5'ini aşması.
 - b. Bir endüstri veya bir işletme tarafından sürdürülen işletme zararlarının kapatılmasına yönelik sübvansiyonlar.
 - c. Devlet tarafından borçların affedilmesi veya borç geri ödemelerini karşılayan yardımlar.

Ancak, yukarıdaki sübvansiyonların "ciddi halel" addedilebilmesi, aşağıdaki sonuçları doğuruyor olmasına bağlıdır. Bu sonuçlardan herhangi biri doğmamışsa "ciddi halel" yoktur;

- Söz konusu sübvansiyonun etkisi, sübvansiyonu uygulayan ülkenin pazarına benzeri malların ithalatını önlüyor veya azaltıyorsa,
- Bir başka üye ülkenin üçüncü ülke pazarına benzer mal ihracatını önlüyor veya azaltıyorsa (bu durumda, sübvansiyon verilmemiş ürünün aleyhine olarak pazar paylarının değiştiği Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Komitesi - ne ispat edilmek zorundadır),
- Sübvansiyon verilen malın fiyatı, aynı pazardaki bir başka üye ülkenin benzer mallarının fiyatına kıyasla belirgin bir fiyat kırılmasına maruz kalmışsa,
- Sübvansiyonu yapan üye ülkenin, bir önceki 3 yıl ortalamasına kıyasla dünya pazarındaki payı bu sayede artmışsa.

Bununla birlikte, aşağıdaki durumlarda ortaya çıkan ticaret azalması (sapması) veya önlenmesi halleri "ciddi halel" sayılmamaktadır :

- Şikayetçi olan üye ülkenin benzer malların ihracatı veya ithalatında yasaklama veya kısıtlama uyguluyor olması,
- Söz konusu malda devlet tekeli veya ticaret tekeli uygulayan ithalatçı ülkenin ticari olmayan nedenlerle ithalatını şikayetçi üye ülkeden üçüncü ülkelere kaydırması,
- Şikayetçi ülkenin ihracatını, üretim, kalite, miktar veya fiyat bakımından temelden etkileyen doğal felaketler, grev, nakliye engelleri gibi mücbir sebep halleri,
- Şikayetçi ülkede ihracatı sınırlayan düzenlemelerin varlığı,
- Şikayetçi ülkeden söz konusu malın ihracatının gönüllü olarak azaltılması (firmaların ihraç mallarını yeni pazarlara tahsis etmesi gibi),
- İthalatçı ülkedeki standartlar ve diğer gerekli mevzuata uyum sağlayamamak.

cc) Karşı Önlem Alınmayan Sübvansiyonlar

Aşağıdaki sübvansiyonlar karşı önlem alınmayan kategoride sayılmaktadır:

- Spesifik olmayan sübvansiyonlar;
- Spesifik olmakla birlikte aşağıda (1) no.lu paragraftaki tüm koşullara uyan sübvansiyonlar :

Aşağıdaki uygulamalar her halükarda karşı önlem alınmayan sübvansiyon niteliğindedirler:

(1) Firmalarca veya yüksek eğitim ve araştırma kuruluşlarınca firmalarla yapılan ve sözleşme bazında yürütülen araştırma faaliyetleri için yapılan yardımlar; ancak, yardımın endüstriyel araştırma giderlerinin yüzde 75'ini ya da pazara giriş öncesi geliştirme faaliyeti giderlerinin yüzde 50'sini aşmaması gerekmektedir. Ayrıca böyle bir yardım sadece aşağıdaki giderlere münhasır olmak durumundadır:

- a. Personel giderleri (sadece doğrudan araştırma ile ilgili personel için)
- b. Münhasıran ve daimi surette araştırma faaliyetine ayrılmış araç, gereç, ekipman, arsa ve bina giderleri.
- c. Münhasıran araştırma faaliyeti (teknik bilgi, patent ve araştırma satın alma giderleri dahil) için kullanılan danışmanlık ve benzeri hizmet giderleri.
- d. Araştırma faaliyetlerinin doğrudan bir sonucu olarak maruz kılınan diğer işletme giderleri (malzeme ve tedarik ile ilgili olarak vb.).

(2) Bir üye ülke topraklarında, bölgesel kalkınma genel çerçevesi içinde dezavantajlı bölgelere verilen ve spesifik olmayan yardımlar. Ancak bu yardımların aşağıdaki şartlara uyması gerekmektedir:

a. Her dezavantajlı bölge coğrafi, ekonomik ve idari kimliği ile açık bir şekilde belirlenmeli.

b. Bölgenin dezavantajlılığı, tarafsız ve objektif kriterlere dayanmalı, bölgenin sorunlarının geçici nitelikteki şartlardan kaynaklanmadığı işaret edilmeli, bu tür kriterler yasa, tüzük veya diğer resmi bölgelerde açıkça zikredilmiş olmalıdır.

c. Söz konusu kriterler, belirli ekonomik gelişmişlik ölçüleri de içermelidir. Buna göre, fert başına veya hane halkı başına düşen gelir veya fert başına GSYİH esas alınabilmektedir. Bunun da söz konusu ülkedeki GSYİH ortalamasının yüzde 85'inden yüksek olmaması gerekmektedir. Alternatif olarak işsizlik oranı esas alınabilmektedir, bunun da o ülkedeki ortalamasının en az yüzde 110'u düzeyinde olması gerekmektedir.

(3) Mevcut tesislerin, firmalara ilave mali yük getiren yeni çevre mevzuatına adapte edilmesine yönelik yardımlar; ancak, bu yardımların aşağıdaki şartlara uyması gerekmektedir:

a. Yardım, bir kereye mahsus olmalıdır;

b. Adaptasyon giderlerinin yüzde 20'si ile sınırlı olmalıdır.

c. Firmalarca üstlenilmesi gereken yatırımla ilgili tadilat ve iş masrafları yardım kapsamına girmez;

d. Yardım doğrudan çevre kirliliğindeki planlanan azalmaya bağlantılı ve uygun ölçüde olmalıdır;

e. Yeni ekipman ve/veya imalat prosesini benimseyebilecek olan tüm firmalara açık olmalıdır.

“Dava Edilmeyen Sübvansiyon” uygulamalarında, bir üye ülke, bunun kendi sanayiine ciddi ters etkiler yaptığı kanısına haklı nedenlerle sahip olduğu takdirde sübvansiyon uygulayan ülkeden “danışma” talep edebilir. Danışma yoluyla her iki taraf için makul bir çözüm bulunamazsa şikayetçi taraf durumu Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Komitesi'ne bildirir. Eğer Komite inceleme sonucunda, iddia edilen “ters etkinin” geçerli olduğuna karar verirse, sübvansiyonu veren ülkeye “ters etkileri” telafi edecek tadilatı yapmasını tavsiye eder. Eğer 6 ay zarfında söz konusu tavsiyenin dikkate alınmadığı görülürse, o takdirde Komite şikayetçi ülkeye uygun olan karşı tedbirleri alma yetkisi verir.

c) Telafi Edici Önlemler

Genel olarak, belirli bir sübvansiyonu uygulayan ülke bunu Komite'ye bildirmek durumundadır. Komite ise bunu üye ülkelere sirküle etmektedir. Aynı şekilde telafi edici önlem uygulamaları da üyelere bildirilecektir. Anlaşmanın bir bölümü de, Telafi Edici Önlemleri düzenlemektedir. Bu konuda tedbirlerin başlatılması, ispat kuralları, ilgili tarafların bilgilendirme ve savunma zorunlulukları belirli disiplinlere

bağlanmaktadır. Yerli sanayiye verdiği zararın belirlenmesi bakımından esas olduğundan dolayı bir sübvansiyonun miktarının hesaplanması da belirli bir disiplin çerçevesine alınmıştır; buna göre, sübvansiyon alana yarattığı kazanç bakımından sübvansiyon miktarının hesabı şu esaslara bağlanmıştır:

- Devletin sermaye katılımı yapması durumunda bu karar, o pazardaki özel yatırımcıların normal yatırım uygulamalarıyla (risk sermayesi dahil) tutarlı olduğu sürece, bir kazanç doğurmuyor sayılır.

- Devletin verdiği bir kredi, alıcı firmanın bunun karşılığında devlete ödemek durumunda olduğu bedel ile pazarda aynı kredi için fiilen ödenen bedel arasında bir fark olmadıkça, bir kazanç doğurmuyor sayılır. Aksi durumda, sözkonusu fark kadar bir kazanç doğmaktadır.

- Devletin verdiği bir kredi garantisi, alıcı firmanın bu garanti karşılığında ödediği bedel ile garanti olmaksızın ödeyeceği bedel arasında bir fark olmadıkça, bir kazanç doğmuyor sayılır. Aksi durumda, kazancın miktarı iki bedel arasındaki fark kadardır.

- Devletin mal ve hizmet temin etmesi (satması) veya mal ve hizmet satın alması durumlarında, o günkü rayiç değerinin altında biçilen bedelle satması veya rayiç değerinin üstünde biçilen bedelle satın alması söz konusu olmadıkça, bu işlemlerden dolayı bir kazanç doğmuyor sayılır. Aksi durumlarda, rayiç bedel ile işlemin yapıldığı bedel arasındaki fark kadar kazanç yaratılmış olmaktadır.

Anlaşma, sanayiinin durumunun dikkate alınmasını ve yapılan sübvansiyon ile iddia edilen zarar arasında bir nedensellik bağı kurulmasını da öngörmektedir.

Ayrıca, teşvik miktarının minimum olduğu (sübvansiyonun ürünün değerinin yüzde 1'inden az) ya da teşvikli ihracatın miktarının ya da zararın ihmal edilebilir olduğu durumlarda, telafi edici vergi soruşturmaları hemen sona erdirilecektir. İstisnai durumlar dışında, soruşturmalar hiçbir şekilde 18 aydan daha fazla olmamak üzere bir yıl içinde tamamlanmış olacaktırlar.

Bütün bu telafi edici vergiler, konulmalarından itibaren 5 yıl içinde kaldırılmak zorundadır. Ancak, otoriteler bir inceleme sonucunda, verginin kaldırılmasının sübvansiyon ve zararın devam edeceğini ya da yeniden ortaya çıkabileceğini ihtimal dahilinde görürlerse verginin uzatılmasına karar verebilirler.

B- GATT/WTO'nun Denetim Özelliği

Uruguay Round ile birlikte GATT, ülkelerin "Akit Taraflar" oldukları bir konumdan "üye devletler" haline dönüştükleri bir organizasyon şekline bürünmüştür. Nihai Senet, birçok anlaşmanın yanısıra Dünya Ticaret Teşkilatı (World Trade Organization)'nı kuran Anlaşmayı da kapsamaktadır. Bir başka deyişle, bundan böyle GATT yerini WTO'ya bırakmış olacaktır. WTO'ya üye olan ülkeler Nihai Senetteki anlaşmalar manzumesiyle bağlı olmakla birlikte, bunlara aykırı hareket ettiklerinde,

yine sözkonusu anlaşmalarda yer alan müeyyideler işlerlik kazanmaktadır. Bu müeyyideler ise, o ülkeye karşı taviz ve taahhütlerin askıya alınmasından, zararların telafisine kadar uzanmaktadır.

WTO'nun anlaşmazlıkların giderilmesine ilişkin olarak getirdiği mekanizma, çok taraflı ticaret sistemine güvenilirlik ve tahmin edilebilirlik kazandırmak bakımından merkezi bir önem taşımaktadır. Nihai Senette WTO'ya üye ülkeler, ticaret kurallarının ihlaline karşı tek taraflı olarak tedbir almayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Buna göre ülkeler, anlaşmazlıkların halli için yeni getirilen sisteme ve bu sistemin öngördüğü kural ve prosedürlere başvuracaklardır.

WTO çerçevesinde, Nihai Senette yeralan herhangi bir anlaşmadan doğan anlaşmazlıkların çözümü için tek bir organ vardır: "Anlaşmazlık Çözüm Organı" (Dispute Settlement Body). Böylece AÇÖ, panelleri kuran, panel ve temyiz raporlarını kabul eden, hüküm ve tavsiyelerin uygulanmasının gözetimini (surveillance) yürüten ve gereğinde karşı önlem alma yetkisi veren tek otorite olmaktadır. Bu durum, "anlaşmazlıkların çözümü"nü bölük-pörçük bir biçimde Konsey ile çeşitli Tokyo Round Komiteleri arasında dağıldığı eski GATT'a göre kayda değer bir ilerlemeyi göstermektedir. WTO'yu GATT'dan ayıran diğer önemli bir özellik ise WTO'da AÇÖ tarafından panellerin kurulmaması veya panel raporlarının kabul edilmemesinin ancak konsensüs halinde mümkün olabilmesidir. GATT'da ise panel kurulması ya da panel raporlarının kabulü için konsensüs gerekmekteydi. Böylece, yeni sistemde artık anlaşmazlığa taraf olan ülkeler kararları engelleyemeyeceklerdir.

Diğer bir yeni özellik, panel kararları için daimi nitelikteki "Temyiz Mercii"ne (Appellate Body) başvurulabilme imkanındır. Ayrıca, WTO'nun yeni bütünleşmiş (entegre) yapısı, şikayetçi tarafa son çare olarak karşı tedbir alma (tavizleri ve taahhütleri askıya alma) yolunu yetki alma şartına bağlamak suretiyle açmış olmaktadır. Prensip olarak, askıya alınan tavizlerin panel davasındaki ürünlerle aynı sektörde yer alması esastır. Ancak, bu uygulanabilir ya da etkili değilse, o takdirde aynı anlaşma kapsamındaki bir başka sektör, o da olmazsa bir başka anlaşma kapsamına giren sektörler askıya alınma işlemine tabi tutulacaklardır.

Öte yandan, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması" kapsamında, üye ülkelerin uyguladıkları sübvansiyonlar WTO'ya (Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Komitesi'ne) bildirilmek durumundadır. Bu alanda en yetkili organ, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bu Komite ve onun kurduğu (Daimi Ekspertler Grubu gibi) bağlı organlardır. Uygulanan sübvansiyonları ve telafi edici önlemlerin incelenmesi, üyelere sirküle edilmesi, herhangi bir panel talep edildiği takdirde ekspertler grubuna "yasaklanmış sübvansiyonların" varlığı hakkında inceleme yaptırılması, Komite'nin görevleri arasındadır.

C. EFTA Anlaşmasında Devlet Yardımları

EFTA Anlaşmasının 13.maddesi ile üye ülkelerde devlet yardımı uygulamalarına ilişkin esaslar belirlenmektedir.

Anılan maddenin I. paragrafi üye devletlerin,

a) Anlaşmanın C ekinde tanımlandığı biçimde, kendi aralarında gerçekleştirecekleri ihracatta her ne biçimde olursa olsun sübvansiyon uygulamalarını ve,

b) Taraflararası ticarete miktar kısıtlamaları ve vergilerin kaldırılmasına bağlı olarak sağlanmış çıkarlara hanel getirecek herhangi bir yardımın uygulanmaya başlanması veya sürdürülmesini yasaklamaktadır.

13. Maddenin uygulanmasında öncelikle dikkate alınacak husus, sübvansiyonlar yoluyla ticarete engellemeler getirilmemesi veya haksız rekabete yol açılmaması olarak belirlenmiştir. Sübvansiyonların, 13.maddede belirtilen çerçeveye uygun olarak sağlanması halinde, ekonomi politikasının araçları olarak üye devletlerce kullanılabilirleri hususu da, tarafların izleyecekleri ekonomik ve mali politikaların Anlaşmanın hedeflerine uygun olması gerektiğini belirten 30.maddesi ile vurgulanmaktadır.

EFTA Anlaşması, gümrük birliği yerine, yalnızca bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasını hedeflemekte olup, bu nedenle, üye ülkelerin kurumsal ve ekonomik yapılarında farklılıklar olabileceği kabul edilmekte, yeknesak bir sübvansiyon politikası oluşturulması hedeflenmemektedir.

Anlaşmanın 13.maddesinde yer alan genel ifadelerle açıklık kazandırmak amacıyla, EFTA Konseyi zaman zaman söz konusu maddenin yorumlarını yayınlamakta, kuralları günün ekonomik koşullarına uygun olarak düzenlemeye çalışmaktadır. Ayrıca, 1987 yılından bu yana başlatılmış olan yeni notifikasyon prosedürü çerçevesinde, uygulanan teşvikler üye ülkeler tarafından Sekreteryaya, yıllık raporlar şeklinde yayımlanmak üzere iletilmektedir. Ancak, Sekreteryaya, üye ülkelerin sübvansiyon uygulamalarına ilişkin olarak soruşturma açma yetkisi gibi yetkilerle donatılmamış olup, EFTA'da gözetim, kuruluşun ticaret uzmanları ve üye ülkelerin oluşturduğu kurullar çerçevesinde sağlanmaktadır.

EFTA ülkelerinde sanayi sektörüne sağlanan devlet yardımı düzeylerinde genel olarak bir azalma görülmekle birlikte, EFTA ülkeleri sanayileşmiş ülkeler arasında sanayi sektörüne en yaygın ve yüksek teşvikleri sağlayan ülkelerin başında gelmektedir.

D. OECD Uzlaşması Çerçevesinde Devlet Yardımları

İhracata uygulanan sübvansiyonlar, özellikle en yaygın ihracat sübvansiyonlarının başında gelen ihracat kredileri ve kredi garantileri ise, OECD bünyesinde ayrı bir düzenlemeye konu kılınmıştır.

İhracat kredisi, OECD yayınlarında, ihraç edilen mal ve hizmetlerin yabancı alıcısının ödemeyi ertelemesine imkan tanıyan durumları ifade etmektedir. İhracat kredileri genel olarak kısa (2 yıldan az), orta (2-5 yıl) ve uzun vadeli (5 yıldan fazla)

olmak üzere üçe ayrılmakta ve doğrudan ihracatçı tarafından sağlanan “tedarikçi kredisi” (supplier credits) veya ihracatçının bankası ya da mali kuruluşu tarafından alıcıya (ya da alıcının bankasına) açılan “alıcı kredileri” şeklinde tanımlanmaktadır.

İhracat kredisi kuruluşları her iki tür krediye de resmi destek sağlayabilmektedirler. Bu resmi destek, ihracatçılara veya borç veren kuruluşlara, mali destek sağlamaksızın sadece sigorta veya teminatla sınırlı kalabildiği gibi, doğrudan kredi, finansman ve her türlü faiz sübvansiyonunu kapsayan “mali destek” şeklini de alabilmektedir. Resmi mali destek hem tek başına, hemde temel teminat veya sigorta kolaylıkları ile bir arada verilebilmektedir.

OECD Ticaret Komitesinin Kasım 1963 tarihli toplantısında alınan bir kararla oluşturulan, “İhracat Kredileri ve Kredi Teminatları Grubu”, üye ülke hükümetlerinin ihracat kredileri ve kredi teminatlarıyla ilgili politikalarının incelenmesi, bu alanda ortaya çıkan sorunların tespiti, bu sorunlara çok taraflı görüşmelerle çözümler bulunması, ortak yön gösterici ilkelerin belirlenmesi, önceden istişare, önceden bildirim ve/veya soru-cevap şeklindeki yöntemlerle üye ülkeler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi imkanları konularında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye ve İzlanda dışında kalan OECD üyeleri tarafından uygulanmakta olan OECD Uzlaşması ilk kez 1976 yılında bir “prensipler yelpazesi” olarak ortaya konmuş, 1978 yılında üzerinde anlaşmaya varılmış ve 1989 yılı sonunda bugünkü halini almıştır. Uzlaşmada ihracat sigortaları kapsam dışında kalmıştır.

OECD Uzlaşması (Guidelines on Officially Supported Export Credits) iki yıl ve daha fazla geri ödeme süresi olan mal ve/veya hizmet ya da buna eşdeğer leasing işlemleri ile ilgili olarak resmi destekli ihracat kredilerine kurumsal bir çerçeve getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Uzlaşma ile resmi destekli ihracat kredilerine belirli limitler ve şartlar getirilmekte; ancak bazı istisnai durumlarda bu limitlerin aşılmasına ve üyelerin onayı alınarak normal koşulların dışında farklı uygulamalar yapılmasına da imkan sağlamaktadır.

Uzlaşma ile “peşin ödeme miktarı”, “vade” ve “faiz oranları” olmak üzere üç temel konuda düzenlemeler getirilmektedir. Buna göre;

- . Sözleşme tutarının en az % 15'inin peşin olarak ödenmesi gerekmektedir.
- . Geri ödeme süresi en fazla 8.5 yıl olmalıdır. Ancak az gelişmiş ülkelere ve bazı gelişmekte olan ülkelere istisnai olarak 10 yıla kadar vade tanınabilmektedir.
- . İşlemlere minimum sabit faiz hadleri uygulanması zorunludur. Sabit faiz oranları 2-5, 5-6 ve 8.5-10 yıl süreli krediler için değişik düzeylerde belirlenmiş olup, 1983 yılından itibaren her yılın Ocak ve Temmuz aylarında “matris oranları” adı altında yeniden düzenlenmektedir. Dolayısıyla Uzlaşma, piyasa faiz hadlerinin minimum (matris) orandan yüksek olması halinde ihracat sübvansiyonuna müsaade etmektedir.

Öte yandan, bir ülkenin parasının ticari faiz hadleri düştüğü durumda diğer ülkeler yürürlükteki “referans ticari faiz oranı” taban alınarak o ülkeye kredi açmakta

ve normal seviyeye çekmektedirler. Bu ayarlama piyasa faizlerinin gelişimine göre de düzenli bir biçimde aylık olarak yapılmaktadır.

OECD Uzlaşması, faiz oranlarını düzenleyen etkin mekanizmasının yanı sıra ihracat kredileri üzerine birkaç önemli noktayı da kapsamaktadır. Bunların başında az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yararlı olabilecek yatırım malları ihracatının kamu kaynaklarından teşvik edilmesi, hibe şekline dönüştürülmesi ve kredilendirilmesine imkan tanınması gelmektedir. Öte yandan nükleer santraller, deniz ve hava araçlarını kapsayan özel sektörel anlaşmalar da bulunmaktadır. Sözkonusu sektörlerde matris oranları kullanılmamaktadır. Ayrıca tarım sektörünün de Uzlaşma kapsamına sektörel anlaşmalar çerçevesinde sokulması çalışmaları yapılmaktadır.

OECD Uzlaşmasına imza koyan ülkeler ihracat kredilerinde “siyasi risklerin sigortalanması üzerine de anlaşmış bulunmaktadırlar. Burada söz konusu olan risk, kamu tarafından garanti altına alınırken bir özel finans kuruluşuna da sigorta ettirilmekte olup, yöntemler ise ülkelere göre değişmektedir. Esas itibariyle, OECD Uzlaşmasının diğer bir özelliği de garantilerin ve sigortaların şart ve biçimlerinin tarafların tasarrufuna bırakılmasıdır. Nitekim, devlet müdahaleleri Bakanlık daireleri (Japonya), kamu kuruluşları (Yunanistan), özerk kamu kuruluşları (İtalya) veya devletle anlaşmalı özel finans kuruluşları (Hollanda) aracılığıyla yapılmaktadır. İlgili kuruluşların çeşitliliği ve yapılarındaki değişiklik ihracat kredilerinin finansman kaynaklarında menşein değişiklik göstermesine yol açmaktadır. Bunlar bütçe kaynakları, kamuya ait özel fonlar, avanslar, devletin işletme sermayesine doğrudan genel bütçeden katılımı, menkul değerler piyasası vb. yöntem ve kaynaklardır.

E- AEA Anlaşmasında Devlet Yardımları

Avrupa Topluluğu ile EFTA ülkeleri arasında, bir serbest Ticaret Alanı oluşturan Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) anlaşması ile düzenleme getirilen alanlar arasında devlet yardımları da bulunmaktadır. Anlaşmanın IV. kısmının 2. bölümü, devlet yardımlarına ilişkin olup, 61. madde ile, AT ve EFTA Anlaşmalarındaki münferit düzenlemelere paralel olarak, taraflar arasında, rekabet bozucu etkisi olabilecek devlet yardımı uygulamaları yasaklanmaktadır.

Ancak gerek Stocholm Konvansiyonu, gerekse Roma Antlaşmasında yeralan muafiyet hükümlerine uygun olarak, sosyal nitelikli yardımlar, tüketicilere, ürünün menşesine bağlı ayrımcılık yaratmamak kaydıyla uygulanacak yardımlar, doğal afetler ve olağanüstü durumlarda sağlanan yardımlar ile Almanya'nın bölünmesi nedeniyle ortaya çıkan bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılmasına ilişkin yardımlara izin verilmektedir.

Keza, gelişmişlik düzeyi düşük bölgelere sağlanan yardımlar; tarafların ortak çıkarlarına hizmet edecek önemli projeleri destekleyen yardımlar ve bazı ekonomik faaliyetler ile bazı ekonomik bölgeleri desteklemeye yönelik yardımlar, AEA ile bağdaşır kabul edilmektedir. AEA Ortak Komitesine yardım sağlanabilecek diğer alanları tesbit etme yetkisi de verilmektedir.

Anlaşmanın 62 nci maddesi ise, tarafları devlet yardımı uygulamalarının ortak bir biçimde denetimine ilişkindir. Bu maddeye göre, EFTA Gözetim Organı denetim konusunda Komisyon ile aynı yetkilere sahip kılınmaktadır. Gözetim, gerek yürürlükte olan, gerekse planlanan yardımları kapsamaktadır. Denetim organlarının birbirinin faaliyetlerinin Anlaşmanın amaçlarına uygun olarak yürüdüğüne ilişkin kuşkuları olması ve uzlaşma sağlanamaması halinde, taraflara tek taraflı geçici önlem alma hakkı da tanınmaktadır.

AEA Anlaşmasının devlet yardımlarının denetimine ilişkin getirdiği en önemli yenilik, EFTA gözetim organına denetim konusunda sağlanan daha geniş yetki olup, bunun yanı sıra, iki GATT nezdinde yükümlülükleri de dikkate alınarak yeknesaklık kazandırılmış olmaktadır. Bununla birlikte AEA öncesinde tarafların devlet yardımı verme yöntemlerinde temelde büyük farklılıklar olmadığı hususu da belirtilmelidir.

III- DEVLET YARDIMLARININ TÜRLERİ

a) Amaçlarına göre Devlet Yardımlarının Türleri

Devlet yardımları temelde teşvikler ve idame yardımlar olmak üzere ikiye ayrılır;

1) Teşvik niteliğindeki devlet yardımlarından amaç, üretim artışı, milli gelir artışı, daha hızlı bir büyüme hızına ulaşmaktır.

2) İdame yardımlar ise verimli çalışmayan, rekabet gücünü kaybetmiş ekonomik değerlerin faaliyetlerine sürdürmelerine yardımcı olmaktadır.

b) Veriliş Şekillerine Göre Devlet Yardımları

Veriliş şekillerine göre devlet yardımları nakit yardımlar ve nakit olarak nitelenen diğer yollarla verilen yardımlar olarak ikiye ayrılırlar.

1- Nakit Yardımlar

Belirli bir işletme veya işletme grubuna veya sektöre doğrudan bütçeden direk olarak sağlanan parasal yardımlardır.

Bu grup içinde yer alan hibe ve prim şeklindeki yardımlar en önemli yeri tutmaktadır. Verilişleri belirli bir üretim dalına, işletme şekline, ölçeğine, mali durumuna ve kuruluş yerine sahip olmak gibi genel kriterlere bağlanmıştır.

2) Nakit Olarak Nitelendirilen Diğer Yollarla Verilen Yardımlar

Bu tür yardımlar kapsamında devlet tarafından karşılanan ve hiçbir bedel talep edilmeden piyasa koşullarından daha ucuza sağlanan mal ve hizmetler, vergi erteleme, vergi muafiyeti ve indirimler, sosyal sigorta primlerinden indirimler, devlet garantisi, devlet kefaleti ve iyileştirme kredileridir.

a) Vergi Muafiyeti, Vergi İndirimi, Vergi Ertelemesi

Vergi muafiyeti şeklinde uygulanan yardımlarda devlet belirli işletmeleri veya ürettikleri malın cinsi, faaliyette buldukları sektör, sahip oldukları işletme şekli veya ölçeği ve faaliyette buldukları bölge unsurlarından herhangi biri nedeniyle aralarında birlik bulunan bir grup işletmeyi, ödemeyi yükümlü oldukları vergiden tamamen veya kısmen muaf tutmakta yada vergi indirimi şeklinde uygulanan sübvansiyonda bu vergiyi diğer işletmelere uygulandığı oranlara göre daha düşük oranlarda uygulamak suretiyle vergi yükü bakımından avantajlı duruma getirmekte, maliyetlerini hafifletmeyi amaçlamaktadır.

b) Devlet Garantisi, Devlet Kefaleti

Devlet garantisi şeklinde sübvansiyon ile devletin belirli veya belirli ortak özellikleri bulunan işletme gruplarına aldıkları krediler için süresinde ana para ve faizi ile birlikte ödeneceğine dair garanti vermesi, devlet kefaleti ile ise bu kredinin geri ödenmemesi durumunda kefalet gereği borcu devletin ödemeyi üstlenmesidir.

c) İyileştirilmiş Krediler

Belirli bir işletmeye veya belirli üretim dalı veya sektörde yada bölgede faaliyet gösteren veya belirli bir işletme ölçeğine sahip bulunan işletmelere faizsiz yada düşük faizli kredi sağlanması yada bir önceki maddede belirtildiği gibi işletmelerin sağladıkları kredilere garanti verilmesi, kredi geri ödemesinin üretimde karlılığa geçilene kadar ertelenmesi ve/veya vergi uygulamalarında krediye bağlı olarak krediyi alan lehine iyileştirmeler yapılması anlaşılmaktadır. (4)

(4) İNECİ, Avrupa Topluluğu..... s.12

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DEVLET YARDIMLARI

Kamu kuruluşlarının ekonomi politikaları çerçevesinde bazı işletmeleri ya da üretimi desteklemeye yönelik bir müdahale aracı olarak kullanılan devlet yardımları, rekabeti bozucu ya da rekabeti tehlikeye düşürücü, mübadeleleri etkileyici ve dolayısıyla Ortak Pazar'ın işleyişini zedeleyici bir etki yaratabilir. Bu nedenlerden dolayı devlet yardımlarının ciddi bir Birlik disiplini olmaması halinde serbest rekabete karşı "finansal engel" olarak nitelenmesi mümkündür.

Söz konusu işletmeler ya da kamu sektörleri devlet yardımları sayesinde teknolojik kapasite ve/veya insan kaynakları gibi ekonomik faktörler ya da daha önemli ekonomik kaynaklar nedeniyle değil, fakat devletin kendi çıkarlarına müdahalesi sebebiyle daha olumlu bir rekabet düzeninden faydalanmaktadır.

Bununla birlikte, modern bir ekonomi politikasını ulusal işletmelerin yeni hamle yapmalarını ya da yeniden yapılanmalarını, yeni teknolojilerin gelişmesinin desteklenmesini, daha kötü koşullarda olan bölgelere yeni üretim araçlarının kanalize edilmesini, istihdamın korunmasını ve yatırımın teşvik edilmesini sağlamaya yönelik bir müdahale stratejisi olmaksızın düşünmek zordur.

Birlik rekabet politikasının ana hedeflerinden biri Avrupa pazarında faaliyette bulunan bütün işletmeler için eşit rekabet koşullarının oluşturulması ve muhafaza edilmesidir. Roma Antlaşması devlet yardımlarıyla ilgili bir mevzuat belirlemiş ve bu mevzuatın üye ülkelerce doğru bir şekilde yerine getirilmesinde kontrol yetkisini Komisyon'a vermiştir.

Devlet yardımının kontrolü bugün rekabet politikasının temel taşlarından biridir. Resesyondan sarsılan veya Avrupa Tek Pazar programının oluşturulmasıyla artan rekabet karşısında mücadele edemeyen firmalar teşvik için hükümetlerine başvurabilirler. (5)

(5) Arif ESİN, Aylın ALAGÖZ, Sirin GALİS, Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi, İKV, Ya.No. 127, İstanbul, 1994, s.14.

Hükümetleri ise yabancı rakiplere karşı kendi firmalarını korumayı düşünebilir. Bu koşullarda verilen ve belki de doğasında savunulabilir bu teşvikler rekabetin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilir. Tek pazar, şirketlerin bütün üye ülke pazarlarında eşit koşullarda rekabet etmeleri ve büyük, birleşmiş pazardaki potansiyel ölçek ekonomilerinden faydalanmaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak devlet yardımları bu oluşumu engellemektedir. Eğer bir ülke zararda olan sanayilerini finanse etmeye başlarsa diğer hükümetler de aynı yolu izleyebilir. (6)

Teşviğin rekabeti bozup bozmayacağı hususundaki kararı kolaylaştırmak için Komisyon'un kabul ettiği "de minimis" kuralına göre 3 yıllık bir süre için bir firmaya 50.000 ECU'lük bir desteğin sağlanması Madde 92'ye göre bir yardım teşkil etmeyecek ve Komisyon'a bildirilmesi gerekmeyecektir. Madde 92 (1) kapsamında yer alan diğer teşvikler ise Komisyon'a bildirilmelidir. Normal olarak üye ülkeler maksimum teşvik seviyesini ve teşviğin nedeni veya hedefini belirten genel önerileri bir program şeklinde bildirmektedir. Komisyon bu programın tamamı ile ilgili olarak Ortak Pazar ile bağdaşır bağdaşmadığı hususundaki kararını vermektedir. Program onaylandıktan sonra sözkonusu üye ülke bu programın detaylı bir şekilde uygulanmasıyla ilgili kararı almakta serbesttir. (7)

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE (AB) DEVLET YARDIMLARINA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME KISTASLARI

a) Uygunluk Prensibi

Uygunluk prensibi, verilen ya da verilecek olan yardım ile devlet yardımlarının genel çerçevesinin bağdaşır olmasını hedeflemektedir. Talep edilen yardımların hedefine ve amacına "uygun" olduğu ve bu amaca ulaşmak için de gerekli bulunduğu gösterilmek durumundadır. Ayrıca yardımın bu amaca ulaşmada kullanılacak en uygun araç olması gerekmektedir. Yardım gerektiren durumlarda verilecek yardım önemli bir ölçüde çözüme katkı teşkil etmelidir. (8)

b) Birlik Boyutu Kıtası

Sözkonusu teşviğin uygunluğu Avrupa Birliği çerçevesinde değerlendirilmeli ve Birliğin gelişimine hizmet etmelidir.

c) Teşvikten Faydalanan İşletmenin ya da Sektörün Birlik Rekabetine Uyumu ve Teşviğin Sınırlı Bir Süreyi Kapsaması

(6) ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, Avrupa Birliği'nde s.15.

(7) Frontier-Free Europe, Monthly newsletter, May. 1994, s. 1-2.

(8) ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, Avrupa Birliği'nde..... s.21.

Teşviğin hedefi, teşvikten faydalanan işletme veya sektörleri etkin ve uygulanabilir bir rekabet sisteminin içine entegre etmektir. Ancak bu entegrasyon başka durumlarda daha etkin bir şekilde kullanılabilir kaynakları çok uzun bir süre hareketsiz bırakmadan, değişimlerin sosyal maliyetini azaltarak sağlanmalıdır.

Yine aynı işletmelerin ve sektörlerin Birlik rekabetine adapte olmaları ve devlet desteği olmaksızın kendi imkanlarıyla mücadele etmelerini sağlamaktır.

d) Telafi Edici Açıklama Kısıtası

Bir yardım projesinin kabul edilmesi için teşvikten faydalananın Madde 92 (3)'de belirtilen ortak pazarla bağdaşan yardım türleri ile birlik hedeflerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak bir katkı sağlaması gerekmektedir.

e) Şeffaflık Kısıtası

AB Komisyon'un yapılacak yardımların yatırım için önemini en iyi şekilde değerlendirebilmesi için yardımlar olabildiğince şeffaf ve açık olmalıdır.

f) Faaliyet Kısıtası

Rekabet üstünlüğünü kaybetmiş ve zarar eden işletmeleri veya tesisleri yapay bir şekilde ayakta tutmaya yönelik sübvansiyonlar yasaklanmıştır.

II- AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMALARINDA DEVLET YARDIMLARI

Maastricht Antlaşması ile yeniden düzenlenen Roma Antlaşması'nın devlet yardımları ile ilgili 92,93 ve 93. maddelerinin tam metni aşağıda verilmiştir.(9)

Madde 92 :

1. İşbu Antlaşma'da aksine hüküm bulunmadıkça, bir üye Devlet tarafından veya Devlet kaynakları vasıtasıyla herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıtarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden, her türlü yardım, üye Devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, ortak pazarla bağdaşmaz.

2. Aşağıdaki teşvik türleri ortak pazarla bağdaşır:

- a) İlgili ürünlerin menşesine bağlı bir ayırım gözetmeksizin verilmesi koşuluyla bireysel tüketicilere yapılan sosyal nitelikli yardımlar,
- b) Doğal afetler veya olağanüstü olayların neden olduğu zararı karşılamak için yapılan yardımlar,

(9) Ergin NOMER, Özer ESKİYURT, Avrupa Sözleşmeleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 2105, Fakülteler Matbaası. İstanbul, 1975 s.128

c) Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Almanya'nın bölünmesinden etkilenen belirli bölgelerin ekonomisine, bölünmenin yarattığı ekonomik zararın giderilmesi için gerekli olduğu ölçüde yapılan yardımlar.

3. Aşağıdaki teşvik türleri ortak pazarla bağdaşır sayılabilir:

a) Yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi bir eksik istihdamın hüküm sürdüğü bölgelerin ekonomik gelişimini desteklemeye yönelik yardımlar,

b) Avrupa'nın ortak çıkarına olacak önemli bir projenin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesi veya bir üye Devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın giderilmesi için yapılan yardımlar,

c) Ticaret koşullarını ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz yönde etkilemeyen ve belirli ekonomik bölgeler veya belirli ekonomik faaliyetlerin gelişimini kolaylaştırmak için yapılan yardımlar, sadece gümrük korumasının yokluğunun telafi edilmesi amacıyla kullanılmaları ölçüsünde, işbu Antlaşma'nın üçüncü ülkelere yönelik ortak ticaret politikası ile ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla, gümrük vergilerinin kaldırılmasında uygulanan koşullara tabi olarak tedricen azaltılır.

d) Komisyon'un önerisi üzerine Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı kararla belirlenebilecek diğer yardım türleri,

e) Ortak çıkara aykırı bir ölçüde Birlik içi ticaret ve rekabet koşullarını değiştirmedikleri sürece, kültürün islahı ve kültür değerlerinin korunmasına yönelik yardımlar.

Madde 93:

1. Komisyon, üye Devletlerle işbirliği içinde bu Devletlerde mevcut olan tüm yardım sistemlerini sürekli inceler. Komisyon, üye Devletlere, ortak pazarın sürekli gelişimi veya işleyişi için gereken uygun tedbirleri önerir.

2. Eğer Komisyon, ilgili taraflara kendi görüşlerini bildirmeleri için uyarıda bulunduktan sonra, bir Devlet veya Devlet kaynakları vasıtasıyla sağlanan yardımın 92.maddeye göre ortak pazarla bağdaşmadığını veya bu tür yardımın kötüye kullanıldığını tespit ederse, ilgili Devletin Komisyon tarafından saptanacak süre içinde böyle bir yardımı kaldırmasına veya değiştirmesine karar verir.

Söz konusu Devletin öngörülen süre içinde bu karara uymaması halinde Komisyon veya ilgili herhangi bir Devlet, 169 ve 170.Madde hükümlerine uymaksızın doğrudan Adalet Divanında dava açabilir.

Bir üye Devletin başvurusu üzerine Konsey, istisnai durumlar gerektirdiği takdirde, bu Devletin verdiği veya vereceği yardımın, 92.Madde hükümlerine veya 94.maddede belirtilen tüzüklere uymaksızın, ortak pazarla bağdaştığına oybirliği ile karar verebilir. Söz konusu yardım ile ilgili olarak Komisyonun, bu paragrafın birinci bendinde belirtilen süreci başlatması halinde, ilgili Devletin Konseye yapacağı

başvurunun, Konsey tutumunu belirtinceye kadar sözkonusu süreci durdurucu etkisi vardır.

Ancak, eğer Konsey sözkonusu başvurunun yapılmasını izleyen üç ay içinde tutumunu belirtmezse, Komisyon bu konuda kendisi karar verir.

3. Komisyon, görüşlerini bildirebilmesi için, yardımın yapılması veya değiştirilmesi ile ilgili tasarımlardan zamanında haberdar edilir. Eğer Komisyon bu tür bir tasarımın 92.maddeye göre ortak pazarla bağdaşmadığını düşünürse, 2. paragrafta belirtilen süreci gecikmeksizin başlatır. İlgili üye Devlet, bu süreç nihai bir kararla sonuçlanmadan tasarlanan tedbirleri yürürlüğe koyamaz.

Madde 94: Konsey, Komisyon'un önerisi üstüne ve Avrupa Parlamentosu ile Ekonomik ve Sosyal Komite'ye danıştıktan sonra, nitelikli çoğunluk esası ile 92 ve 93 ncü maddelerin uygulanması için bütün tüzükleri yapabilir ve özellikle 93'ncü maddenin 3'ncü fıkrasının uygulama koşulları ile bu usulden istisna tutulacak yardım kategorilerini belirleyebilir.

Teşviklerin ortak pazarla bağdaşmayan teşvik kategorisine girmesi için Devlet açısından mali bir fedakarlık teşkil etmesi, başka bir deyişle kamu bütçesi için dolaylı ya da dolaysız bir maliyet oluşturması gerekmektedir.

Bununla beraber, müdahalenin teşvik olarak sınıflandırılabilmesi için yaratacağı etkiler de gözönüne alınmalıdır. Olası etkiler arasında sözkonusu işletmenin maliyetlerinin hafifletilmesi temel unsur teşkil etmektedir.

Sözkonusu rekabeti bozucu unsurlar meselesinde Devlet yardımları "sadece devletin yaptığı hibeler, ucuz krediler ve faiz indirimleri gibi karşılıksızlık unsurunun apaçık belli olduğu durumlardan ibaret olmayıp vergi imtiyazları, bankalardan veya sermaye piyasalarından borç alan işletmelere sağlanan devlet garantileri, mal ve hizmetlerin daha uygun şartlarda temini ve devletin doğrudan ya da dolaylı olarak işletmelerin özsermayelerine katılımı" da düşünülmelidir.

Birlik bir yandan Devlet yardımlarına karşı rekabeti bozdukları için oldukça duyarlı kalırken diğer taraftan uluslararası pazardaki rekabet gücünü korumak ve geliştirmek açısından teşviklere karşı çok da olumsuz bir yaklaşım benimsememektedir.

AB Antlaşmasının'nın 93(2).maddesi ışığında; üye devletler Komisyonu eskiden uyguladıkları bir yardımı sürdürcekleri veya yeni bir yardım planından haberdar etmemişlerse veya eğer onaylamak için çok geç kalınmışsa madde 93(3)'ün ihlal etmiş olurlar. Birlik hukukunun yürürlükte olduğu zamandan buyana bu tür uygulamalar kanuna aykırı olarak değerlendirilmektedir. Madde 92'de ise uygun olmayan yardımlar yasaklanmıştır. Kurallara aykırı bir durumun yaratılması ciddi bazı sonuçlar doğurabilir çünkü bu durumun tespitine kadar geçen zaman zarfında kanunlara aykırı olan teşvik çoktan alıcıya ödenmiştir. "Komisyon bu durumda özel bir görüş hazırlayıp Birlik resmi gazetesinde yayınlar ve alıcının içinde bulunduğu riske dikkat çeker."

III- AB'DE DEVLET YARIMLARININ SINIFLANDIRILMASI

A) Bölgesel Yardımlar

Roma Anlaşmasının önsözünde Birliğin kuruluş amaçlarından biri olarak “Çeşitli bölgeler arasındaki farklılığın kaldırılması, daha az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığının telafisi” sayılmıştır.

Bu amacın ortaya konulmasının üstünden otuz yılı aşkın bir süre geçmiştir. Ancak hala Birlik (*) gibi gelişmişlik düzeyi dünya ölçeğinde düşünüldüğünde ortalamanın üstünde olduğu bir ülkeler topluluğunda ne ülke düzeyinde bölgesel, ne de Birlik ölçeğinde ülkeler arasında gelişmişlik farkları ortadan kaldırılamamıştır. Kişi başına gelir hala Birliğin en az gelişmiş on bölgesinde, en gelişmiş on bölgesinin sadece üçte biri düzeyinde bulunmaktadır. (10)

Kısaca Birlik üyesi ülkeler arasında bugün de hala belirgin bölgesel gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Bu farklılıklar Birlik boyutunda daha da belirgin hale gelmektedir. Bu farklılıkların bulunmasında başta gelen neden topluluğa daha sonraki yıllarda yapılan katımlardır. Birliğin kuruluş yıllarında sadece İtalya ölçeğinde düşünülen bu sorun sırasıyla İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelikleri ile daha geniş kapsamlı bir sorun haline gelmiştir. Diğer bir neden de Birliğin 70'li yıllardan itibaren içine girdiği ekonomik kriz ve sanayisinde görülen gerilemelerdir. Bu ilave etkilerle bölgesel gelişmişlik farklılıkları Birlikte bugünkü boyutuna ulaşmıştır.

Birlik hesaplamalarına göre Birlikteki nüfusun % 20'si geri kalmış bölgelerde yaşamaktadır. 60 milyonun üstünde olan bu nüfusun Birlik ortalamasının % 70'inin altında bir kişi başına gelir elde etmekte olduğu ve bu bölgelerde işsizliğin % 30'un üstünde olduğu ifade edilmektedir. (11) Bölgesel gelişmişlik farklılıklarına çeşitli göstergeler itibariyle örnekler verecek olursak başta işsizlikle ilgili rakamlar çarpıcı sonuçlar göstermektedir. 1990 yılında işsizlik oranı Topluluk ortalaması % 8.5 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu oran Luksemburg'da sadece % 1.5 iken, İtalya Andalusia'da % 28.5 düzeyinde bulunmaktadır. İtalya'nın kuzeyinde işsizlik % 5 güneyinde, % 20 düzeyindedir. (12)

(*) Avrupa Topluluğu kavramı günümüzde Avrupa Birliği olarak değiştiğinden yararlanılan kaynaklarda Avrupa Topluluğu olarak görülen bölümler Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

(10) Ergin NOMER, Özer ESKİYURT, Avrupa Sözleşmeleri.....s.499

(11) EC Economic and Social Committee, “Opinion on Economic and Social Cohesion (92/C 98/18), “OJC 98, 21 April 1992, s.50.

(12) Eurostat, “Regions”, Rapit Reports Series, No. 3, Luxemburg, 1991.

Birlik bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik olarak iki ayağı olan bir politika izlemiştir. Birincisi, bölgesel gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik ulusal kaynaklardan sağlanan devlet yardımlarına Birlik kurallarının öngördüğü genel yasaklamadan muafiyet tanımak, ikincisi Birliğin ortak mali kaynaklarından bölgesel kalkınmayı hedefleyen projelere parasal destek sağlamak.

Üye devletler bu politika içinde yakın zamana kadar ağırlıklı olarak ulusal “devlet yardımlarından” yararlanmışlardır. Birlik bu imkandan yararlanma yolunu üye devletlere açık bırakmıştır. Ancak bu yardımların seviyelerinin bir devletten diğerine farklılık göstermesi durumunda bölgesel gelişmişlik farklılıkları sorununun Birlik ölçeğinde bir çıkmaza gireceği nedeniyle ortak kurallarla müdahale etmiştir.

Gerçekten de, bölgesel yardımlar işletmeler için ölçüde teşvik edici olduklarından, Birlikteki her devlet yatırımları kendi geri kalmış bölgesine çekmek amacıyla diğer üye devletlerin verdiği yardımdan daha fazlasını yatırımcılara sunmak isteyecektir. Çünkü yatırımcı eğer bir üye ülkedeki yardım seviyesi diğerine göre daha yüksekse yatırımlarını daha yüksek yardım temin edebildiği bu üye ülkede yoğunlaştıracaktır.

Kısacası yatırımlar, yardımların geri dönüş zamanının en kısa olduğu bölgelere yönelecektir. Bu hem bölgesel kalkınmayı pahalılandırarak hem de Birlik boyutundaki bölgesel gelişmişlik farklılıklarını arttıracaktır. Bu sakıncaları gidermek üzere Birlik aldığı “genel bölgesel yardım” sistemlerine ilişkin çerçeve başlıklı karar ile bölgesel yardımları Ortak Pazar düzeni ile bağdaşabilir yardımlar gurubuna, açıkçası daimi kontrolü altına almıştır. Diğer bir ifade ile Birlik bölgesel kalkınma maksatlı ulusal devlet yardımlarına izin vermiştir. Ancak bu yardımları belirli şartları yerine getiriyor olmaları koşuluna bağlamıştır.

Bu şartlar Birliğin ulusal devlet yardımlarına ilişkin olarak tesbit etmiş olduğu ortak kurallardır. Bu kurallar yardıma ihtiyaç duyan bölgelerin tanımlanması ve ulusal bölgesel yardım sistemleri arasında koordinasyon sağlanmasını içermektedir. Birlik adına bu görevi Birlik Komisyonu yürütmektedir. Bunun dışında geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ile ilgili faaliyetleri başlatma görevi üye devletlere bırakılmıştır.

1- En Düşük Gelişmişlik Düzeyindeki Bölgelere Yapılan Yardımlar

Birlik bölgeleri esas olarak iki ana grupta toplamış ve her grup için uygulanacak yardım miktarları ile ilgili olarak ayrı ayrı tavanlar tespit edilmiştir. İlk gurubu en düşük gelişmişlik düzeyindeki bölgeler oluşturmaktadır. Birlik bu bölgeleri son üç yılın kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ortalamasının (GSYİH) Birlik ortalamasından en az % 25 düşük olduğu bölgeler olarak tanımlamıştır. Yaşam standartlarının çok düşük olduğu ve önemli boyutta işsizliğin hüküm sürdüğü bölgeler

(madde 92/3 (a)) olarak kabul edilen bu bölgeler Birlik nüfusunun yaklaşık % 20'sini barındırmaktadır. Bu kapsamda olan bölgeler ve nüfusları Tablo I'de verilmiştir.

Bu bölgelerin gelişmesi için yapılacak yatırım yardımları için tavan Komisyon'un 1979 tarihli "genel bölgesel yardım sistemlerinin koordine edilmesi" başlıklı bildirisinde (13) sermaye yoğun projelerde ilk yatırım maliyetinin % 75'i veya emek yoğun projelerde ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 13.000 ECU olarak tespit edilmiştir. 3 milyon ECU'nun üzerindeki yatırımlarda beş yıla yaymak kaydıyla ilk yatırım maliyetinin % 25'i ya da ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 4.500 ECU ilave yardım yapılabilmesine izin verilmiştir. Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'nın tamamı, İtalya ve İspanya'nın bazı bölgelerinin örnek gösterilebileceği (14) bu grup bölgelere ulusal devlet yardımlarına uygulanan yasal Birlik disiplini içinde diğer bölgelere nazaran daha esnek davranılmaktadır.

(13) OJC, 31, 1979.

(14) Commission Communication on the method for the application of Article 92/3 (a) and (c) to regional aid, OJC 212, 12 August, 1988, s.2.

Tablo I

Madde 92/3 (a)'dan Yararlanan Bölgeler

Üye Devletler	Bölge	Nüfus (Milyon) (1.1.1990)	
Yunanistan	Ülkenin tamamı	10,046	
İrlanda	Ülkenin tamamı	3,499	
Portekiz	Ülkenin tamamı	10,337	
Fransa	Deniz aşırı toprakları	1,270	
İtalya	Campania	5,809	
	Abruzzi	1,266	
	Molise	0,335	
	Puglia	4,069	
	Basilicata	0,623	
	Calabria	2,153	
	Sicilya	5,173	
	Sardunya	1,658	
	İspanya	Galisya	2,807
		Castilla y Leon	2,629
Castilla-la Mancha		1,713	
Extremadura		1,128	
Andalucia		6,903	
Murcia		1,024	
Ceuta y Mellina		0,124	
Kanarya Adaları		1,478	
Teruel		0,156	
Comunidad Valancia		3,781	
İngiltere	Kuzey İrlanda	1,584	
TOPLAM		69,565	

Kaynak: EC Commission, European Economy Series, no 48, September, 1991, s.59.

92/3 (a) maddede tanımlanan bölgelerin sahip olduğu ciddi boyutlardaki elverişsiz koşullar gözönünde tutulacak olursa, bölgenin yardımları kendine çekebilmesi ya da yerli ekonomik faaliyetlerin gelişebilmesi için yardımın sadece ilk yatırımla ilişkilendirilmesi yeterli olmayabilir. Bu bölgedeki şirketler yerleşim yada altyapı yetersizlikleri yada eksiklikleri nedeniyle ek bir takım maliyetler üstlenmek zorunda kalmakta, bu da rekabet edebilirlikleri üzerinde daimi bir zayıflığa yol açmaktadır. (15)

(15) EC Commission, Competition Law in the European Communities Volume II; Rules Applicable to state Aids. s. 112.

Bu gerçek nedeniyle bu bölgelerde "faaliyet yardımlarına" izin verilmesinin mümkün olduğu sonucuna varılmıştır. Aksi takdirde, mevcut kurulu yatırımın korunması dahi son derece güç bir hale gelecektir. Oysa ki mevcut yatırım gelişmenin ilk aşamasında daha fazla korunacak olursa kısa ve orta vadede bu durum yeni yatırımı cezbedici bir faktör haline dönüşebilir.

Birlik bu bölgelere ilişkin örnekler verirken bu bölgelerde sanayi yatırımlarının az olduğu, faaliyet gösteren işletmelerin çok küçük ve daha çok geleneksel sektörlerde faaliyet gösterdiklerini, eğer dıştan gelen bir teşvik bulunmazsa genişleyemeyeceklerini ifade etmektedir. Bu güç koşullardaki söz konusu işletmelerin Birlik iç pazarına hem üretici, hem de tüketici olarak etkin bir biçimde katılabilmelerini sağlayabilmek için Birlik belirli yardımlara, örneğin bir faaliyet yardımı olan pazarlama yardımlarına izin verebileceğini belirtmiştir.

Öte yandan, bu grup içinde yer alan bölgelerin oldukça engebeli bir araziye sahip olduklarını ve bu durumun söz konusu bölgelerin ticari ilişkileri bakımından yüklendikleri aşırı nakliye masrafları nedeniyle daimi bir maliyet dezavantajına sahip olduklarını ifade etmiş, bu dezavantajı ortadan kaldırmaya yönelik faaliyet yardımlarının verilmesine izin verebileceğini belirtmiştir.

Benzer bir ifadeyi söz konusu bölgelerin sahip oldukları haberleşme dezavantajları ve buna bağlı olarak ek maliyet külfetleri için de kullanmıştır. Bu tür maliyet yardımlarına izin verilmesinin en az gelişmişlik düzeyindeki bölgeleri merkezi bölgelere bağlayacağını ve böylece Birlikte Ekonomik bütünleşmenin gelişmesini sağlayacağını belirtmiştir.

Komisyon bu özel güçlükleri olan bölgelerde faaliyet yardımlarına izin verirken şu koşulları aramaktadır: (16)

- Yardım kısa süreli olacaktır ve bu bölgelerde yerleşmiş bulunan şirketlerin yapısal eksikliklerini giderme amacına yönelik bulunacaktır;
- Yardım ekonomik faaliyetlerin kalıcı ve dengeli gelişimini sağlamaya yönelik olacak ve söz konusu bölgesel problemden daha ciddi bir sektörel problemin doğmasına neden olabilecek boyutta Birlik boyutlu bir sektörel kapasite fazlasının oluşumuna sebebiyet vermeyecektir. Bu itibarla sektörel devlet yatırımlarına ilişkin Birlik düzenlemelerine uymaya özen gösterilecektir.
- Bu yardımlar güçlük içindeki şirketlere verilen yardımlara ilişkin kuralları ihlal edici olmayacaktır;
- Uygulamaları hakkında yıllık raporlar hazırlanacak ve Komisyon'a verilecektir. Bu raporlarda beher yardım türü için toplam harcama (veya vergi ayrıcalıkları ve sosyal güvenlik ödemelerinde bir ayrıcalık olduğunda gelirden meydana gelen kayıplar) ve ilgili sektörler belirtilecektir;

(16) EC Commission, Competition..... s.119.

- Bu uygulamadan diğer üye devletlere ihracatı teşvik etmek amacıyla hazırlanmış yardımlar hariç tutulmuştur.

2- En Düşük Gelişmişlik Düzeyindekiler Dışındaki Bölgelere Yapılan Yardımlar

İkinci grup bölgeler en az gelişmişlik düzeyindekiler dışında kalan nisbi gelişmişlik azlığına sahip bölgelerdir. Bu bölgeler Anlaşmanın 92/3 (c) maddesinde tanımlanmıştır. Söz konusu madde bu yardımları (üye devletler arası) ticaret koşullarını Birliğin ortak çalışmalarına aykırı düşecek tarzda değiştirmemesi koşulu ile bazı ekonomik bölgelerin kalkınmasını kolaylaştırmaya ayrılan yardımlar olarak tanımlamaktadır.

Birlik bir bölgenin gelişmişlik düzeyinin diğer bölgelere göre düşük olup olmadığını tespit ederken iki alternatif kriterden yararlanmaktadır. Bu kriterlerden ilki kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) yada faktör fiyatlarıyla gayri-safı katma değer (GSKD), diğeri yapısal işsizliktir.

İlk kriterlerin uygulanmasında önce minimum düzeyde bir bölgesel farklılığın bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır. Buna göre eğer incelenen bölgede gelir (kişi başına GSYİH/GSKD cinsinden) o üye devlet ortalamasının en az % 15 altında ise, bu bölge minimum bölgesel farklılığın bulunduğu bölgedir.

Bu tespit alternatif kriter yardımı ile yapılacak olursa, aynı sonuca eğer yapısal işsizlik o üye devlet ortalamasının % 10 üzerinde ise varılacaktır. Endeksleme yapıldığında üye devletin ortalama kişi başına GSYİH/GSKD değeri 100 iken ele alınan bölgeninki 85'in üstünde olmayacak, öte yandan yine o üye devletin ortalama yapısal işsizlik değeri 100 iken söz konusu bölgeninki 110'un altında olmayacaktır.

Ancak 92/3 (c)maddesindeki yardımın ticaret koşullarını ortak menfaate aykırı düşecek tarzda değiştirmemesi kaydı konulduğundan, ayrıca beher üye devletin Birlik içindeki nisbi durumu ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Bu durumun ölçülmesinde her bir üye devlet için ayrı ayrı hesaplanan iki Birlik endeksinden yararlanılmaktadır. Bu endeksler her bir üye devletin gelir ve yapısal işsizlik durumunu Birlik ortalamalarının yüzdesi olarak göstermektedir. Söz konusu endekslerin hesaplanmasında (her yıl güncelleştirilen) son beş yılın ortalama değerleri kullanılmaktadır.

İkinci adımda beher üye devlet eşiği Birlik ortalaması dikkate alınarak yeniden ayarlanmaktadır. Bu hesaplama,

$$\left(\text{Ulusal eşik} + \frac{\text{ulusal eşik} \cdot 100}{\text{Topluluk endeksi}} \right) / 2 \text{ şeklinde formüle edilmektedir. (17)}$$

(17) OJC 212 s.2.

Gelişmiş bir üye devletin geri kalmış yöresinin herhangi bir yardımdan yararlanabilmesi için formülasyona göre yapılacak kıyaslamada o yörenin geri kalmışlık özelliğinin çok büyük olması gerekir. Çünkü nispeten daha az gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin geri kalmış yöreleri ile bu tür yöreler arasındaki dengesizliğin giderilmesi için nispi bir denkliği sağlaması amacıyla bir eşik sistemi geliştirilmiştir.

Örneğin komisyon 1992 senesinde kişi başına GSYİH/GSKD eşliğini İrlanda, İspanya, Portekiz ve İtalya için 85 olarak uygularken, örneğin Danimarka için 72, Almanya için 75, Luxemburg için 77 uygulamıştır. Diğer ülkeler için uygulanan eşikler Tablo II'den izlenebilir.

Tablo II
Komisyon'un 26.02.1992 İtibariyle Bölgesel
Gelişmişlik Düzeyinin Tespitinde Kullandığı Eşikler

Ülkeler	Kişi Başına GSYİH/GSKD	Yapısal İşsizlik
Belçika	83	111
Fransa	79	110
Hollanda	83	113
Danimarka	72	124
Almanya	75	145
İngiltere	85	115
İtalya	85	110
İrlanda	85	110
Luxemburg	77	145
Yunanistan	85	125
İspanya	85	110
Portekiz	85	145

Kaynak: EC Official Journal C 114, 5 May 1992, s.4.

Diğer bir ifade ile, eğer İrlanda'da bir bölgede kişi başına GSYİH İrlanda ortalamasının % 15 altında ise İrlanda söz konusu bölgeye 92/3 (c) çerçevesinde yardım sağlayabilir. Danimarka'nın kendi sınırları içinde az gelişmiş bir yöreye yardım yapabilmesi ve bunun Birlik düzeni ile bağdaşır sayılabilmesi için söz konusu bölgenin kişi başına GSYİH değerinin Danimarka ortalamasının en az % 28 altında olması gerekmektedir.

Esasen bir bölgenin söz konusu eşiklere uygun olması o bölgenin otomatik olarak yardıma hak kazanmasını sağlamamaktadır. Bu eşiklere ek olarak eldeki Birlik ve ulusal istatistiki verileri çerçevesinde işsizliğin trendi ve yapısı, istihdamın gelişimi, net göç, demografik baskı, nüfus yoğunluğu, faaliyet oranları, verimlilik, ekonomik faaliyetin yapısı (gerilemekte olan sanayilerin payı), yatırım, coğrafik durum, topografya ve altyapı göstergeleri incelemeye alınmaktadır.

İlk kriterlerin esas alındığı inceleme sonunda eşiklerin hemen sınırında olan bölgeler için yardıma hak kazanıp kazanmadıkları ancak ikinci gurup göstergelerinin incelenmesi sonucunda kararlaştırılmaktadır. Aynı şeyi birinci analize göre yardıma hak kazanamayacak durumda olduğu tespit edilen bölgeler için de söylemek mümkündür. Benzer bir ikinci inceleme ile söz konusu bölgelerin yardıma hak kazanması kararlaştırılabilmektedir.

Özetleyecek olursak eğer bir bölgede kişi başına GSYİH (ya da GSKD) üye ülkenin kişi başına GSYİH ortalamasından en az % 15 daha düşükse yada bu bölgedeki yapısal işsizlik düzeyi bulunduğu ülkenin ortalama yapısal işsizlik düzeyinden en az % 10 daha yüksekse o bölgenin geri kalmış yöre olarak kabul edilmektedir. Bu eşikler ayrıca her bir üye için ayrı ayrı tespit edilmekte ve eşiklere uyan bölgeler için ayrıca işsizlik, istihdam, nüfus, göç, ekonomik faaliyet yapısı, yatırım, coğrafik durum ve alt yapıya ait Birlik ve ilgili üye ülke istatistikî verilerindeki gelişmelerle ilgili değerlendirmeler yapıldıktan sonra incelenen bölgeye yardım yapılabilmesi mümkün hale gelmektedir.

Birlik'te en az gelişmişlik düzeyindeki bölgeler dışında kalan bölgeler üç grupta toplanmış olup bu bölgeler için kullanılacak ulusal yardımlar için şu tavanlar uygulanmaktadır: (18)

- Birinci gurup (Fransa, İtalya ve İngiltere'nin bazı bölgeleri): İlk yatırım maliyetinin % 30'u (max.+% 10) veya ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 5.500 ECU.
- İkinci gurup (Almanya ve Danimarka'nın bazı bölgeleri): İlk yatırım maliyetinin % 25'i (max.+% 5) veya ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 4.500 ECU.
- Diğer bölgeler (merkezi bölgeler): İlk yatırım maliyetinin % 20'si (max.+% 5) veya ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 3.500 ECU.

B) Sektörel Yardımlar

1- Birliğin Sektörel Yardımlara İlişkin Genel Yaklaşımı

Sanayi sektörlerine yapılan yardımlar Birlik Komisyonu'nun teşvikleri kontrol faaliyetinin bir diğer alanını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nde ülkeler genel olarak iki gurup sanayiye teşviklerden yararlandırmaktadırlar.

Krizde bulunan sanayilere (gemi-inşaat, tekstil-giyim, demir-çelik...) teşvikler yeniden yapılaşmalarını kolaylaştırmak için verilirken diğer gurup olan yüksek teknoloji sanayilerine (bilgi-işlem, uzay-araç ve gereçleri, nükleer enerji) teşvikler kurulup gelişmelerine yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu iki grup

(18) OJC 31, 3 February 1979.

sanayinin geleceği güçlü rekabete karşı koyabilmektir. İnişe geçmiş sanayiler olarak adlandırabileceğimiz ilk gurup sanayinin rakiplerini genellikle gelişmekte olan ülkeler oluştururken, ileri teknoloji sanayilerinin rakiplerini başta ABD ve Japonya olmak üzere sanayileşmiş ülkeler oluşturmaktadır.

İnişe geçmiş Birlik sanayilerinde sektörel yardımların kullanılış amacı doğrudan doğruya bu sanayilerin yeni pazar koşullarına uymalarını sağlamaktır. Dünya ekonomik koşullarındaki değişim bu sektörlerin faaliyetlerinin daralmasına neden olmuştur. Ülkeler bu daralmanın özellikle istihdam üzerindeki etkilerini önlemek üzere birbirleriyle oldukça yüksek maliyetli bir sübvansiyon savaşına girmişlerdir.

Bu durumu gözlemleyen Birlik Komisyonu bir yandan bu savaşın bitmesini sağlayacak, diğer yandan söz konusu sanayilerin dünya pazarlarında rahatlıkla kendi güçleriyle rekabet edebilecekleri bir hale gelmelerini, kısaca yeni dünya pazar koşullarına düzenli bir şekilde adapte olabilmelerini sağlayacak bir sektörel teşvik sistemine gerek olduğunu tespit etmiştir. (19)

İleri teknolojili sanayilere verilen teşviklerle ise güçlü ABD ve Japon firmalarına karşı eşit şartlarda rekabet edebilecek ulusal firmalar oluşturabilme hedefi gözetilmektedir. Birlik bu yolla uluslararası rekabeti tam anlamıyla göğüsleyebilecek çapta uluslararası firmalara sahip olabilmeyi amaçlamaktadır.

Birliğin sektörel yardımlar konusunda izlediği politika öncelikle dış rekabet nedeniyle oldukça büyük problemlerle (20) karşı karşıya bulunan bu tür sanayiler için devlet yardımlarının haklı olduğu görüşüne dayanmıştır. Ancak verilen yardımların sektörlerin uyumunu gereksiz yere geciktirmemesi, ortak çıkarlara tamamen aykırı biçimde Ortak Pazar'daki rekabetin bozulmasına neden olabilecek karakterde olmaması ve en önemlisi Birlik hedeflerine uygun olması veya en azından bu hedeflerin gerçekleşmesine engel olacak nitelikte bulunmaması esası kabul edilmiştir.

Bir ulusal devlet yardım planının uygulamaya konulabilmesi için kriz nedeniyle meydana gelen iş kayıplarının önüne geçilmesi vs... gibi Birlik menfaatleri çerçevesinde bir sektörel yardımın yapılmasının haklı görülebileceği güçlü gerekçelerin bulunması ve ancak istisnai durumlar için tahsis edilmesi gerekmektedir.

Petrol krizinin doğurduğu uzun süreli etkiler, uluslararası ticarete tarife ve bazı tarife dışı engellerin kaldırılmasının sebep olduğu artış ve özellikle Uzak Doğu'da hızla gelişen yeni bir rekabet kapasitesinin oluşması, bir yanda uluslararası işbölümünün önem kazanmasına ve hızlanmasına yol açarken, diğer yandan Birliğin sanayi yapısında bir takım boşlukların su yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Birlik böylece yalnızca bu gelişmelerin doğurduğu yapısal sorunlarla ve hala önemli seviyede olsa da rekabet gücünü etkin bir biçimde sürdürebilme ihtiyacı ile karşı karşıya kalmıştır.

(19) İNECİ, Avrupa Topluluğu s.123.

(20) Pari PATEL ve Keith PAVITT "European Technological Performance: Results and Prospects", European Affairs, No.2189, London, 1989, s.56-63.

Tüm bu koşullar altında Birlik rekabet politikasını yalnızca rekabeti koruma ve sürdürmenin bir aracı olarak değil, gerekli yapısal değişiklikleri de teşvik eden bir sanayi politikasının dinamosu olarak kullanmayı gerekli görmüştür. İşte devlet yardımları bu nedenle söz konusu politikanın zorunlu araçlarından biri haline gelmiştir. Bununla beraber Birlik hedeflerine sadık kalmak, olayları hep Birlik çerçevesinde ve ortak çıkar prensibi çerçevesinde değerlendirmek esas kabul edilmiştir. Diğer bir ifade ile karşılaşılan güçlükler sadece ulusal boyutta düşünülüp değerlendirilemez. Devlet yardımları mutlaka ve sadece Birliğin ortak çıkarı çerçevesinde düşünülmelidir. Bu nedenle devlet yardımları Ortak Pazar'ın mevcut ve gelecekteki işleyişini riske sokabilecek yapay düzensizlikleri önlemek üzere düzenlenmiş Birlik kuralları ile tam bir uyum içinde değerlendirilmektedir. Birlik içi rekabetin devlet yardımları nedeniyle bozulmaması ve ortak pazarın korunması ve tamamlanması esastır.

Bu kuralların ifası bu nedenle son derece önemli olduğundan, Birlik Komisyon'u sahip olduğu denetim yetkisine dayanarak üye devletlerin Birlik hukukunun emredici hükümlerinden doğan bildirimde bulunma yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamada oldukça titiz davranmaktadır.

Eğer bir sanayide rasyonelleştirme tedbirlerinin ekonomik ve sosyal etkileri tehlike arz ediyorsa, bu tür sanayi sektörleri özel durumlarına cevap verecek önlemleri belirlerler (Sentetik elyaf, çelik, gemi-inşa ve tekstil sanayilerinde olduğu gibi) Bu tür önlemler doğrudan bu sanayilerin rekabet güçlerini yeniden kazanabilmelerine yardımcı olacak özelliktedir ve bu özellikte de olmalıdır. Çünkü bu sanayiler Birliğin ekonomik gelişimi ve istihdam artışı için büyük öneme sahiptirler.

Birliğin sektörel devlet yardımlarına ilişkin politikasının özünü şu prensip oluşturmaktadır: (21) Serbest piyasa güçleri Birliğin ekonomik ve sosyal hedefleri doğrultusundaki gelişimini veya Birlik ekonomik ve sosyal hedeflerinin makul bir süre içinde ve makul bir sosyal maliyet ile elde edilmesini engelliyorsa, rekabetin artan yoğunluğu kendi kendini tahrip edecek boyutta ise sürmekte olan sanayi yapısındaki değişimin de derecesi dikkate alınarak devlet yardımlarına izin verilecektir.

Bugün Birlik'te üye devletler sanayilerine bu prensip çerçevesinde ve yine Birliğin sıkı denetimi altında yardımda bulunabilmektedirler. Sektörel yardımları değerlendirirken devlet yardımları ile ilgili Birlik kurallarının idaresinden sorumlu Birlik organı olan Komisyon genel olarak şu kriterlerden yararlanmaktadır: (22)

- Sektörel yardımlarda Birlik boyutu mutlaka dikkate alınmalıdır, Birlik menfaatine uygun olmalıdır, bir ülkedeki sanayi ve istihdam sorunlarının diğer bir üye ülkenin sırtına yıkılmasına neden olmamalıdır,

(21) EC Commission, "Competition Rules in the EEC and the ECSC Applicable in to State Aids", Document Series, Luxemburg, 1987, s.38.

(22) İNECİ, Avrupa Topluluğus. 127.

- Sektörel yardımlar sektörün içinde bulunduğu şartların haklı kıldığı gerekçelere dayanmış olmalıdır,
- Yapısal sorunların çözümüne ve sektörün uzun dönemli yaşayabilirliğini yeniden kazanmasına katkıda bulunmalıdır,
- Bu yardımlar Birliğin ekonomik, sosyal ve bölgesel politikalarına pozitif katkı sağlamalıdır,
- Sektörün mevcut durumu korumasına ve Birliğin ilgili kararlarının uygulanmasına, değişimin gecikmesine neden olmamalıdır. Kısacası yardım seçici olmalıdır; sadece gelecekte yaşama olasılığı yüksek sanayilere verilmeli,
- Sektörel yardımlar, işletme düzeyinde, bu işletmelerin mevcut durumlarını korumalarına destek olmak için değil mevcut sanayi yapısını dünya ekonomisinin yeni gereklerine uydurmak, yaşabilirliklerini yeniden kazanabilmelerini sağlamak için tahsis edilebilirler. Teşvik edilecek olan yapısal değişimdir. Yardım örneğin sektördeki aşırı kapasite fazlasına son vermede veya yatırım veya araştırma geliştirme harcamalarının gelecek vaadeden faaliyetlere kanalize etmede kullanılmalıdır.
- Uzun vadeli sorunların çözümü için en etkili rasyonel araç konumunda, rekabete ve üye ülkeler arası ticarete en az zarar veren, Birlik yararına hizmet eden ve kısa süreli olmalıdır.
- Yardımın amacı, sektörün mevcut haliyle devamının sağlanması değil yeniden yapılanmasına (örneğin sektördeki kapasite fazlasının ortadan kaldırılmasına) ya da kurulup gelişmesine (araştırma-geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine) destek olunarak değişen dünya ekonomik koşullarına uyumunun sağlanması, uzun vadede rekabet gücü kazandırılması olmalıdır.
- Yardımlar geçici olmalı ve sektörün geçirdiği yapısal değişimdeki ilerlemelere göre azalan bir trend izlemeli ve çözümlenmeye çalışılan sorunlarla orantılı olmalıdır.

Tespit etmiş olduğu bu genel kriterle birlikte Komisyon sektörel yardımlarına kontrolüne ilişkin politikasının bir diğer unsuru olarak her bir sektörün durumuna özel prensiplerde tespit etmiştir. Burada temel nokta her iki üye ülkede sektörün içinde bulunduğu durumdan ziyade bu sektörün Birlik genelinde hangi durumda olduğudur. Diğer bir ifade ile örneğin İtalya'da kağıt sanayinin güçlük içinde bulunması Komisyonu bu sektöre özel bir Birlik yardım politikası çerçevesi çizmesine yetmemektedir.

Bu doğrultuda bu bölümün başında belirtilen sanayileri özel sektörler sınıflaması içine almış ve Birlik genelinde uygulanacak yaklaşımlar geliştirmiştir.

Örneğin, güçlük içinde bulunduğu kabul edilen kriz sanayilerine (tekstil, demir-çelik, gemi-inşa, motorlu taşıtlar) ilişkin olarak ulusal yardım planlarının yeni

pazar koşullarına uyumu (rekabet gücünü yeniden kazandıracak yeniden yapılaşmayı) hedeflemesi istenmektedir. Örneğin;

- Genel olarak Topluluk sanayine rekabet gücünün yeniden kazandırılmasını, daha spesifik olarak ise,
- Üretim maliyetlerini düşürmeye, enerji tasarrufu sağlamaya ve verimliliği arttırmaya, ürünün kalitesini yükseltmeye ve benzeri hedeflere yönelmiş araştırma geliştirme faaliyetlerinde bulunulmasını,
- Sektördeki işletmelerin birbirleri ile ortak araştırma-geliştirme faaliyetlerine katılmalarını,
- Kapasite indirimine gitmelerini, üretim kapasitesinde artışa yol açmadan sektördeki işsizlik sorunlarına çözüm getiren istihdam yaratıcı yatırımlarda bulunmalarını teşvik etmeleri,

hedeflerine yönlendirilmiş olmalarına dikkat edilmekte ve örneğin ileride görüleceği gibi gemi-inşa sanayinde veya demir-çelik sektöründe olduğu gibi yardım miktarları getirilen tavanlarla sınırlandırılmaktadır.

Bu prensipler ışığında kriz yaşanan sanayilerde:

- Üretim yardımlarına, sadece statükonun korunmasında kullanılmaları, ancak sınırlı bir süre için ve uyumu kolaylaştırmada örneğin restructuring programlarında kullanılmaları koşuluyla izin verilmektedir,
- Benzer şekilde, şirket kurtarma yardımlarına normal faiz hadleriyle sağlanmış yada borç garantisi şeklinde olmaları, kurtarma işlemi için gerekli makul süre (genellikle 6 ay) için ve ancak kurtulma için gerekli miktarda verilmiş olmaları ve kurtarılmalarıyla diğer üye ülkelerin sanayileri üzerinde olumsuz etkiler yaşatmamaları koşuluyla izin verilmektedir.
- Yatırım yardımlarına ise kapasite artışına neden olmamaları koşuluyla izin verilmektedir. (23)

Büyüyen sanayilere yönelik olarak ise Komisyon bu sanayilerde özellikle araştırma geliştirmeyi teşvik eden aktif politikalar uygulamaları için üye ülkeleri teşvik etmekte, bu nedenle bu hedefleri gerçekleştirmek için yapılan yardımlara itiraz etmemekte, izin vermektedir. Ayrıca yeni bir işletmenin kuruluşunun veya küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin kurulmasını teşvik için yapılan yardımlara da yine olumlu tutum takılmaktadır.

(23) EC Commission, "Competition.....s. 41.

2) Birliğin Tekstil ve Giyim Sanayine Yapılan Yardımlara İlişkin Yaklaşımı

Tekstil ve giyim sanayi Birlik'te güçlük içinde bulunan sanayiler guruplaması içinde yer almaktadır. Son yirmi yıl içinde sanayi istihdam, katma değer ve ticareti içindeki payı hızlı bir düşüş göstermiştir. Bugün Birlik imalat sanayinde istihdam edilmiş işgücünün % 9'unu temsil eden 1.8 milyon kişilik işgücünü, imalat sanayinde yaratılan toplam katma değer % 6'sını ve Birlik imalat sanayi ürünleri ihracatı toplamının % 5'ini temsil eden bu sanayi 1970'lerin başlarından itibaren önce pazar koşullarına uyumda güçlükler yaşamaya başlamış ve daha sonra dünyada yaşanan ekonomik krizin etkisine girmesiyle bu uyum güçlüğü daha da artmıştır. (24)

Birlik sanayinin sorunu önceleri sektördeki globalleşme, dünya pazarındaki liberalleşmeye ve teknolojiye uyum gösterememek olmuştur. Çok sayıda kategoride rekabet üstünlüğünü ele geçiren gelişmekte olan ülkelerin rekabetiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Birlik tekstil sanayi, 1973'den sonra ise dünya ekonomik krizinin etkisine girmiştir. Ekonomik durgunluk içinde bulunduğu sorunları çok daha ağır hale getirmiştir. Ekonomik durgunlukla beraber ücret artışlarındaki gerileme, tüketim kalıplarındaki aleyhte değişimler ve demografik gelişmelerden dolayı yavaşlayan taleple birlikte Birlik sanayinde görülen üretim ve karlılıktaki düşümlere paralel olarak benzer sonuçlar dış ticaret ve istihdamda da meydana gelmiştir. (25)

İç pazarda karşılaştığı bu yapısal ve sosyal sorunlara ek olarak, Birlik tekstil sanayinin içeride ve dışardaki geleneksel pazarlarında üçüncü ülkelerden özellikle de gelişmekte olan ülkelere karşı rekabet şiddetlenmiştir. Birlik tekstil ürünleri tüketiminin yarıya yakını üçüncü ülkelere ithalata karşılanı hale gelmiştir.

Azalan rekabet gücünün bir sonucu olarak hızla etkinleşen gelişmekte olan ülkelerin bu rekabete karşı koymak ve ücret baskısını hafifletmek amacıyla işgücünü ikame eden, verimliliği arttıran modern teknolojilerin kullanımına ağırlık verilmiş ancak bu durum sektörde çok büyük iş kaybına neden olmuştur. Bu sektörün tek önemli istihdam kaynağı olduğu bölgelerde sosyal bir sorun hüvviyeti kazanmıştır. Kısacası sektör talepteki düşümlerle birlikte kan kaybetmeye başlamış, yüksek kapasite fazlaları oluşmuş, iflaslar, fabrikaların kapanması ve artan işsizlik gibi ciddi sorunlarla yaşamaya başlamıştır. (26)

(24) EC Commissions, Panorama of the EC Industry 1990, Luxemburg, 1990, s.78

(25) Sauny Afify HATEM, The Possibilities of Economic Corparation and Integration Between the Community and Arab League, Verlaq V.Florentz GmbH, Munchen, 1981, s.47.

(26) GATT, Textile and Clothing Industries in the World Economy Geneve, 1984, s. 28.

Bu sorunlarla karşı karşıya kalan üye ülkelerin baştan itibaren ilk reaksiyonları devlet yardımlarına sarılmak olmuştur. Her üye ülke kendi sanayinin karşılaştığı sorunları, istihdamdaki kayıpları, bu kayıpların neden olabileceği sosyal sonuçları hafifletmek, sanayiye değişen dünya pazar ve teknik koşullarına uydurmak amacıyla az yada çok devlet yardımlarına müracaat etmiştir. (27)

Bu yapılırken diğer üye ülkelerdeki benzer sorunlar dikkate alınmamış, devlet kaynakları her ne pahasına olursa olsun bu sanayilerin hayatta kalmalarına yönlendirilmiştir. Bu durum sorunların bir ülkeden diğerine ve her defasında daha pahalıya aktarılmasına yol açmış ve en önemlisi Ortak Pazar'ın varlığını tehdit eder bir hale gelmiştir.

Bu sanayiye yapılan yardımların diğer üye ülkelerde sebep olabileceği olumsuz yansımaları dikkate alan Komisyon, Birlik içi rekabet ve ticarete meydana gelebilecek bozulmaları asgariye indirecek bir yaklaşımla, ulusal yardımların yapısal değişimleri bozmaktan ziyade bu değişime yardımcı olacak özellikte olmaları yollarını aramıştır. İlk olarak 1971 yılında yayınladığı bir tebliğle (28) bu sanayilere uygulanan ulusal yardım planlarında uyulması gereken kuralları belirlemiştir.

Komisyonla göre tekstil sanayine verilen yardımlara genel olarak sanayinin içinde bulunduğu sosyal sorunlara çözüm getirmede kullanıldıkları ölçüde izin verilebilir. Ancak, sanayide Birlik boyutunda yoğun bir rekabet yaşandığından, yardım almayan işletmeler için özellikle de bu yardımlar kapasite artışına imkan veren modernizasyon ve rasyonelleştirme yatırımları ise dezavantaj oluşturacak, Birlik içi rekabeti bozacaktır. Bu itibarla;

- Yardımlar, ortak araştırma-geliştirme faaliyetlerini kolaylaştırmak, aşırı kapasiteyi ortadan kaldırmak, işletmeleri tekstil dışı sanayilere yönlendirmek veya yatay yada dikey entegrasyonu teşvik etmek suretiyle sanayinin yeni pazar koşullarına uyumunu kolaylaştıracak özellikte olmalıdır. Diğer bir ifade ile yardımlar rekabet gücü olmayan üretimin muhafazası ve sürdürülmesine yönelik olmamalıdır,

- Sanayinin yapısının iyileştirilmesine yönelik yardımlar kapasite fazlasının bulunduğu branş veya alt branşlarda bu kapasite fazlasının ortadan kaldırılmasını kolaylaştırmaya, bazı önemsiz faaliyet alanlarına üretimden vazgeçilerek tekstil sektörü dışında faaliyetlere yönelinmesini teşvik etmeye ve kapasite artışına yol açmadığı sürece yatay ve dikey birleşmeleri teşvik etmeye yönelik olmalı, sadece kısa süre için uygulanmalı, yararlananlar sübvansede edilmiş faaliyetlerin maliyet ve risklerine "önemli" oranda katkıda bulunuyor olmalı, yardımla yardımdan yararlanan faaliyet arasında doğrudan bir bağlantı bulunmalı, yardım uygulandığı faaliyet üzerindeki etkileri yönünden kolay bir değerlemeye tutulabilecek şeffaflıkta olmalı, bu etkilerin Birlik genelindeki mukayesesi aynı kolaylıkta yapılabilirdir.

(27) Denis SWANN, Competition and Industrial Policy in the European Community, Methven, London, 1983, s.94.

(28) EC Commission, Opinion on Community Framework for Aids to the Textile Industry, Document Series, July 1971, s.363.

- Yatırımlara (özellikle modernizasyon konulu yatırımlara) yardım tahsisi öngörülüyorsa, bu yardımların ciddi istihdam ve uyum güçlüklerine cevap verecek özellikte olmaları ve ciddi uyum güçlüğü ile karşı karşıya bulunan sanayilere veriliyor olmaları gereklidir. Sıkı sıkıya bu sorunların yaşandığı sektör faaliyetleri sınırlı olmalıdırlar. Yararlananların yaşanan globalleşme olgusunu dikkate alarak en kısa sürede uluslararası rekabeti göğüsleyecek düzeye gelmelerini amaçlamalıdırlar. Kapasite artışına yol açıyor olmamalıdırlar.

Komisyon 1971 yılında tespit ettiği bu prensiplere, sanayinin yaşadığı krizin derinleşmesi ve uygulamaya konmuş olan ulusal yardım planlarının sayıca çok fazla artmasıyla 1977 yılında yayınladığı ikinci bir tebliğle bazı ilaveler yapmıştır. İlk tebliğde sektörün içinde bulunduğu sorunlara çözüm yolları ve yardım planlarıyla bu çözüm yollarıyla bağlantı ön planda iken yeni tebliğde yardım planlarının yanlış maksatla kullanılmasının önüne geçilmesi ön plana çıkmıştır. Bu tebliğde; (29)

- Komisyon öncelikle üretim kapasitesini artırıcı özellikteki yardımlara olan muhalefetini tekrarlamıştır.

- Bunun dışında, kapasite fazlasının ve düşük talebin fiyatların Birlik genelinde düşmesine neden olduğu sektör kollarında yardımların ancak faaliyetlerini diğer alanlara kaydıran işletmelere verilebileceğini, ancak bu yardımlara olumlu tutum takınabileceğini belirtmiştir.

- Öte yandan, verimliliği arttırmak ve üçüncü ülkelerden yapılan ithalata karşı ürün farklılaşması yoluyla rekabet gücü artışı sağlamak amaçlarına yönelik olarak yeni teknolojilerin kullanımının edilmesinin yerinde olduğunu belirten Komisyon bu amaçlara hizmet edecek üretim işlem ve tekniklerinde iyileştirme sağlanmasını hedefleyen faaliyetlere yardım sağlanması karşısında olumlu tutum takınacağını belirtmiştir.

Ancak bu amaçları elde etmek amacıyla yapılacak araştırma faaliyetlerine sağlanacak yardımlarda araştırma sonuçlarının mutlaka ve ayırım gözetilmeksizin Birlik boyutunda ticarete konu edilmesini şart koşmuştur. Diğer bir ifade ile sadece bir işletmeye veya bir üye ülkenin sanayine üstünlük sağlayacak yardımlar Birlik kurallarına göre olumlu tutumdan yararlandırılmayacaktır.

Komisyon bu spesifik prensiplere ek olarak tekstil ve giyim sektörüne ilişkin ulusal yardım planı tasarımlarını incelerken özetle şu kriterleri dikkate almaktadır. Buna göre tekstil sektöründe yatırım, modernizasyon ve rasyonalizasyon amaçlı devlet yardımları;

- Kapasite artışlarına yol açmamalıdır,

(29) EC Commission, Competition Law in the European Communities Volume II, Rules Applicable to State Aids, s.48

- Sektör alt kolunun Birlik genelindeki durumunu özellikle de Birlik pazar yapısındaki dinamik gelişmelerin getirdiği koşulları dikkate almalıdır,
- Sadece ağır sosyal problemler ve ciddi uyum güçlükleri bulunan sektör kolları ile sınırlı olmalıdır,
- Sadece kısa bir dönem için uygulanmalıdır,
- Tedricen azaltılmalıdır,
- Yararlananlar yapısal değişime önemli ölçüde katkı ile eşlik etmelidir,
- Sorunla bağlantılı ve orantılı olmalıdır,

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Komisyon'un tekstil ve giyim sanayiine verilen ulusal devlet yardımlarının kontrolü amacıyla uyguladığı prensipler bu yardımların sektörde yaşanan güçlükleri bir üye ülkeden diğerine aktarılmasını önlemek, yardımları sadece Birlik boyutunda var olan sorunlara ve ilgili işletmelerin yapısal değişim çabalarına bağlamak yönünde biçimlenmiş ve Komisyon kendisine bildirilen yardım planlarını değerlendirirken kapasite fazlasını düşürücü, üretim ve teknolojiyi iyileştirici ve gelecek vaadeden pazarlara ve kalite düzeylerine doğru yön verici özellikte olmalarına özellikle dikkat etmiştir.

3- Birliğin Otomotiv Sanayine Verilen Devlet Yardımlarına İlişkin Yaklaşımı

Birlik sanayi içinde tekstil sanayi kadar önemli bir başka sanayide otomotiv sanayidir. Sanayi katma değerinin % 9'u bu sektörde gerçekleştirilmekte ve sanayi istihdamın yaklaşık % 8'i bu sektörde faaliyet göstermektedir. Diğer sektörlerle olan sıkı bağlantıları ve oldukça geniş bir yan sanayine sahip bulunması sektörü Birlik ekonomisi için son derece önemli kılmaktadır. Ayrıca Birlik otomotiv sanayi dünya üretimindeki % 37'lik payı ile ABD ve Japonya ile birlikte başta gelen üreticiler arasında yer almaktadır.

Birlik otomotiv sanayi geleneksel olarak iç pazara yönelik bir politika izlemiştir. Ancak dünya otomobil pazar da tekstil ve giyim sanayinde olduğu gibi giderek global bir karakter kazanmış ve dünya otomotiv üreticileri arasında rekabet hızlanmıştır. Oysa ki Birlik otomotiv üreticileri kendi dar ulusal pazarları içinde kalmışlar, Birlik boyutu bir tek pazarın kendilerine sağlayabileceği avantajlardan yararlanmamışlardır. Dünya çapında üne sahip pek çok Birlik otomotiv işletmesi satışlarında çok büyük oranda kendi ulusal pazarına bağlı kalmış, kendini dışrekabet karşısında tekstil giyim sektöründe olduğu gibi katı ticaret engelleri (kotalar) ile korumaya almıştır.

Bu davranış biçimi ile yeni dünya pazar koşullarına uyum göstermede yetersiz kalan Birlik otomotiv sanayi başlıca rakipleri karşısında gerileyen rekabet gücü nedeniyle, hem iç pazarında hem de dünya pazarında diğer otomobil üreticisi ülkelerin özellikle de Japonya'nın büyüyen rekabetiyle karşı karşıya kalmış ve pazarlarını rakiplerine kaptırmaya başlamıştır. Bu rakip ülkeler içinde en önemlisi Japonya'dır.

Bugün dünya otomobil pazarındaki paylarını % 30'a yükseltmiş olan Japonların Topluluk otomobil pazarındaki payları son yirmi yıllık dönemde hızlı bir gelişme göstererek yaklaşık % 11'e çıkmıştır. (30)

Hem uluslararası pazarlarda hem de kendi iç pazarında artan rekabetle karşılaşan Birlik otomotiv sanayi hiç şüphesiz kendisine tekstil sanayinde olduğu gibi bir stratejisi belirlemiş ve rakipleri karşısındaki açıklarını (yüksek birim üretim maliyeti, yüksek stok maliyeti, yüksek başa baş noktaları, üretimde hata fazlalığı, yetersiz kalite kontrol, üretim süresinin uzunluğu, yüksek stok maliyeti, düşük işgücü verimliliği, düşük araştırma-geliştirme yatırımı, düşük kapasite kullanımı) kapatmaya çalışmıştır. Örneğin,

- Rekabet gücü olmayan veya rekabet gücüne olumsuz etki eden üretim birimleri kapatılmış, diğerleri için tekstil ve giyim sanayinde olduğu gibi teknoloji modernleştirme, otomasyon ve rasyonelizasyon yatırımlarına gidilmiştir.
- Yan sanayi dahil sektördeki işletmeler arasında daha büyük pazarlar için daha büyük miktarda üretimde bulunabilmenin avantajlarından mümkün olduğunca en kısa sürede yararlanabilme imkanı yaratmak amacıyla bir birleşmeler ve ortak girişimler trendi oluşmuştur,
- İşgücü sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır,
- Otomotiv parça üreticileri ile özellikle de yabancılarla dikey entegrasyona gidilmiştir,
- Esnekliği ve modellerin kalitesini arttırmak için ileri üretim teknolojilerine, örneğin bilgisayarlı üretim ekipmanlarına robot teknolojilerine, esnek üretim sistemlerine ve yeni ürün araştırma-geliştirme ve uygulama altyapı ve faaliyetlerine yatırım yapılmıştır,
- İdari yapıdaki aksaklıkların giderilmesine yönelik tedbirler uygulamaya konmuştur.

Verimlilik ve karlılıkta önemli iyileşmeler sağlayan bu yapısal tedbirlere en önemli destek işletmelerin bağlı buldukları üye devletlerden gelmiştir. Bu desteklerden en önde geleni dış rekabetin etkisini azaltan kota uygulaması olurken, diğeri ulusal devlet yardımları, kısacası korumacılık olmuştur.

(30) İNECİ, Avrupa Topluluğu, s. 133.

Bu durum devlet yardımlarının ağırlığının artması endişelerini doğurmuştur. Pazar güçlerinin etkisini azaltacak, yapısal değişimin sağlıklı gelişmesine hatta gerilemesine neden olacak bu durumun önüne geçmek gayesiyle Birlik Komisyon'u otomotiv sanayine verilecek devlet yardımlarıyla ilgili olarak bir çerçeve tasarı hazırlamış ve Konsey'in onayına sunmuştur. Konsey 7 Nisan 1989 tarihinde bu tasarımı onaylamıştır. (31)

Buna göre otomotiv sanayine devlet yardımı ancak aşağıdaki şartları yerine getiriyor olma koşuluyla Birlik kuralları karşısında yasallık taşıyabilecektir:

- Yardım edilecek projenin maliyeti eğer 12 milyon ECU'dan yüksek ise bu projeye devlet kaynaklarından yardım yapılacağı yardım verilmeden önce Birlik Komisyonuna bildirilecektir. Bu şarttan 12 milyon doların altındaki projeler için yapılacak yardımlar için ön bildirim şartının aranmadığı, bu ölçekte yatırımların üye ülkeler arası rekabet ve ticareti etkileyecek boyutta bulunmadığı dikkat çekmektedir.

Yardım programı Komisyon tarafından görülmüş ve onaylanmış ise bu program dışında kalan bir ek projeye ayrıca yardım verilmek istendiğinde aynı proje ile ilgili olup olmadığına balıkmaksızın yine Komisyon'a önceden bildirilecek ve onayı alınacaktır.

Görüldüğü gibi, Birlik üye devletlerin otomobil sektörüne yardım yapmasına izin vermekte ancak bu yardımların aradığı kriterlere uygun olup olmadığını denetlemektedir. Kendisine bildirilmeden uygulamaya konmuş yada eksik yada yanlış bilgilerle bildirilen planlar için Komisyon parasal ceza verme yetkisini uygulamaktadır. Bu planlar o halleriyle uygulamaya konulamamaktadır.

Bu 'ön bildirim' sistemi sektöre yapılan yardımları daha şeffaf hale getirmekte ve Komisyon'un bu yardımların Birlik rekabet kurallarına uygunluğunu daha doğrudan incelemesine imkan tanımaktadır. Ayrıca, üye devletler her yılın sonunda rekabet uyguladıkları yardım planları hakkında ayrıntılı bir raporu Birlik Komisyon'una vermekle yükümlü tutulmuşlardır.

- Şirket kurtarma ve güç durumdaki şirketlerin yeniden yapılanması maksadıyla verilen her türden devlet yardımına ancak istisnai şartlarla izin verilmektedir. Şirketi kurtarmanın veya yeniden yapılaşmasına yardım etmenin Birlik menfaatlerine en iyi şekilde hizmet ediyor olması ve söz konusu şirketin bu yardım sayesinde pazar payını yardım almamış rakipleri aleyhine genişletmesine imkan vermiyor olması gerekmektedir.

- Bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan yatırım yardımlarına Birlik bir önceki yardım konusuna göre çok daha olumlu bakmaktadır. Birliğin az gelişmiş bölgelerine yapılacak yeni otomobil (kara taşıtları) ve yan sanayi üretim tesisleri ve/veya mevcut faaliyetlerin genişletilmesi yatırımlarına yapılacak yatırımlar bu guruba girmektedir.

(31) İNECİ, Avrupa Topluluğu S. 140.

- Yeni ürün veya üretim metotları geliştirme, modernleştirme veya rasyonelleştirme maksadına yönelik olarak yapılan yardımlara Birlik tavrı biraz daha farklıdır. Bu faaliyetler şirketlerin kendi üstleneceği, kendi öz kaynaklarıyla veya normal ticari koşullar altında finansman sağlayabileceği yatırımlardır.

Bu nedenle bu konularda yardımın haklı görülebilmesi için yatırımın şirket tarafından üstlenilmeyecek, öz kaynaklarıyla veya piyasada geçerli olan normal ticari koşullar altında finanse edilemeyecek boyutta olduğunun veya yalnız bir üye ülke için değil tüm Birlik için 'yeni' kabul edilebilecek bir ürün veya üretim metoduyla ilgili olduğunun incelenip doğrulanması gerekmektedir.

- Araştırma-geliştirme faaliyetlerine yapılan yardımlar konusunda Birlik olumlu bir tutum içindedir. Birlik kuralları açısından devletlerin şirketlere sağladıkları bu tür yardımlar bir sorun oluşturmamaktadır. Ancak, şirketlerin araştırma-geliştirme faaliyetlerinin finansmanı maksadıyla aldıkları yardımları kendi kaynaklarıyla finanse edebilecekleri gözden uzak tutulmayarak bu yardımlar uygulama aşamasında sıkı gözetim altına alınmışlardır.

- Daha az hava kirliliğine yol açan ve enerji tasarrufu sağlayan otomobillerin üretimi bu sektörün 'standart' faaliyetlerinden sayıldığından Birlik bu amaca yönelik yatırımların şirketlerin kendi kaynaklarından karşılanmasını istemekte, bu nedenle bu amaca yönelik olarak üye devletlerin şirketlerine sağlayacakları yardımları onaylamamaktadır.

- Birliğin mesleki eğitim konusuna yönelik yardımlara da bakışı olumludur. Ancak bu amaca yönelik olarak verilen yardımların makul miktarlarda olması ve gerçekten işçinin vasıflarını kalitatif olarak arttırması gerekli görülmüştür. Eğer mesleki eğitimin konusu herhangi bir yatırımla doğrudan bağlantılı ise ve sözünü ettiğimiz sonuçların elde edilmesine hizmet etmiyor, istihdamın korunmasını ve işsiz kalma riski olanlara yeni iş imkanları bulunmasını sağlamıyorsa Birlik bu yardımları doğrudan yatırıma bağlı diğer yardım konularına uyguladığı kurallar yönünden değerlendirmektedir.

Eğer yatırımın maliyetini hafifletmek maksadıyla mesleki eğitim adı altında yararlanılmış olduğu tespit edilmişse bu yardım Birlik kurallarına aykırı adledilmekte ve ona göre işlem görmektedir.

- Şirketlerin normal faaliyetlerinin finansmanında kullanılan faaliyet yardımı diye adlandırılan yardımlar konusunda Birlik olumsuz bir tutum benimsemiştir. Otomobil sektörü için pazarı bozucu bulduğu, verildiği şirketleri rakipleri karşısında suni biçimde avantajlı duruma sokmaktan başka hiçbir sonucu olmayan bu tipteki yardımların bu sanayi koluna bundan böyle verilmesini kesinlikle yasaklamıştır. Ancak bu yardımlar üye devletler tarafından bu sanayi koluna bundan böyle verilmesini kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak bu yardımlar üye devletler tarafından kulanırılmaktadır. Bundan böyle halen yürürlükte olan bu tür yardımlara tedricen son verilmesi kararlaştırılmıştır.

4- Birliğin Gemi-İnşa Sanayiine Yapılan Devlet Yardımlarına İlişkin Yaklaşımı

Birliğin güçlük içinde bulunan sanayiler guruplaması içinde bulunan bir diğer önemli sanayii de gemi-inşa sanayiidir. Sanayinin bu durumu oldukça eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Bu özelliği ile Birlik gemi-inşa sanayi devlet yardımları ilişkisi oldukça eskilere giden sanayilerden biri durumundadır.

Özellikle Fransa ve İtalya İkinci Dünya Savaşını takip eden yıllarda sanayilerine üretim maliyetlerinin altında satış yapabilmelerini sağlamak ve sektördeki işletmeleri bu sanayi dışında faaliyet alanlarına yatırım yapmaya teşvik etmek amacıyla yoğun bir biçimde devlet yardımı kullandırmışlardır. (32)

Birliğin bir parçası haline gelmeleriyle birlikte Birlik rekabet kuralları ve Komisyon'un kontrol yetkisi sahasına giren söz konusu ülkeler bu sanayilere uygulaya geldikleri sübvansiyonları aşamalı olarak azaltmaya yönelik Komisyon planlarını uygulamaya koymuşlardır. Ancak söz konusu sanayilerde rekabet gücünün iyileşmek yerine daha da kötüleşmesi sonucunda bu planların uygulanmasında başarısız kalınmış, sübvansiyonlar azalmak yerine artma eğilimine girmiştir. Bu gelişim karşısında Birlik Komisyonu Sübvansiyonların kaldırılması ısrarından vazgeçmiş hatta gerekli oldukları sonucuna varmıştır.

Gelinen bu nokta Birlik Komisyonu'nu ülkeler arası rekabetin uygulanan farklı ulusal sübvansiyon politikaları nedeniyle bozulmasını temin maksadıyla sektöre ilişkin ortak kurallar tespit etmeye yöneltmiştir. Böylece "ortak sübvansiyon oranı" ilk kez 1967 yılında gündeme gelmiştir. Tüm Birlik ülkeleri 1967-69 yıllarını kapsayan bir deneme süresi için gemi sözleşme fiyatına % 10'u düzeyindeki bir ortak sübvansiyon oranını uygulamayı kabul etmişlerdir.

Dünya'da 1970'li yılların ortalarından itibaren girilen ekonomik kriz Birlik gemi-inşa sanayinin sorunlarını daha da arttırmıştır. Talepte meydana gelen düşme ile büyük bir kapasite fazlası oluşmuş, fiyatlar Birlik gemi-inşa sanayi sabit maliyetlerinin de altına inmiştir. Talepte meydana gelen bu düşüş neticesinde Birlik gemi-inşa sanayi yalnız fiyat rekabetini kaybetmekle kalmamış, yeni sanayileşmiş ülkelerin gemi inşa sanayileri karşısında maliyetler yönünden de rekabet gücünü bu ülkelere kaptırmıştır. (33)

Diğer geleneksel sanayilerde olduğu gibi gemi-inşa sanayini de başta bugünün gelişen yüksek teknolojisi sanayileri olmak üzere çeşitli sanayiler için önemli bir pazar olduğundan, faaliyette buldukları bölgeler için ve gemi yenileme, bakım ve onarım sektörü için önemli bir istihdam kaynağı oluşturduğundan hareketle Birlik sosyal ve ekonomik gelişmeye katkısı yüksek bulduğu bu sanayiye eski rekabet gücünü kazandırmak için desteklemeye devam etmenin bir kez daha gerekli olduğu sonucuna varmıştır

(32) D.SWANN ve D.L.MALLACHLAN, Competition Policy in the European Community, Oxford University Press, London, 1963, s. 53-54.

(33) EC Commission, Competitions. 65.

Esas sorun talep yetersizliği olmayıp yapısaldır. Üçüncü ülkeler karşısında kaybedilen rekabet gücünün yeniden kazanılablmesinin ancak mevcut sanayi yapısının daha yüksek teknolojide gemiler üreten, etkin, rekabetçi bir yapıya kavuşturulması sağlanabilecektir. Bu düşünceden hareketle, maliyet avantajına sahip üçüncü ülke sanayileri karşısında yapısal değişimin sübvansiyonsuz başarı şansının bulunmadığı ve sanayi sektörüne uygulanan devlet yardımları ile ilgili genel Birlik kurallarını birleştiren Birlik gemi-inşa sanayi için yapılan ulusal devlet yardımlarına ilişkin bazı temel prensipler geliştirmiştir.

Ancak Birliğin bu sektöre yapılan devlet yardımlarına ilişkin bakış açısında eskiye göre çok önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. O da geçmişte sübvansiyon konusunda rakip ülkelerin maliyetleri ile olan fark değil bu ülkelerin kendi sanayilerine uyguladıkları sübvansiyon miktarları dikkate alınırken yeni yaklaşımda üçüncü ülkelerle maliyetler yönünden var olan fark telaffuz edilmeye başlanmıştır.

Sözü edilen temel prensipler şunlardır: (34)

- Bu sektördeki yardımların temel amacı yeniden yapılanmadır.
- Gemi sahiplerine veya tersane sahiplerine tahsis edilen tüm ulusal devlet yardımları bir ortak yardım tavanına tabidir. Bu tavan bir sözleşmeye bağlı üretim yardımlarında yardım öncesi sözleşme değerinin yüzdesi olarak, diğer yardım türlerinde ise ticari gemi yapımı alanında gerçekleşen yıllık satışların (ciro) yüzdesi olarak belirlenir.

Sözü edilen sözleşmeye bağlı üretim yardımları dışında diğer faaliyet yardımları işletmenin faaliyette kalmasını kolaylaştırmaya yönelik olarak verilen zarar tazmini yada kurtarma yardımı gibi doğrudan yeniden yapılaşma tedbirlerinin gerçekleşmesini sağlamaya yönelik olarak verilmeyen yardımlardır.

- Tavan en son 1987 yılında en yüksek % 78 olarak tespit edilmiştir. Bu tavan her yıl gözden geçirilmektedir. Tavan Birlikteki rekabet gücü en yüksek tersanelerdeki maliyet yapısı ile dünya fiyatları fark dikkate alınarak tespit edilmektedir
- Mevcut tersaneler yada yeni tersane yapımı için verilecek yatırım yardımlarına üye ülkenin gemi-inşa kapasitesinin artmasına neden olduğu durumlarda izin verilmez.

Ancak eğer yeni tersane o ülkenin yegane gemi-inşa tesisi oluyorsa yada mevcut bir tersaneye verilmekle birlikte bu mevcut tersane o üye ülkenin yegane gemi-inşa tesisi ise ve yardım Birlik gemi-inşa pazarını etkileyemeyecek boyutta ise bu gibi durumlarda da yatırım yardımlarına izin verilebilir.

Kısaca özetleyecek olursak Topluluk bu sektörde faaliyet yardımlarına tespit ettiği tavanla sınırlı kalmak kaydıyla tüm faaliyet yardımlarına, temel amacı yeniden yapılanma olan yatırım, kapatma ve araştırma-geliştirme yardımlarına izin vermektedir. Kısmi veya komple kapanmalar ve kapasitelerde herhangi bir artışa yol açmadığı sürece yeniden yapılanma ve yenilik maksadıyla yapılan yardımlar, politikanın teşvik ettiği yardımlardır.

(34) İNECİ, Avrupa Topluluğu.....S.145

C) Bölgesel Ya da Sektörel Karakteri Olmayan Yardımlar
(Genel Teşvikler)

Sektörel ve bölgesel yardımlar dışında, üye ülkeler tarafından bölge yada sektör gözönüne alınmayarak verilen teşvikler genel teşvikler olarak nitelendirilebilir.

Bu teşvikler şu amaçları içerebilir:

- a) Genel ekonomik gelişme,
- b) Ulusal ekonominin modernizasyonu,
- c) Uyum zorluğu yaşayan işletmelerin yeniden yapılanması vb.

Komisyon, üye ülkelerden bu yardımları sektörel yada bölgesel karaktere sahip ve Antlaşma tarafından öngörülen yardımların özelliğine uygun olan bir program içinde uygulamalarını istemektedir.

Bu alanda verilebilecek bir örnek Fransa'daki sanayi işletmelerinin yeni koşullara uymaları, uzmanlaşmaları ve birleşmeleri nedeniyle tercihli kredi verilmesidir.

Ayrıca ne sektörel ne de genel olarak tanımlanamayacak müdahale biçimleridir. Burada söz konusu olan teşvikler, belli hedefleri gerçekleştirmek ya da belli sayıda sektör için ortak çözüm getirmek amacıyla verilen teşviklerdir. (35)

1- Çevre Korumaya Yönelik Devlet Yardımları

Komisyon'a göre çevrenin korunması artık Birliğin öncelikli hedeflerinden birini teşkil etmektedir. Çevrenin etkin biçimde ve rekabeti bozmadan korunması ancak Birlik'te kirleten-öde prensibinin doğru bir şekilde uygulanmasıyla olabilir.

Çevreye verilen zarar ve kirliliğin kabul edilebilir bir seviyeye getirilmesine yönelik önlemlerin doğuracağı maliyet bu zararlara yol açan işletmeler tarafından karşılanmalıdır. Bununla birlikte, Komisyon kirleten-öde (36) prensibinin üye ülkeler tarafından uygulamaya konulması amacıyla tanıdığı geçiş süresi zarfında çevreye yönelik yardımlarda olumlu bir tutum izleyeceğini belirtmiştir.

1 Ocak 1975-31 Aralık 1980 arasındaki bu geçiş döneminde işletmelerin kendilerine ek maliyet getiren yasalara veya düzenlemelere uyumunu sağlamaya ilişkin devlet yardımları Ortak Avrupa menfaatini içeren önemli bir projenin gerçekleştirilme-

(35) ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, Avrupa Birliği'nde s.59.

(36) EC, Commission, Competition s. 124.

sini sağlamaya yönelik yardımlar olarak Madde 92 paragraf 3 (b) şıkkındaki istisnadan faydalanabilecektir. Ancak yardımların bu istisnadan faydalanabilmesi için şu kıstaslara uyması gerekmektedir;

a) Yardım, ülkenin ulusal yasa yada Topluluk mevzuatından kaynaklanan yeni yükümlülüklerle uyum sağlayabilmesi için gerekli olmalıdır.

b) Yardım yatırım maliyetinin net sübvansiyon eşdeğerinin % 15'ini geçmemelidir,

c) Yardım ancak çevre konusunda yeni standartların yürürlüğe girmesinden en az iki sene evvel hizmet veren tesislerin bu yeni normlara uyumunun sağlanması için verilebilir,

d) Üretim kapasitesi ve işletme tesislerinin yenilenmesi ile işletme maliyetinde bir artışa yol açan yatırımlar için teşvik kabul edilemez.

Komisyon daha az kirleten ürünü veya daha az kirletmeye yönelik süreçleri kapsayan araştırma-geliştirme çalışmalarını teşvik etmeye ve ekolojik koşullardaki ani ve önemli dengesizliklerin gerekli kıldığı bazı yatırımlara yardım sağlamaya yönelik teşvikler için Madde 92 paragraf 3, c şıkkındaki istisnaları gözönüne alacağını belirtmiştir.

2- Araştırma Geliştirmeye Yönelik Devlet Yardımları

Birlik ülkelerinin rekabet edebilirliği ve ekonomik ve sosyal anlamda ilerleme kaydedebilmesinin yolu doğal olarak "bilimsel araştırma ve teknolojik kalkınmadan" geçmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan Avrupa Birliği'nin araştırma ve geliştirme (AR-GE) alanındaki politikası aynı zamanda Avrupa'nın yapılanması için de gereklidir. Bu politikanın amacı, ulusal araştırma projelerinin koordinasyonunu sağlamak ve Birlik çıkarları doğrultusunda araştırma projelerinin tanımlanması ve geliştirilmesini temin etmektir. Bu politika özellikle de üye devletlerin kendi başlarına gerçekleştiremeyeceği kapsamlı projelerin Birlik tarafından ele alınmasına yöneliktir. AR-GE politikası aslında sanayi politikası ile doğrudan bağlantılıdır. Sanayi stratejisi çerçevesinde özellikle de yüksek teknoloji gerektiren sektörlerde araştırma zorunludur, aynı zamanda enerji sektöründe Avrupa'nın dış kaynaklara olan bağımlılığını azaltmada da araştırmanın rolü kuşku götürmemektedir.

Bu nedenle Komisyon ulusal projeleri ve AR-GE programlarını, Birlik AR-GE faaliyetleri alanında devlet teşvikleri için belirlediği 1986 yılındaki kararının kriterini esas alarak değerlendirmektedir.

Belirlenen bu yapının özelliği firmaların normal olarak izledikleri AR-GE faaliyetlerinin ötesinde fazla bir çaba göstermesini şart koşmasıdır. Komisyon'un bu tür devlet yardımı il amaçladığı firmanın salt AR-GE harcamalarını karşılamak değildir. Bunun ötesinde yardımın teşvik edici bir etkisinin olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Komisyondun bu konudaki g6r6ş6n6 6zetlemek gerekirse firmalar teşvik almadan 6nceki AR-GE faaliyetlerine oranla teşvigi aldıktan sonra araştırmaya y6nelik olan 6alışmalarını daha da arttırmaları gerekmektedir. Bu nedenle Komisyon bir firmaya yardım vermeden 6nce ge6miş yıllarda firmanın AR-GE alanındaki harcamalarını, bunların verimliliğini (cirosu i6inde AR-GE'nin % olarak payı cinsinden), firmanın cirosuna olan katkısını ve bu alanda 6alışan iş6i sayısını değerlendirerek ortaya 6ıkan veriler 6er6evesinde yardımı vermeyi kabul edebilir.

Komisyon 1993 yılında Danimarka h6k6metini, 6r6n geliştirme finansmanını sağlamak 6zere 132 milyon ECU'l6k bir fon tahsis etmede yetkili kılmıştır. Bu fon sanayi kalkınma fonu olarak adlandırılmış ve y6netimi bağımsız bir kurula bırakılmıştır. Bu fon 6er6evesinde verilecek kredilerin geri 66denmesi ise ancak proje başarıya ulaşırsa s6zkonusudur.

İspanya'da ise devlet yardımları madde 92(3c) kapsamında Valencia b6lgesindeki firmaların araştırmaya ve sınai olarak kalkınmasına y6nelik olarak teşvik 6ng6r6lmektedir. Valencia b6lgesinde emek yoğun mallar 6retilmekte ve firmalar d6ř6k bir teknoloji ile 6alışmaktadırlar. Bu nedenle Valencia b6lgesinin sanayi yapısı g6z6n6nde bulundurulduğunda firmalar arasındaki işbirliğini arttırmak, altyapı oluşturmak ve bir politika oluşturulması suretiyle araştırmaya d6n6k 6alışmaları arttırmak hedeflenmektedir. (37)

3- K66k ve Orta Boy İşletmelere Y6nelik Yardımlar

Dinamik bir yapıya sahip olan K66k ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) 6lke ekonomisindeki rolleri giderek artmaktadır.

Komisyon, KOBİ'lere destek olmak amacıyla KOBİ'lerin kurulması yada yatırımları i6in s6bvansiyon, d6ř6k faizli kredi veya devlet garantilerine izin vermektedir.

20 Mayıs 1992'de Komisyon tarafından 6izilen 6er6evede k66k ve orta boy işletmeleri en fazla 250 kişi istihdam eden, yıllık cirosu en fazla 20 milyon ECU yada toplam bilan6osu en fazla 10 milyon olan ve kamu yatırım şirketi, risk sermayesi şirketleri yada hi6bir denetim yapımama kaydıyla kurumsal yatırımcılar haricinde bu tanım i6ine girmeyen bir yada birkaç şirketin sadece % 25 hissesine sahip oldukları işletmeler olarak tanımlamaktadır.

B6lgesel teşvik i6in uygun olmayan b6lgeelerde kabul edilen yatırımlara verilecek teşvik oranı % 7.5 ile sınırlandırılmıştır. Ancak 50 6alışanı olan k66k işletmeler i6in bu oran % 15'e 6ıkabilir. B6lgesel teşvik i6in uygun kabul edilen alanlarda Madde 92 (3) (c) kapsamında mevcut b6lgesel yardım oranına ilaveten % 10'luk bir oran da s6z konusu olabilir.

(37) ESİN, ALAG6Z, 6ALIş, Avrupa Birliği'nde....., s.62.

Madde 92 (3) (a) bölgelerinde ise bu oran % 15'dir. Ancak bu her iki alanda da yatırıma yönelik teşvik tavanı net % 30 ve % 75'tir. Eğitim ve teknoloji transferi, danışmanlık teşvikleri her tip bölgede kabul edilmekte ve % 50 oranlarına ulaşabilmektedir.

Küçük ve orta boy işletmelerin kendilerine has zorlukları aşabilmeleri ve rekabetle daha iyi bir şekilde bütünleşebilmelerini sağlamaya yönelik önlemler olumlu bir şekilde değerlendirilmelidir. Burada;

- a) Yatırım için tercihli kredi yada garantiler, büyük işletmeler için geçerli olan kredi koşulları,
- b) İlgili sektördeki işletmelerin kendi başlarına yürütemeyecekleri araştırma-geliştirme çalışmaları için söz konusu işletmelerin katkısıyla kısmen finanse edilmiş yada edilmemiş teknoloji merkezlerinin kurulması için doğrudan geriye ödenebilir veya geri ödemesiz teşvikler,
- c) İşletme yada ticaret politikası alanında teknik yardım, modern yönetim usullerine kavuşabilmelerini sağlama amacıyla finansal teşvikler türü teşvikler söz konusu olabilir.

Komisyon, el sanatları ve küçük ve orta boy sanayi işletmelerine yönelik teşvikleri kapsayan projeleri bu genel yaklaşım çerçevesinde incelemektedir.

4- Zor Durumda Olan İşletmelere Yönelik Yardımlar

Bu tip teşvikler Antlaşma çerçevesinde şu şekilde geçerli sayılabilir:

- a) Zor durumda olan işletmeler ve/veya sözkonusu bölgelerin durumunu kalıcı şekilde iyileştirmeye yönelik yeniden yapılanmayla ilgili oldukları takdirde,
- b) Etkilerinin değerlendirilmesi için yeterli bölgesel ya da sektörel bir özelliğe sahip olmaları halinde teşvikler geçerli sayılmaktadır.

Bir tespit yapılana kadar işletmenin faaliyetini devam ettirebilmesini sağlamaya yönelik şirket kurtarma teşvikleri şu koşullara uymalıdır:

- a) Kredi garantileri yada hazine yardımlarından oluşmalı,
- b) Toplam miktar işletmenin faaliyetini devam ettirebilecek şekilde sınırlanmalı,
- c) Gerekli ve mümkün iyileştirme önlemlerinin tanımlanmasıyla gerekli bir dönem için verilmeli (genelde 6 ay),
- d) Ciddi sosyal nedenler geçerli olmalı,

e) İşletmenin desteklenmesi diğer üye ülkelerdeki sanayiinin durumunda dengesizliğe yol açmamalıdır.

Komisyon'a göre, destekleyici teşvikler sözkonusu üretimle ilgili rekabeti yeniden oluşturmaya elverişli, iyi belirlenmiş yeniden yapılanma/yeni koşullara uyma programının gerçekleştirilmesiyle bağlantılı olmalı, böyle bir programın sonuç vermesinden önce kaçınılmaz olan geçiş döneminde işletmenin dengesini koruyabilmesini sağlayacak sınırlı bir miktar ve yoğunluğa sahip olmalıdır. (38)

5- İstihdama Yönelik Yardımlar

Bu teşvikler Birlik içerisindeki rekabeti bozmayacak bir biçimde verilmelidir. Bu bağlamda, statükoyu muhafaza etmeye yönelik ve sonuç olarak işsizliği ve sanayideki zorlukları bir üye ülkeden diğerine aktarılma riskini en fazla taşıyanlarla, orta ve uzun vadede işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlamaya ve bu işletmelerin yeniden yapılanması ile piyasanın gelişimine cevap vermeye yönelik teşvikler arasında bir ayırım yapılmıştır.

Haziran 1993'de Kopenhag'ta toplanan AB Konseyi, Komisyon'a "istihdam, rekabet gücü ve büyüme" üzerine bir Beyaz Kitap hazırlamasını önermiştir. Bu öneri doğrultusunda Komisyon Başkanı Jacques Delors'un eşgüdümünde Beyaz Kitap hazırlanmış ve 10-11 Aralık 1993 tarihinde yapılan AB zirvesine sunulmuştur. AB'nin önümüzdeki yıllarda uygulayacağı ekonomik politikaların belirlenmesinde Beyaz Kitap büyük önem taşımaktadır. İstihdamı arttıracak önlemler çerçevesinde öncelikle uygulanacak yöntemler şu şekilde belirtilmiştir:

- a) Hayat boyu öğretim ve eğitimin sağlanması,
- b) İstihdam pazarlarında iç ve dış esnekliğin sağlanması,
- c) İstihdam alanlarında geniş bir şekilde ademi-merkeziyetçiliğin sağlanması,
- d) Vasıflı ve yarı vasıflı işçilerin maliyetlerinin düşürülmesi,
- e) Hükümet ve iş dünyasının işbirliği ile istihdam politikasının tüm ülke düzeyinde kontrolünün sağlanması,
- f) Yeni ihtiyaçların gözönünde bulundurulması,

1994 sonu itibariyle Avrupa'daki işsiz sayısı 18 milyonu aşmıştır. Bu rakam ise Belçika, Danimarka ve İrlanda'nın toplam nüfusuna eşittir. (39)

(38) EC Commission, Eight Report on Competition Policy, Luxemburg, 1979, s.228.

(39) İKV Dergisi, No.118, Mart-Nisan 1994, Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesi (ATRG) White Paper, Brüksel, 5 Aralık 1993.

İstihdamın artırılması için raporda iki alternatif çözüm belirlenmiştir:

- a) Normal bir ekonomik büyüme ve yüksek istihdam artışı,
- b) Daha güçlü bir ekonomik büyüme ve daha fazla istihdam.

Ekonomik büyümenin artırılması ve dolayısıyla istihdamın yükseltilmesinin birbirine bağlı üç ilkeye dayalı bir stratejiyle olabileceği üzerinde durulmaktadır.

- a) Bir mikro ekonomik çerçevenin sağlanması ve korunması,
- b) Rekabet gücünün artırılması,
- c) İstihdam piyasalarında etkin politikaların uygulanması ve yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi.

İstihdamın artırılmasıyla ilgili olarak, ekonomide giderek daha fazla rol oynamaya başlayan ve istihdamın yaratılmasında önemli bir faktör teşkil eden KOBİ'ler çerçevesinde de bazı önlemler belirlenmiştir.

- a) KOBİ'lerin finansman, bilgi kaynakları, araştırma-geliştirme ve eğitim alanında Avrupa Sosyal Fonu'ndan Hedef 4 kapsamında sağlanan destek de dahil olmak üzere rekabet edebilirliğinin artırılarak ortak iç pazara katılımının kolaylaştırılması,
- b) İstihdamın büyümesine engel teşkil eden ve KOBİ'lere orantısız bir şekilde yansıyan mali, vergi, idari ve hukuki zorlukların önüne geçilmesi için bu unsurların tanımlanması ve gözden geçirilmesi,
- c) Kadınların istihdam piyasasına entegre edilmesi ve böylece henüz piyasa ile bütünleşmemiş olan hizmetler ve malların sunulmasında istihdam yaratılması.

Yeni istihdam yaratılmasıyla ilgili olarak ayrıca şu önlemler de sıralanabilir:

- a) Kamu-özel sektör ortaklığı ile özellikle potansiyel olarak büyümeye açık çevre, enerji, ulaşım, eğlence, sanat, spor ve sağlık alanlarında yeni istihdam olanaklarının gelişiminin teşvik edilmesi,
- b) Mevcut rekabet politikası gözönünde tutularak giderek büyüyen dinlence pazarının, istihdam, ihracat gelirleri vb. gibi faktörleri etkileyebilecek olan özellikle görsel-işitsel gibi sektörleri teşvik etmek,
- c) Çevreyle ilgili sektörlerdeki potansiyel istihdamdan faydalanmak. AB programlarıyla ilgili kamu harcamaları da özellikle hedef 1 kapsamındaki bölgelerde teçizat, inşaat ve taahhüt hizmetleri alanında istihdam yaratılmasına katkıda bulunabilir. Bu ise 1993-2000 dönemi için yılda ortalama 25 milyar ECU'yü bulabilecek ve bu yüzyılın sonunda 100.000 kişilik daimi istihdam yaratabilecektir.

- d) İstihdamın yoğun olduğu sağlık, bakım hizmetleri ve dayanıklı tüketim malları alanında büyümeyi teşvik etmek,
- e) Yerel ekonomi ve istihdamın geliştirilmesinin geniş şekilde ademi merkeziyetçiliğin sağlanması ile güçlendirilmesi,
- f) Üretimin değişen yapısına uyum sağlayabilmek ve işyerinde esnekliği geliştirmek amacıyla işyerinde ilişkilerle ilgili olarak yeni modellerin geliştirilmesi.

D) Sanayi Sektörü Dışında Kalan Diğer Sektörlere Verilen Devlet Yardımları

1- Tarım Sektörü

Ortak pazar düzeni içinde tarım sektörü ekonomik ve sosyal sebeplerle diğer sektörlerle oranla daha fazla korunan ve gözetilen bir sektördür. Birlik bu sektör için ortak bir politika (Ortak Tarım Politikası) belirlemiştir. 1988 yılında büyük çaplı reformlara sahne olan tarım sektörü 1990 yıllardan itibaren daha ziyade tarım fiyatlarını dünya fiyatlarına yaklaştırmaya çalışırken miktardan önce çeşit ve kaliteye önem vermeye başlamıştır.

Avrupa Birliği, bu yeni yeni yaklaşım çerçevesinde üretim fazlası olan türlerin üretimlerini düşürebilmek amacıyla üretim eşikleri ve kotaların dışında tarımsal arazide üretimden vazgeçilmesi veya üretim türünün değiştirilmesi gibi uygulamalara yönelmiştir. Bu yeni yaklaşımın amaçlarına katkısı olabilecek projelerde AB tarafından desteklenmelidir.

Ortak Tarım Politikası (OTP) ile benimsenen en önemli prensiplerden biri ise Birlik tercihi prensibidir.. Birlik ürünlerinin satışına öncelik tanıyan bu prensip ile ucuz malların iç piyasayı istilası önlenmeye çalışılmaktadır.

Birlik tercihi prensibi, AB'de pazar birliği oluşumunun bir sonucu olarak tarımsal ürünlerin satın alınmasında Birlik üreticilerine üçüncü ülke üreticileri karşısında bir öncelik getirmektedir. Aslında bu ilkeyi Birlik tarımının üçüncü ülkelere karşı korunması şeklinde yorumlamak da mümkündür. "Birlik tercihi ile tarım sektörü, prelevman, ihracat iadesi, gümrük vergileri ve iç pazarda, üretime yapılan yardımlarla hem korunmakta hemde desteklenmektedir." (40)

Birlik, OTP dahilinde zayıf kalan işletmelerin durumlarını güçlendirmek amacıyla bunlara imtiyazlı bir konum verilmesini düşünmüştür. Değişen konjonktürlerde bu işletmelerin gelişmelere ayak uydurabilmesi için ise "doğrudan gelir yardımı" adı altında bir yardım vermeyi uygun görmüştür.

(40) Barbaros İNECİ, Topluluk Ortak Tarım Politikasında Reform, İKV, Yay.No.87, İstanbul 1990, s.16.

21 Mart 1989'da 3808/89/AET nolu kararla (41) kabul edilen sistem, hem üretim için teşvik oluşturmayacak hem de rekabeti bozmayacak şekilde düzenlenmiştir.

Tarım sektörü gibi bir hayli gelişmiş Birlik politikasının devrede olduğu sektörlerde, büyük ölçüde ortak bir politika ile devlet yardımlarının sınırları belirlenir. Her ne kadar Roma Antlaşması'nın devlet yardımlarıyla ilgili 92-94. maddeleri prensipte diğer sektörlerle oranla tarım sektörüne daha fazla uygulansa da 42.madde tarım sektörüne uygulanacak olan bu teşvikelerin boyutunun Konsey tarafından belirleneceğini açıkça belirtmektedir. Sözkonusu 42.madde çok geniş bir yelpazede tarım ürünlerinin desteklenmesine imkan tanımaktadır. AB'de bu maddeden yola çıkarak tarım sektörüne verine desteklerle ilgili şu örnekleri vermek mümkündür.

"AB 10 ülkesinde tarım ve balıkçılık sektörlerine yapılan yardımlar 1988 fiyatlarıyla yıllık ortalama 10 milyar ECU'ye ulaşmıştır." (42)

Birliğe sonradan katılan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de tarım sektörüne yapılan yardım oranı Birlik ortalamasının altında seyretmektedir. Brüt katma değer içinde Almanya ve Luksemburg'da ise yardım oranı yüksektir.

Hollanda'da brüt katma değer içindeki oran ortalamasının altında olsa da tarım sektöründe çalışan kişi başına düşen yardım oranı yüksektir. Tarım üretiminde yaratılan katma değer yüzdesi olarak ulusal yardımlar Tablo III'de gösterilmiştir.

Bunların dışında 1986-87 yılları arasında Birliğin tarım fiyatlarını desteklemek amacıyla FEOGA (European Fund For Agricultural Guarantee and Guidance) Avrupa Tarımsal Garanti ve Rehberlik Fonu kaynaklarından garanti şeklinde verdiği yardımlar yıllık ortalama 23.635 milyon ECU'ye ulaşmış, FEOGA kaynaklarının yönlendirme kısmından yapısal yardımlar ise 915 milyon ECU'yü bulmuştur.

Bu tespitin yanısıra politikanın bazı alanlarında üye devletlerin devlet yardımı verme serbestisini Konsey sınırlamaktadır:

* Tarım ürünlerinde pazarın desteklenmesi (büyük ölçüde Birlik kaynaklarını kullanan (FEOGA) gibi teşvikler, sadece Konsey kuralları çerçevesinde ödenebilir.)

* Üretim çiftliklerine ilişkin sosyal ve yapısal değişimleri öngören desteklemeler (43)

Avrupa Birliği'nin çeşitli kaynaklarından finanse ettiği teşvikler Konseyin kuralları çerçevesinde münhasıran ödenebilmektedir. Bazı özel alanlara ise sosyal ve yapısal politikalar dahilinde ve üretime dönük yatırımları kapsadığı ölçüde yardım yapılabilir.

(41) ATRG, L 371, 20.12.1989, s.1.

(42) European Economy, no.48, 1991, s.49.

(43) Avrupa Konseyi'nin 2328/91/AET No.lu Tüzüğü.

Tablo III

Tarım Üretiminde Yaratılan Katma Değerin Yüzdesi olarak
Ulusal Yardımlar
(AB Antlaşması ek-2' de listelenen ürünlere göre)
%

Ülkeler	(1986-88)	1988-90
Belçika	8	8.5
Danimarka	7.6	8.1
Almanya	20.3	20
Yunanistan	2.6	3.2
İspanya	1.5	1.3
Fransa	9.3	9
İrlanda	6.8	4.4
İtalya	12.9	12.9
Lüksemburg	16.4	15.5
Hollanda	7.2	6.4
Portekiz	10.8	10.1
İngiltere	8.9	8.6
T O P L A M	10	9.6

Kaynak: EC Commission, Third Survey on State Aids.

2) Balıkçılık Sektörü

Birlik, ortak balıkçılık politikası dahilinde Antlaşmanın 39.maddesinde devlet tarafından verilebilecek teşviklerin sınırını çizmiştir. Bu hedefler doğrultusunda balıkçılık ile uğraşanlara daha iyi bir yaşam standardının sağlanması, balık stoklarının uygun bir biçimde değerlendirilmesi ve bu sektörde iletişimin iyileştirilmesine yöneliktir.

Dolayısıyla devlet yardımları ortak politika ile bağdaştığı ölçüde kabul edilebilmektedir. Balıkçılık sektörüne verilen devlet yardımları 92. ve 94 maddeler ve 1760/83/AET (44) nolu düzenlemeyle, AR-GE faaliyetlerine katılım, denizlerin korunması gibi hedeflere yöneliktir.

1760/83 nolu düzenleme daha sonrada birkaç kez tadilata uğramış ve en son 1993 yılında (888/93/AET) tadil edilmiştir. Balıkçılık sektöründe devlet yardımları ortak balıkçılık politikası ile konulan limitler ve gelişmelere bağlı olarak verilebilir.

(44) ATRG 172 L, 30.6.1983.

Ayrıca ortak hedeflere yönelik olması da önemlidir. Buradan çıkarılabilecek sonuç ulusal devlet yardımlarının sadece rekabete olan etkileri değil aynı zamanda ortak amaca yönelik etkilerini de hesaba katmak gerekmektedir. Birlik balıkçılık sektörüne ürünün işlenmesi aşaması olan birinci aşama ve ticaretine kadar olan dönem boyunca Birlik müdahalesi ve devlet yardımlarının miktarı aşağıda Tablo IV’de verilmiştir. Tablo V’de ise Brüt Katma Değerin yüzdesi olarak Balıkçılık sektörüne verilen yardımlar gösterilmiştir.

1992 yılında Komisyon balıkçılık alanında 33 tane yeni teşvik projesini kaydetmiştir.

Tablo IV

Yapısal Politikalar Çerçevesinde Balıkçılık Sektöründe
Birlik Müdahalesi

(Milyon ECU)

AB 12	1986	1987	1988	1989	1990
Garanti	18	17.4	46.9	24	23.6
Yönlendirme	104.6	115.4	100.4	169.9	98.6

Kaynak: EC Commission, Third Survey on State Aids.

Tablo V

Yaratılan Brüt Katma Değerin Yüzdesi Olarak Balıkçılık
Sektörüne Verilen Yardımlar

(%)

	(1986-1988)	(1988-1990)
Belçika	1.2	1.6
Danimarka	2.6	3.1
Almanya	17.2	13.6
Yunanistan	1.4	0.6
İspanya	2.9	3.4
Fransa	2.7	2.7
İrlanda	10.8	10
İtalya	6.8	6.5
Lüksemburg	n.a	n.a
Hollanda	0.6	0.6
Portekiz	1.4	1.1
İngiltere	5.3	3.7
T O P L A M (AB 12)	3.9	3.7

Kaynak: EC Commission, Third Survey on State Aids.

3) Taşımacılık Sektörü (Demiryolları, Karasuları içindeki Deniz Taşımacılığı)

Taşımacılık sektörünün Birlik genelinde malların ve kişilerin serbest dolaşımını öngören Tek Pazar çerçevesinde ayrıca bir önemi vardır. Birlik kurucu antlaşmasında da bu sektöre teşviklerinin verilme sebebi olarak taşımacılık hizmetlerinin koordinasyonu hedeflenmektedir.

Ekonomik entegrasyon kapsamında da ticaretin artması sonucu taşımacılık sektörü de bundan etkilenecektir. Dolayısıyla AB'de taşımacılık sektörü ekonomik entegrasyon aşamasında motor sektör olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca bu sektör malların serbest dolaşımını hedefini gerçekleştirmedi de en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Fakat bu sektörde maliyetlerin yüksek oluşu ticaretin genişlemesinde ciddi bir engel teşkil edebilecektir.

Taşımacılık sektörünü rekabete açmadan evvel kalitenin iyileştirilmesi ve hizmetlerin maliyetinin düşürülmesi önem arz etmektedir. Özellikle hava taşımacılığında da güvenlik son derece önemlidir.

Taşımacılık sektörüne devlet yardımları, yeniden yapılanma, kalitenin iyileştirilmesi, AR-GE faaliyetleri gibi alanlarda verilebilmektedir.

Taşımacılık sektöründe devlet yardımları 1107/70/EEC (45) nolu düzenleme doğrultusunda yapılabilmektedir. Bu düzenlemeyle demiryolu, karayolu ve denizyolları taşımacılığına ve bu sektör içindeki ilgili etkinliklere devlet yardımı verilebilmektedir. Taşımacılık sektörünün koordinasyonu doğrultusunda verilen devlet yardımlarının amacı bu sektörde araştırmayı teşvik ve Birlik için daha ekonomik olabilecek teknolojinin teşviki biçimindedir, yada Taşımacılık sisteminin geliştirilmesine yöneliktir. Üye ülkeler verecekleri yardımı bu düzenlemenin maddelerine uygun olarak saptamak ve Komisyona bu konuda bilgi vermek durumundadırlar.

“Genel olarak, taşımacılık sektörüne yapılan yardımlardan en büyük payı demiryolu taşımacılığı almaktadır. Fakat 1985 yılından sonra yardımlarda bir düşüş olmuştur. İspanya ve Portekiz'in AB'ne henüz katılmamış olduğu 1981-1985 döneminde AB 10 üye devleti arasında demiryolu taşımacılığına verilen devlet yardımları oransal olarak 1986-1988 dönemine nazaran % 7 daha fazladır. 1986-1988 döneminde yardım oranı sadece Danimarka ve Lüksemburg'da artarken, Belçika, Yunanistan, İrlanda ve özellikle de İngiltere'de düşmüştür. (46)

(45) ATRG 130 L, 15.6.1970.

ATRG. 15 LL, 12.6.1975.

(46) European Economy, No. 48, 1991, s. 47.

Komasyon, 115 milyon ECU'yü İngiltere'de limanların yeniden yapılanması projesi için devlet yardımı vermeye yetkili kılınmıştır. Fakat şeffaflık sorunu burada da ortaya çıkmış ve kamu yetkilileri ile limanlar arasındaki mali ilişkilerin şeffaflığı konusu sorun olmuş ve bağımsız bir uzman tarafından bu konuda bir çalışma yapılması uygun görülmüştür.

4) Madencilik Sektörü

AB'nde madencilik sektörüne devlet yardımları Komasyonun 1973 yılında yaptığı tadilata (73/287/AKÇT kararına) uygun olarak verilebilir. 1992 yılında Komasyon 2064/86/AKÇT nolu kararını madencilik sektörüne devlet yardımları konusunda Topluluğun kurallarını teşkil etmede önemli olan kararı incelemeye devam etmiştir. Komasyon bu sektöre yardımı yeniden yapılanma, modernizasyon ve resyonalizasyon kapsamında vermeyi uygun görmektedir. Birlik üye devletleri, demir ve çelik sanayi için kok kömürü ve yüksek fırında kok kömürü işletmecilerine üretim arttırmak, üretim alanından uzak olan bölgelerde pazarlamasını sağlamak ve uzun dönemli satış kontratlarını geliştirmek üzere teşvik vermeye yetkili kılınmıştır.

Bu çerçevede teşvik üretim için her yıl belirlenen maden başına bir oran ile (üretimin ortalama maliyeti, uzun dönemli olarak bu madenin ne kadar üretim yapabileceği) devlet yardımı verebilmektedir. Satış teşviği adı altında ise maden ocağının pazara olan uzaklığı ve Birlik içi ticaretten etkilendiği ölçüde bir yardım yapılmaktadır.

Tablo VI'da istihdam edilen kişi başına madencilik sektörüne verilen devlet yardımları verilmiştir. Tabloya göre diğer ülkelere oranla Belçika, Fransa ve Almanya'da bu oranlar bir hayli yüksektir.

Tablo VII'de ise 1986-1988, 1988-1990 dönemlerindeki toplam devlet dağılımı ülkelere göre gösterilmiştir. Görüldüğü gibi her iki dönemde de imalat sanayi en fazla paya sahip sektördür.

Tablo VI
Kömür Madenciligi Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

	1986 - 1988		1988 - 1990	
	İstihdam edilen kişi başına ECU	Cari Üretime verilen yardım (%)	İstihdam edilen kişi başına ECU	Cari Üretime verilen Yardım (%)
Belçika	112126	24	252412	14
Almanya	47006	52	60219	52
İspanya	21882	40	27517	44
Fransa	74538	16	108349	7
Portekiz	2799	92	4117	100
İngiltere	12180	33	40071	68

Kaynak: EC Commission, Third Survey on State Aids.

Tablo VII
Üye Devletlerde Belli Başlı Sektörlerde (1988-90) Yılları
Arasında Verdiği Yardımları

	Balıkçılık ve Tarım		İmalat		Taşımacılık		Madencilik		Toplam	
	(86-88)	88-90	(86-88)	88-90	(86-88)	88-90	(86-88)	88-90	86-88-90	%
Belçika	5	6	28	32	37	35	30	2	100	
Danimarka	28	27	31	31	41	42	0	0	100	
Almanya	10	11	32	31	28	26	30	32	100	
Yunanistan	8	14	86	73	6	13	0	0	100	
İspanya	3	4	57	42	26	35	14	19	100	
Fransa	14	14	39	38	32	31	15	17	100	
İrlanda	23	20	59	60	18	20	0	0	100	
İtalya	16	15	46	49	38	36	0	0	100	
Lüksemburg	8	7	16	19	76	74	0	0	100	
Hollanda	23	21	45	48	32	31	0	0	100	
Portekiz	36	20	41	68	22	11	1	1	100	
İngiltere	11	10	55	38	17	10	17	42	100	
TOPLAM	12	13	42	40	30	29	16	18	100	

(AB 12)

Kaynak: EC Commission, Third Survey on State Aids.

IV) AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜYE DEVLETLERE SAĞLADIĞI YARDIMLAR

A - Birlik Fonları

Üye devletlerin kendi bütçelerinden karşıladıkları devlet yardımlarından başka, Birlik bütçesinden, Birliğin değişik fonları kanalı ile yapılan yardımlar vardır. Bu fonlar aşağıda verilmiştir. Birlikçe yapılan yardımların yarısından çoğunun tarıma yapıldığı, bunun yanısıra, devletlerce yapılan yardımların Birlikçe yapılan yardımların dört katına ulaştığı gözlemlenmektedir. (47)

1- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)

Birliğin Ortak Tarım Politikasına ilişkin bir fondur. Ortak Tarım Politikası ise, genel olarak iç pazara müdahalelerde ve pazarın dış etkenlerden etkilenmesinin önlenmesi ile sektörün korunmasına yönelik olarak birtakım önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Gümrük vergileri, kotalar ve taban fiyatı mekanizmaları ile tarım sektörü korunmaktadır.

Ortak Tarım Politikası ile ilgili olan bu fonun faaliyetleri dolaylı ve doğrudan yardımlar olarak iki bölümde incelenmektedir. Doğrudan yardımlar, kamu ve özel sektör yatırımcılarına yatırım projeleri veya programları için verilen yardımları içerir. Son yıllarda doğrudan yardımlar fonun bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Dolaylı yardımlar ise, Komisyonun denetimi ve mali desteği ile üye devletlerce kullanılan yardımları kapsar. Genelde bu yardımlar, sosyal yapının düzeltilmesine, az gelişmiş yörelerin geliştirilmesine yönelik yardımları ya da yatırım için çiftçilere verilen yardımları içerirler.

2- Sosyal Fon (Social Fund)

Bu fonun amacı, gençler için (25 yaşın altındaki) diğer desteklenmeye muhtaç gruplar (uzun süreli işsiz olanlar, sakatlar, göçmen işçiler ve diğer sosyal olarak dezavantajlı olan gruplar) için iş imkanlarının artırılmasıdır. Bu sebeple fon kaynakları, kamu veya özel sektör tarafından sürdürülen hizmet içi eğitim, ücret sübvansiyonu, iş yaratmaya yönelik tavsiyeler verme gibi çalışmalara mali destek sağlamaktadır.

3- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (European Regional Development Fund)

Avrupa Bölgesel Gelişme Fonunun (ERDF) amacı mevcut bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaktır. Bunun için fon, ulusal nitelikte olan veya Birliğe ya da kişilere ait bulunan projelere veya çalışmalara mali destek sağlamaktadır. Genelde fonun kaynaklarının % 80'i altyapı projelerine harcanmakta olup, fon kaynaklarından istisnai durumlar dışında doğrudan bir şirkete ödeme yapılmamaktadır.

(47) KURAL, KARAKEÇİLİ, SAKIZLIOĞLU, Devlet Yardımlarıs.25

4- Topluluk Araştırma ve Geliştirme Fonu (Community Research and Development Fund)

Topluluk araştırma ve geliştirme faaliyetleri, Ortak Araştırma Merkezinde yapılan, mali destek sağlanarak bir araştırmacıya yaptırılan ve üye devletlerin koordinasyonu ile yürütülen çalışmalar olarak üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlardan sadece mali destek sağlanarak bir araştırmacıya yaptırılan araştırmalar devlet yardımı kapsamında incelenmektedir.

5- Yeni Topluluk Yatırım Kredileri (New Community Investment Loans)

Bu fon tarafından verilen borçların ana amacı üye devletlerin ekonomik politikalarının birleşmesine ve entegrasyonuna yönelik yatırım projelerinin finansmanıdır. Fon kaynakları daha çok enerji, altyapı, orta ve küçük boy işletmelerin geliştirilmesine yönelik projeler için kullanılmıştır. Borçlandırma, Avrupa Yatırım Bankası tarafından Birlik adına yapılmaktadır. Kredi faiz oranları piyasa faiz oranlarına eşit olmakla birlikte, kredi, kar amacı gütmeyen bir kuruluş tarafından kullandırılmasından doğan bir avantaja sahiptir. Bu krediler bir yardım niteliği taşımamaktadır.

6- Ödemeler Dengesine İlişkin Krediler (Balance of Payments Loans)

Üye devletlerin ödemeler dengesi ile ilgili sorunlarının çözümüne yardımcı olmak amacıyla kullandırılan bu krediler için uygulanan faiz oranlarının piyasa faiz oranlarına eşit olması sebebiyle bu krediler yardım olarak kabul edilmemektedir.

B) Avrupa Birliği'nde Üye Devlet Yardımları Uygulamaları

I- Genel

Avrupa Birliği üye ülkelerin ve Birliğin sağladığı yardımlar hakkında ilki 1988 diğeri 1990 yılı içinde olmak üzere iki rapor yayınlamıştır. Bu raporlar göstermişirki incelenen dönemde (1981-86 ve 1986-88) Toplulukta yaklaşık olarak yılda ortalama 100 milyar ECU yardım sağlanmıştır. Bunun yaklaşık % 84'ü üye devletler tarafından geri kalanı Topluluk tarafından verilmiştir. Bu tutar Topluluk GSYİH'nin yaklaşık ortalama % 2.5'ine karşılık gelmekte ve çalışan nüfus başına yılda ortalama yaklaşık 740 ECU subvansiyon sağlandığını göstermektedir.

Tablo VIII
Avrupa Birliği'nde Yardımlar
(yıllık ort.), milyar ECU

Ülkeler	Ulusal Yardımlar		Topluluk Yardımları	
	1981-86	1986-88	1981-86	1986-88
Belçika	4.4	3.9	0.9	1.9
Danimarka	1.0	0.9	1.0	1.2
Almanya	20.5	23.9	3.5	4.8
Yunanistan	1.6	1.3	2.0	1.9
İspanya	-	5.9	-	1.8
Fransa	19.1	15.3	5.1	6.7
İrlanda	1.0	0.7	1.3	1.5
İtalya	24.2	20.6	5.0	5.2
Lüksemburg	0.3	0.2	0.0	0.0
Hollanda	2.3	2.4	1.9	3.1
Portekiz	-	0.7	-	0.7
İngiltere	10.8	6.6	3.0	3.1
AT	85.2	82.3	23.7	24.1

Kaynak: Second survey on state aids in the EC, Brussels, 1990.

Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü gibi miktar itibariyle en yüksek devlet yardımı kullandıran ülkeler İtalya, Almanya ve Fransa'dır. Ancak örneğin 1986-88 dönemini alırsak yardımların GSIH'ya oranı bakımından ilk sırayı Luksemburg almakta ve onu sırasıyla Belçika, İtalya, Yunanistan ve Almanya takip etmektedir. AB ortalaması bu dönemde % 2.2'dir. Söz konusu dönemde kamu harcamaları içindeki pay bakımından bu ülkeler ilk sıralarda yer almaktadır. Birlik'te üye ülkelerin yaptıkları kamu harcamalarının ortalama % 1.7'si (Danimarka) ile % 7.6'sı (Lüksemburg) devlet yardımlarına ayrılmaktadır. İşçi başına yardım bakımından bir sıralamada ise ilk sırayı yine Lüksemburg (1243 ECU) almakta ve onu sırasıyla Belçika (1061), İtalya (998 ECU) ve Almanya (942 ECU) takip etmektedir. AB ortalaması ise 687 ECU'dur.

Tablo IX

Avrupa Birliği'nde GSMH'nin Yüzdesi Olarak
Devlet Yardımları (1986-88 Ortalaması)

	GSYİH'nin %'si	Kamu Harcamalarının %'si
Belçika	3.2	5.2
Danimarka	1.0	1.7
Almanya	2.5	5.3
Yunanistan	3.1	6.5
İspanya	2.3	5.5
Fransa	2.0	3.8
İrlanda	2.7	5.2
İtalya	3.1	6.2
Lüksemburg	4.1	7.6
Hollanda	1.3	2.1
Portekiz	2.3	5.3
İngiltere	1.1	2.6

Kaynak: European Economy, Annual Economic Report 1991-1992, No.50, December 1991, s.20

Yardımların çoğu imalat sanayine (1986-88'de % 41'i) gitmiştir. Aynı dönemde imalat sanayini demiryolları (% 30,7), kömür (% 15.8) ve tarım ve balıkçılık (% 12.5) takip etmektedir.

İmalat sanayine en çok yardım sağlayan ülke durumunda gözüken Yunanistan 1986-88 yıllarını kapsayan dönemde imalat sanayine yılda ortalama olarak katma değerin % 15.5'i düzeyinde sübvansiyon sağlamıştır. Yunanistan'ı sırasıyla Portekiz, İtalya ve İrlanda takip etmektedir. Bu ülkeler imalat sanayilerine Birlik ortalamasının çok üstünde yardım sağlamaktadırlar. Danimarka ve İngiltere ise Birlik'te imalat sanayilerine en az yardımda bulunan ülkeler olarak görünmektedirler.

Tablo X
İmalat Sanayine Yapılan Yardımlar
yıllık ortalama (1986-88)

	Milyon ECU		Katma Değer %'si		İşçi Başına (ECU olarak)	
	1981-86	1986-88	81-86	86-88	81-86	86-88
Belçika	1485	1054	6.4	4.4	2204	1601
Danimarka	363	275	2.8	2.0	1135	770
Almanya	7261	7639	7.3	2.7	1055	1135
Yunanistan	1382	1043	12.9	15.5	-	3545
İspanya	-	2929	-	5.3	-	1528
Fransa	8097	5667	4.9	3.7	1886	1456
İrlanda	501	408	7.9	6.1	2738	2504
İtalya	13407	9563	9.5	6.7	4360	3136
Luksemburg	92	34	7.3	2.3	2471	956
Hollanda	1088	1070	4.1	3.3	1461	1458
Portekiz	5374	3570	3.8	2.7	1115	806
	43309	33714	4.8	4.0	1761	1515

Kaynak: Second survey on state aids in the EC, Luksemburg, 1990

Birliğin Devlet yardımları hakkında yapmış olduğu araştırmaların sonuçlarına göre imalat sanayine yapılan yardımların büyük bir bölümü günlük içinde bulunan sanayilere gitmiştir. Bu sanayiler imalat sanayine verilen devlet yardımlarının yaklaşık % 27'sini almışlardır. Birlikte üye devletlerin imalat sanayiine sağladıkları sübvansiyonları amaçları bakımından ise başlıca üç grupta toplanmak mümkündür :

- Sektörel veya bölgesel amaçlı olmayan yardımlar,
- Sektörel yardımlar ve,
- Bölgesel kalkınma amaçlı yardımlar.

ilk grupta yer alan yardımlar imalat sanayine verilen yardımların % 37'sini oluşturmaktadır. Bu amaçlar içinde araştırma-geliştirme konusuna yapılan yardımlar imalat sanayine verilen yardımlar içindeki yaklaşık % 10'luk paylarıyla ilk sırada yer almaktadırlar.

Birlik'te üye devletler araştırma-geliştirme faaliyetlerine yılda ortalama 3.3 milyar ECU tutarında sübvansiyon sağlanmaktadır. Danimarka imalat sanayine verdiği yardımların % 40.4'ünü araştırma-geliştirme faaliyetlerine vermesiyle dikkat çekerken, Almanya bu alanda ortalama olarak Birlik toplamının yaklaşık üçte birinden fazlası (yılda ortalama 1.3 milyar ECU) kadar teşvik sağlamasıyla araştırma-geliştirme konusuna en fazla fon ayıran ülke durumunda bulunmaktadır.

İmalat sanayine yapılan yardımların yaklaşık % 36'sı ise bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi hedefine ayrılmıştır. Birlik üyesi ülkeler imalat sanayiine her yıl 12 milyar ECU tutarında bir sübvansiyonu bölgesel gelişmişlik farkının ortadan

kaldırılması hedefine yönelik olarak vermektedirler. Bu meblağın % 45'i en az gelişmişlik düzeyindeki bölgelere, geri kalanı ise diğer bölgelerdeki imalat sanayiilerine ödenmektedir. Bu ikinci gurup içine Birliğin hesaplamalarının 1981-1986 ve 1986-1988 yıllarını kapsamaması nedeniyle 92/2(c) maddesi uyarınca Batı Berlin'e yapılan yardımlar da dahil edilmiştir.

Bu madde uyarınca yapılan yardımlar ikinci grupta yer alan yardımlar içinde % 50'lik bir pay almışlardır. 1986-88 döneminde 92/3(a) maddesi dışında verilen devlet yardımlarının yıllık ortalama tutarı işgücü başına 6.700 ECU düzeyinde iken sadece iki Almanya'nın bölünmüşlüğü'nün neden olduğu dezavantajları telafi etmek amacıyla Almanya'nın Batı Berlin şehri ve diğer Doğu sınır bölgelerine yılda ortalama 3350 ECU düzeyinde sübvansiyon sağlanabilmiştir.

İmalat sanayine yapılan yardımlar içinde münferit sanayi dallarını hedef alan sübvansiyonların toplam içindeki payı ise % 27 düzeyinde bulunmaktadır. Birlik'te üye devletler genel olarak demir-çelik ve gemi inşa gibi inişe geçmiş sanayilerden ibaret olan bu sanayilere yılda ortalama 9.1 milyar ECU sübvansiyon sağlamaktadır. İspanya'nın imalat sanayine sağladığı yardımların yaklaşık % 85'ini bu konuya ayırmış bulunmaktadır.

Yine İngiltere imalat sanayine sağladığı yardımların yaklaşık % 34'ünü bu sanayi dalını desteklemede kullanmaktadır. Örneğin, demir-çelik sanayine üye devletler tarafından yılda ortalama 1.4 milyar dolar dolayında sübvansiyon yapılmaktadır. İşçi başına düşen sübvansiyon miktarı ise 3088 ECU düzeyindedir. Bu miktar İspanya demir-çelik sanayiinde 18558 ECU düzeyine kadar çıkmaktadır.

Tablo XI
Avrupa Birliği Ülkelerinde Demir-Çelik Sanayiine
Yapılan Yardımlar (yıllık ortalama)

	Milyon ECU 1986-1988	İşçi Başına ECU
Belçika/Lux.	0	0
Danimarka	0	0
Almanya	60	432
Yunanistan	0	0
İspanya	891	18.588
Fransa	16	252
İrlanda	0	0
İtalya	357	5.598
Hollanda	0	0
Portekiz	21	3.663
İngiltere	20	359
AT	3229	3088

Kaynak: European Economy, Annual Economic Report 1991-1992,
No 50, Luxemburg, December 1991, s.39.

Gemi-inşa sanayine yapılan devlet yardımları ise yılda ortalama 1.6 milyar ECU düzeyindedir. Ancak işçi başına sübvansiyon miktarı itibariyle bakıldığında destekleme seviyesinin çok yukarıda olduğu görülmektedir. Gemi-inşa sektörüne üye devletlerin sağladıkları sübvansiyonlar işçi başına yılda ortalama 18.451 ECU düzeyindedir. Birlik ortalaması bu düzeyde iken örneğin Fransa gemi-inşa sanayiine yılda sağlanan ortalama sübvansiyon miktarı işçi başına 48.423 ECU düzeyine kadar çıkmaktadır. Yine İngiltere’de bu miktar yılda ortalama 41.000 ECU düzeyindedir. Gemi-inşa sanayine işçi başına İtalya’da 19.130 ECU, Belçika’da 11.900 ECU, Danimarka’da 10.850 ECU, Hollanda’da 7.200 ECU, İspanya’da 6.270 ECU sübvansiyon sağlanmaktadır.

İmalat sanayi dışında devlet yardımlarının yöneldiği sektörlerin başında taşımacılık sektörü gelmektedir. Bu sektöre yapılan devlet yardımı toplamı yılda ortalama 25 milyar ECU gibi oldukça yüksek düzeydedir. Bu miktar Birlik’te yapılan devlet yardımlarının yaklaşık % 30’unu taşımacılık sektörüne gittiğini göstermektedir. Tarım ve balıkçılık sektöründe yılda ortalama 10 milyar ECU tutarında devlet yardımı yatırımların sübvansiyonunda kullanılmıştır.

Tablo XII
Birlik Üyesi Ülkelerde Yardımların Türleri itibariyle
Yüzde Dağılımı, 1986-1988

	Hibe	Vergi İndiri.	Sermaye İyileş. Ortaklı.	İyileş. Kredi	Garanti	Toplam
Belçika	89.3	2.9	1.7	3.3	2.8	100
Danimarka	91.0	0.0	0.0	8.2	0.8	100
Almanya	77.4	17.9	0.0	1.9	2.8	100
Yunanistan	90.2	0.0	7.2	0.1	2.5	100
İspanya	89.0	0.0	9.3	1.1	0.6	100
Fransa	75.1	4.3	6.9	5.5	8.2	100
İrlanda	72.2	21.6	3.2	0.6	2.4	100
İtalya	78.9	16.5	3.4	1.2	0.0	100
Luxemburg	94.9	1.4	0.9	2.8	0.0	100
Hollanda	83.5	13.8	0.0	2.7	0.0	100
Portekiz	53.1	37.9	7.4	1.6	0.0	100
İngiltere	83.0	1.6	8.7	3.6	3.1	100

Kaynak: EC Commission, Second Survey on State aids in the EC, Document, Office for Official Publications of EC, Luxemburg, 1990.

Tablo’da da görüldüğü gibi üye ülkeler bu yardımları daha çok hibe ve vergi indirimi türünde yardımlarla sağlamaktadırlar. Bu yoğunlaşma özellikle 1988 yılından itibaren daha belirgin hale gelmiştir. Birlik Komisyonu’nun 1981-86 döneminde yapılan yardımlar üzerindeki araştırmasında bu iki yardım türü dışında devletin sermayeye ortaklığı ve iyileştirilmiş kredilerin de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

2) Bazı Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerdeki Ulusal Devlet Yardımları

a) Danimarka

5.1 milyon nüfuslu bu küçük Avrupa ülkesi Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler arasında kişi başına GSMH'sı en yüksek ülke konumundadır. 1990 yılı itibariyle Danimarka'da kişi başına GSMH 25.000 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında toplam gayrisafi yurtiçi hasıla içinde sanayinin payı en küçük ülke (% 28-30)) durumunda olan Danimarka'da ekonomi hizmet sektörü ağırlıktadır. Tarımın GSMH içindeki payı sadece % 5 civarındadır. Bu ülke yatırım teşvik politikasının yasal çerçevesi bölgesel kalkınma hedefi doğrultusunda belirli bölge, ekonomik faaliyet ve sanayilere çeşitli teşvikler sağlamaktadır. Bu teşviklerin başlıcaları şunlardır:

- Ekonomik faaliyetlerin başkent Kopenhag çevresinde yoğunlaşmasını yavaşlatma ve sanayileşmenin az olduğu bölgelerde büyümeyi ve istihdamı artırma amacı doğrultusunda yasa ile belirlenen bölgelerde komple yeni yatırım, genişletme yatırımı ve üretim konusuna yeni ilaveler şeklindeki yatırımların maliyetlerinin Kalkınmada Öncelikli Bölgelerde % 35'i, diğer bölgelerde % 25'ine kadarlık bölümü tutarında "hibe" formunda yardım (Bölgesel Kalkınma Yardımı). Danimarka'da Kalkınma Öncelikli Bölge kapsamına giren bölgelerde toplam nüfusun yaklaşık % 11'i yaşamaktadır. Geri kalan normal kalkınma bölgelerinde ise toplam nüfusun % 20'si yaşamaktadır. Böylece kişi başına milli geliri 25.000 \$ ile Avrupa Birliği'nin en zengin ülkesi olan Danimarka'da toplam nüfusun % 30'unun (1988 yılından önce % 40'ının) üstündeki bölümünü barındıran bölgeleri bölgesel gelişme farklılığı gerekçesiyle devletten dolaysız yardım almaktadır.

Bu hibe yardımları vergiye tabi gelir kapsamında tutulmakta, ancak vergileme on yıl süre ile ertelenebilmektedir. Danimarka'da bölgesel vergi teşvikleri bulunmamaktadır.

- Yine bölgesel kalkınma amacına yönelik olarak Güney Jutland Yatırım Fonu'nundan Fon'a adını veren bölgede genişleme ve komple yeni yatırımları yapan imalat sanayi şirketlerine düşük faizli krediler.

- Geri kalmış bölgelerde yapılacak sanayi binalarının devlet tarafından finanse edilmesi ya da kiralanması şeklindeki yardımlar. Örneğin Kuzey Jutland'da inşaat maliyetlerinin yıllık olarak % 11'i, çeşitli yenileme ve satınalma giderleri de dahil olmak üzere devlet tarafından finanse edilmektedir.

Bu teşvik belediyeler kanalıyla kullanılmaktadır. Önce devlet belediyelere Bölgesel Kalkınma Yardımı almaya hak kazanmış proje sahiplerine kiralanmak üzere ihtiyaçları olan sanayi binaları inşa edilebilmeleri için düşük faizli kredi vermekte, bu kredileri alan belediyeler inşa ettikleri binaları proje sahiplerine piyasada geçerli rayiçlerin altında kiraya vermektedir. Bu kredilerin süresi 25 yıldır. Binayı almak isteyen proje sahipleri ödedikleri kira bedellerini düşükten sonra bugünkü değer hesabıyla bulunan bedeli ödemek suretiyle binaları satın alabilmektedir.

Böylece Danimarka'da bir yatırımcı geri kalmış bölge kabul edilen bölgelerde yatırımın % 25-35'i tutarında bir nakit yardım ve ilk yıldan itibaren bina tutarının sadece yirmibeşte biri (% 4) tutarında bir kira artı inşaatın maliyetinden kira bedelleri düşüldükten sonra kalan bedel üzerinden piyasada geçerli olan faiz oranlarından yaklaşık dörtte bir düşük faiz ödemek suretiyle yatırıma başlamakta ve 25 yılın sonunda veya isterse daha önce binasının sahibi olabilmektedir.

- Danimarka'da ayrıca yine imalat sanayi ve hizmet sektörü işletmeleri için merkezlerini veya üretim tesislerini geri kalmış bölgelere taşınma yardımı sağlamaktadır.

- Proje fizibilite çalışmaları ve alt yapı projeleri doğrudan nakit yardım alan konular arasındadır. Danimarka'da devlet Avrupa Yatırım Bankasından her yıl aldığı 50 milyar Danimarka Kronu tutarındaki krediyi de düşük faizlerle dağıtmaktadır.

- Yeni teknoloji geliştiren işletmeler buldukları bölgelere bakılmaksızın teşviklerden yararlandırılmaktadır. Özel önem taşıyan yeni teknoloji konuları olarak seçilenler arasında bio-teknoloji, ileri metallere ve gıda işleme teknolojisi ilk sırada yer almaktadır.

Araştırma-geliştirme konusunda verilen yardımlar genel olarak iyileştirilmiş kredi ve vergi indirimi formundadır. Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin finansmanında yatırımcılara destek olmada Danimarka'nın kullandığı diğer bir araç da risk sermayesidir. Yeterli bulunan projelere bu yoldan sağlanan fon dışında bir yıl süreli aylık "mucit yardımı" yapılmaktadır. (48)

b) Fransa

Fransa ulusal ve bölgesel bazda çok çeşitli yatırım teşvikleri sağlamaktadır. Devlet yardımlarından yararlandırılan alanlar genel olarak yüksek işsizlik sorunu yaşayan alanlardır. Diğer yandan devlet ekonomik faaliyetlerin Paris çevresinde yoğunlaşmasının önüne geçmek ve ekonomik faaliyetlerin diğer bölgelere yayılmasını sağlamak amacıyla Paris bölgesinde emlak vergilerini önemli oranlarda arttırmak suretiyle bu bölgede sanayi yerleşimi caydırma yoluna gitmiştir. Böylece diğer bölgeler için dolaylı bir teşvik oluşturmuştur.

(48) İNECİ, Avrupa Topluluğu....., s.190.

Avrupa Kalkınma Bankası adını taşıyan ve Belçika ve Luxemburg sınırında kurulu bir uluslararası iş bölgesi olan bu bölgede yapılan yatırımlara Fransız hükümeti ve AB ortaklaşa yatırım tutarının % 37.5'sine kadar nakit "hibe" formunda katkıda bulunabilmektedir.

20 milyon Frank'ın üstünde ve minimum sayıda yeni iş yaratan yatırımlar için her yeni yaratılan iş başına 35.000 ila 50.000 FrF'ı arasında değişen yatırım primi verilmektedir. Fransa ayrıca tesis ettiği üç vergisiz işletme bölgesinde yatırım yapan işletmelere yatırımın yeni iş yaratma kapasitesine ve sanayinin türüne göre kurumlar vergisinde % 25 ila % 100 arasında istisna edebilmekte, 10 yıl süre ile kurumlar vergisinden muaf tutabilmektedir.

Araştırma geliştirme faaliyetlerinin teşviki amacıyla 1991 ve 1992 yılları için Fransa işletmelere son iki yıl içinde bu alanda gerçekleştirdikleri harcamalardaki artış üzerinden hesaplanmak üzere % 50 vergi kredisi sağlamaktadır. Bu alanda ayrıca ANVAR adlı kamu kuruluşu tarafından elektronik, enerji, biyoteknoloji, kirlilik kontrolü ve benzeri alanlardaki araştırma geliştirme projelerine projenin başarılı olması halinde kullanılacak avanslar şeklinde yine "hibe" formunda teşvikler sağlamaktadır. Ar-Ge faaliyetleri için sağlanan sözünü ettiğimiz vergi kredisi formundaki teşvikler ayrıca eğitim harcamalarına da tanınmaktadır.

SOFIREM adlı kuruluş ise madencilik havzalarının kalkınmasının yeniden sağlanması adı altında bu bölgelerde yapılan yatırımlara uzun vadeli, düşük faizli kredi tarzında veya doğrudan yatırıma iştirak tarzında yardım sağlamaktadır. Keza başta sanayinin yeniden yapılanması fonu olmak üzere çeşitli kamu kurumları veya bankaları hibe veya uzun vadeli düşük faizli krediler şeklinde yardımlar sağlamaktadırlar. (49)

c) Almanya

Almanya'da da yatırım teşvik programları belirli bölgelerde sanayi gelişmeyi teşvik etmek üzere dizayn edilmiştir. Yardımın miktarı planlanan yatırım projesinin konusuna ve projenin gerçekleştirileceği bölgeye göre farklılık göstermektedir.

Almanya'da uygulanmakta olan en önemli yatırım teşvik aracı "yatırım yardımı" dır. Nakit hibe formundaki bu yardımlardan imalat sanayi konulu yatırımların tamamı ve önemli adledilen hizmet sektörü faaliyetleri yararlandırılmaktadır. Söz konusu hizmet sektörü faaliyetleri şunlardır:

- Mektupla satış,
- İthalat ve/veya ihracat toptan satış hizmetleri,
- Bilgi-işlem şirketleri,
- Ulusal ya da uluslararası düzeyde faaliyet gösteren hizmet sektörü işletmelerinin merkezleri,
- Konferans düzenleme faaliyetleriyle ilgili işletmeler,
- Matbaalar,

(49) İNECİ, Avrupa Topluluğu s. 191.

- Sanayi ar-ge firmaları,
- Sanayi ve ticaret laboratuvar hizmetleri,
- Yönetim ve teknik danışmanlık hizmetleri,
- Pazarlama ve kamuoyu araştırma hizmetleri,
- Sanayi ve ticari pazarlama ve satış geliştirme hizmetleri.

Ağırlıklı olarak buldukları bölge dışına ihraç ediyor olmaları ve bölge gelirine net katkı sağlıyor olmaları koşuluyla diğer hizmetlerinde yatırım yardımından yararlandırılabilmesi yolu açık bırakılmıştır. Bununla beraber, toptan ve perakende satış hizmetleri, hastahaneler, sağlık merkezleri, klinikler, sanatoryumlar ve benzer sağlık hizmetleri, taşımacılık ve antrepo hizmetleri bu yardımın kapsamı dışında tutulmuştur.

Yatırım yardımının oranı bulunulan bölgeye ve yatırımının özelliğine (proje tipine) göre yatırımın % 10 ila % 23 arasında değişen oranlarda uygulanmaktadır. Almanya'da bölgesel yardımlardan yararlandırılacak bölgeler kendi içinde iki ana guruba ayrılmıştır. Sınır bölgeler ve diğer kalkınma bölgeleri. Bölgesel yardımlardan yararlanabilir bölgeler (kalkınma bölgeleri) toplamı toplam nüfusun % 29'unu barındırmakta ve eski Federal Almanya'nın yüzölçümü olarak yaklaşık yarısını oluşturmaktadır.

Sınır bölgeleri de kendi içlerinde dört, diğer gelişme bölgeleri de kendi içlerinde üç guruba ayrılmıştır. Bu guruplar ve proje tiplerine göre yatırımların alabileceği maksimum yardım oranları aşağıdaki tabloda da gösterilmiştir.

Tablo XIII

<u>Almanya'da Yatırım Türleri ve Yardım Oranları (%)</u>			
	<u>Komple Yeni</u>	<u>Genişleme</u>	<u>Rasyonelleştirme</u>
Sınır Bölgeler			
A Gurubu	23	20	10
E Gurubu	23	20	10
C Gurubu	15	12	1
Diğer Kalkınma Bölgeleri			
B Gurubu	18	15	10
C Gurubu	15	12	10

Kaynak: İNECİ, Avrupa Topluluğu s. 194.

Bu bölgeler dışında kalan bölgelerin de geçici olarak yatırım yardımından yararlandırılmaları mümkündür. Bölgedeki işsizlik oranının yükselmesi (ve madencilik bölgelerinde işten çıkarmaların gerekmesi) durumlarında kalkınma bölgesi dışında kalan bölgelerde yatırım yardımından yararlandırılmaktadır.

Yatırım yardımı dışında kalan diğer yatırım teşvik araçlarını ise şöyle sıralayabiliriz:

- Özel Yatırım Yardımları: Bu yardımlardan yüksek nitelikli iş yaratan yatırımlar ve ilave uzun dönemli eğitim yeri oluşturulmasıyla bağlantılı yatırımlar yararlandırılmaktadır. Bu yardımlardan yararlanabilmesi için bir yatırım projesinin başta tanımladığımız ana yatırım yardımını almaya hak kazanmış olması gerekmektedir.

Bu yardımlardan ilki yaratılan bu nitelikte her yeni iş başına yukarıda sıraladığımız gruplar itibariyle 25.000 DM ile 20.000 DM arasında değişmektedir. İkinci tip özel yatırım yardımı ise ilave uzun dönemli eğitim yeri başına 5.000 DM tutarındadır.

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu Yardımları: Standart yatırım yardımı ile bağlantılı olarak verilen yardımlar yanında bu yardımlara hak kazanamayan yukarıda tanımladığımız türde yatırımlar için de teşvik imkanı getirilmiştir. Bu yardımlar düşük faizli Avrupa Bölgesel Fonu Kredileri olup söz konusu faaliyetlerde bulunan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler yararlandırılmaktadır.

- Özel Hızlandırılmış Amortisman: Alman teşvik mevzuatı sınır bölgeler için ayrıca sadece bu bölgelere özel yatırım teşvik araçları getirmiştir. Bu teşvik araçları taşıma-nakliye yardımı ve taşınabilir varlıkların maliyet fiyatının % 50'si taşınmaz varlıkların % 40'ı tutarındaki bir defada amortisman ayrılması şeklindeki yardımdır. (50)

d) Hollanda

Hollanda'da yatırımlara genel, bölgesel veya özel bazda teşvikler verilmektedir. 1990 yılından itibaren küçük yatırımcılar için yatırım indirimi teşviği uygulamaya konulmuştur. Yatırımcı vergi mükellefinin isteği üzerine bir mali yıl içinde gerçekleştirilen toplam yatırımın belirli bir yüzdesi vergi matrahından düşülebilmektedir. Hollanda'da yatırımcılara sağlanan diğer teşvikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yatırımlarını teşvik etmek üzere ticari bankaların bu grupta yer alan işletmelere sağladıkları kredilere verilen devlet garantisi,

- Ulusal Yatırım Bankası'nın sağladığı uygun koşullu krediler. Bu banka ticari bankalara göre daha uygun koşullarla, daha fazla risk alarak kredi sağlamaktadır.

- Ulusal Yatırım Bankası'nın devletin kurmuş olduğu bölgesel kalkınma şirketlerine sağladığı krediler. Bu şirketler kredileri ekonomik olarak geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için önemli olan faaliyetlerin finansmanında kullanılmaktadırlar.

(50) ESİN, ALAGÖZ, ÇALIŞ, Avrupa Birliği'nde s.49.

- Yeni istihdam yaratma amacına yönelik olarak eğitim masrafları ve ücret maliyetinin sübvansede edilmesine yönelik "hibe" formunda yardımlar.

- Enerji tasarrufu sağlamaya yönelik faaliyetlerin finansmanına sağlanan yardımlar. Hibe formunda sağlanan bu yardımlar ile özellikle rüzgar enerjisi ve diğere yenilenebilir enerji kaynaklarının uygulanırılığı ile ilgili fizibilite çalışmalarına ve enerji tasarrufu teknik ve sistemlerinin geliştirilmesi konusuna verilmektedir.

- Çevre koruma konusunda şirketlerin kirliliğı azaltmaya yönelik Ar-Ge faaliyetlerine sağlanan hibe ve uygun koşullu krediler tarzındaki yardımlar. Bu tür yardımlar temizlik donanımlarına yapılan belirli yardımları da kapsamaktadır. (51)

e) İngiltere

İngiltere'de teşvik sistemi oldukça zengin bölgesel ve sektörel teşvik araçlarına sahip bulunmaktadır. Bu teşviklerin bir kısmı nakit bir kısmı vergi teşviğı formundadır. Bölgesel teşvikler genel olarak hibe formunda sağlanmaktadır. Ayrıca büyük çaplı projelere de yardım devletin yatırım projesinin finansmanına sağladığı dolaysız katılımlarla yapılmaktadır.

Büyük Projeler: Hibe formundaki yardımlardan yararlanan konuların başında büyük projeler gelmektedir. Bu yardımlar bölge farkı gözetilmeksizin sağlanmakta olup, miktarı yatırımın "ağırlıklı" bölümü yatırımcının kendisi tarafından karşılanmak koşuluyla her bir proje için karşılıklı müzakere suretiyle tespit edilmektedir. Bu projenin bu tür bir teşvikten yararlanabilmesi için ekonomi için istisnai ölçüde önemli bir fayda getiriyor olması, yer aldığı sektörün rekabet gücünü önemli ölçüde artırıyor olması ve yardım görmeden yürütülmemesinin mümkün olmaması gerekmektedir. Söz konusu projelerin bu özellikte olup olmadıklarının değerlendirilmesinde şu kriterler dikkate alınmaktadır:

- Yatırım ülkenin yatırım konusu ürün alanındaki verimlilik ve kalite düzeyini artırıyor olmalıdır,

- Önemli yeni bir ürün veya mevcut bir üründe köklü bir gelişme sağlıyor olmalıdır,

- Ülke için önemli derecede teknik yenilik veya üstün vasıflı yeni iş imkanı kazandırıyor olmalıdır,

- Bağlı bulunduğu sektörün topyekün rekabet gücünü artırıyor olmalıdır.

Büyük projelere sağlanan bu genel yatırım teşviğı dışında bölgesel politika aracı olarak başlıca iki önemli teşvik aracı daha bulunmaktadır. Bunlar, Bölgesel Kalkınma Yardımı (RDGs) ve Bölgesel Seçici Yardım (RSA)'dır.

(51) KURAL, KARAKEÇİLİ, SAKIZOĞLU, Devlet Yardımları S. 61.

Bölgesel Kalkınma Yardımları (RDGs) : Bölgesel kalkınma yardımları kalkınma bölgelerinde onaylanmış projeler için yeni yatırım ya da proje ile yaratılan her yeni iş bazında sağlanmaktadır. Yardımın miktarı yeni sabit sermaye yatırım maliyetinin azami % 15'i düzeyinde olmaktadır. 200'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde yardım miktarı her yaratılan yeni iş başına 10.000 Sterlin tavanı ile sınırlandırılmıştır. Diğer bir ifade ile 200'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde yardımın miktarı her yaratılan yeni iş başına 10.000 Sterlin'i geçemez.

Emek yoğun projelerde ise yardım miktarı her yaratılan yeni iş başına 3.000 Sterlin olarak belirlenmiştir. Bu ikinci gurup yardımlar ise imalat sanayi projelerinde ilk yatırım tutarının azami % 40'ı ile sınırlandırılmıştır.

Bölgesel Seçici Yardımlar (RSA): Diğer bölgesel teşvik aracı olan bölgesel seçici yardım, gelecekte yardımsız kendi başına yaşayabilir olan ve ilgili kalkınma bölgesinde istihdamın korunmasına ve artırılmasına hizmet edecek sanayi ve ticari yatırım projelerine sağlanmaktadır. Bölgesel seçici yardımlar proje yardımı ve eğitim yardımı olmak üzere başlıca iki biçimde verilmektedir. Her iki yardım da hibe formundadır. Sanayi ve hizmet sektörünün tamamı bu yardımlardan yararlanmaktadır. Yardım miktarı büyük çaplı projelere verilen yardımlarda olduğu gibi hükümetin yetkisi dahilinde yatırımcı ile karşılıklı müzakere yoluyla saptanmaktadır.

Eğitim yardımlarında eğitime tabi tutulan işçilerin 25 yaşın altında olması, eğitim konusunun yüksek teknolojiler olması ve eğitimin bir imalat sanayi veya hizmet sektörü yatırım projelerinin başarılı olması için mutlaka gerekli olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu yardım türü ana bölgesel yardımlardan birini almaya hak kazanmış projeler için uygulanabilmektedir.

Kuzey İrlanda Bölgesine Yapılan Yardımlar: Kuzey İrlanda İngiliz teşvik sisteminde farklı bir konuma konulmuştur. Bu bölge yatırım teşviklerinden en yüksek oranda yararlandırılmaktadır. Örneğin nakit hibe yardımlar vergiden muaftır. Yardım tutarı projenin bina ve makina donanımı maliyetinin % 50'si düzeyine kadar çıkabilmektedir. Ayrıca yine bu bölgede işçilerin devlet eğitim merkezlerinde ücretsiz meslek eğitiminden geçirilmesi, işverenin kendi imkanlarıyla gerçekleştirdiği eğitim faaliyetlerinde eğitime tabi tutulan işçi başına haftada 52 L tutarında eğitim yardımı sağlanması, faiz sübvansiyonu, sanayi binalarının kira bedellerinin devlet tarafından karşılanması ve Ar-Ge harcamalarının % 50'ye kadarlık bölümünün devlet tarafından karşılanması gibi çok sayıda teşvikten yararlandırılmaktadır.

Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri: İngiltere'de bölgesel kalkınma amacına yönelik olarak sağlanan bu teşvikler dışında araştırma geliştirme faaliyetleri de teşvik edilen konular arasında yer almaktadır. Buna göre yıl içinde gerçekleştirilen araştırma harcamalarının tamamı kurumlar vergisi matrahından düşülebilmektedir. Teşvik edilen konuların başlıcaları şunlardır:

- Yeni teknolojiler üzerine pazarlama öncesi araştırma faaliyeti,

- Birden fazla işletmenin yararlanabileceği birden fazla sanayi araştırma işbirliği projeleri. Bu projelerin tarafları birlikte çalışan birden fazla işletme olabileceği gibi bir araştırma-teknoloji kuruluşu çatısında ya da hükmete ait bir araştırma kurumu çatısı altında faaliyet gösteren işletmeler de olabilmektedir,

- Firmaları sanayi araştırma alanında üniversitelerle işbirliği yapmaya teşvik eden projeler.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi: Sektörel ve bölgesel nitelikte olmayan yardımlar içinde araştırma-geliştirme faaliyetleri dışında İngiltere'de devletin teşvik ettiği bir diğer konu da küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi faaliyetleridir. 1989 tarihli Yerel Hükümet ve Konut Yasası ile düzenlenen bu teşvik faaliyetleri danışmanlık ve parasal destek olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Yerel düzeyde çeşitli iş geliştirme merkezleri aracılığıyla yürütülen bu faaliyetlerde merkezlerde bütçeleri devlet tarafından karşılanmakta, çoğunluğu danışma hizmeti vermek olan bu merkezlerin bazıları işletme başına 3.000 ila 30.000 ECU arasında değişen tutarlarda parasal destek de sunabilmektedirler.

Vergi Teşvikleri: İngiltere'de bu teşvikler dışında işletmelerin vergi yükümlülüklerini azaltmak suretiyle sağlanan teşvikler bulunmaktadır. Bunları başlıcaları Ar-Ge harcamalarının ve Sanayi Bölgelerinde kurulu işletmelerin sanayi ve ticari binaları inşaat masraflarının % 100 oranında Kurumlar Vergisi matrahından düşülmesi, makina parkı için yapılan yatırım maliyetinin % 25'inin kurumlar vergisi kazancından indirilmesi, işletme varlıklarının satışından elde edilen gelirlerin eğer 12 ay içinde yenilerinin alınmasında kullanılmışsa bu gelir üzerine tahakkuk eden verginin süresiz olarak ertelenmesi, Holding şirketlerde gruba bağlı şirketlerin kar ve zararlarının konsolidasyonu suretiyle grubun toplam vergi yükünün hafifletilmesi, olarak sıralanabilir.(52)

f) İtalya

İtalya'da yatırım teşvikleri ağırlıklı olarak geri kalmış güney bölgesinde yoğunlaşmıştır. Yüksek düzeyde sanayileşmiş kuzeyde ise teşvikler küçük ve orta büyüklükteki işletmelere verilen düşük faizli krediler ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine verilen bir dizi teşvikle sınırlandırılmıştır.

İtalya'da Mezzogiorno bölgesine yönelik olarak başlıca dört tip teşvik bulunmaktadır. Sermaye yardımı, kredi/faiz sübvansiyonu, sosyal sigorta işveren katkısından yapılan indirimler ve üç vergi teşviği. Bölgede bu ana teşvikler yanında daha küçük teşvikler de uygulanmaktadır. Bunların başlıcaları küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik uygun koşullu krediler, hibe yardımlar sermaye'ye ortak olunması, çok küçük ölçekli işletmelere düşük elektrik tarifesi uygulanması, araştırma konusunda biraraya gelmiş işletme guruplarına, genç müteşebbislere ve küçük ve orta ölçekli işletmelere sağlanan nakit teşvikler.

(52) İNECİ, Avrupa Topluluğu,s. 197.

- Sermaye yardımı: Bu teşvik proje bazında otomatik olarak uygulanmaktadır. Yardım oranı 7.5 milyar lirenin altında sabit sermaye yatırımı öngören projelerde % 40 daha büyük projelerde % 15'dir. Öncelikli sektörlerde bu oranlar beşte iki daha yüksek uygulanmaktadır. Böylece yardım tutarı söz konusu sınırın altında kalan projelerde sabit sermaye yatırımı tutarının % 56'sı, daha büyük projelerde % 21'i düzeyine kadar çıkabilmektedir.

Bu yardımdan yararlanan sanayi kolları oldukça geniş tutulmuştur. Çelik boru, çelik levha, soğuk çekme, çimento üretimi, ilksel organik ve inorganik maddeler, gübre, suni ve sentetik elyaf, metaller, bitkisel yağ üretimi, demir yolu inşaatı, makarna, şeker, demirdışı metalürji üretimi, bazı çelik ürünleri, soğuk hava depo üretimi, nükleer sanayi, robotik sanayi, uzay teknolojisi, elektronik sanayi ve bilgisayar program üretimi konularında komple yeni yatırım, genişletme ve yenileme yatırımları bu konuları oluşturmaktadır.

Öte yandan, yönetim geliştirme projeleri ile en az 15 araştırmacı çalıştıran araştırma merkezleri, sanayi yenileme ve onarım projeleri, danışmanlık ve yönetim hizmetleri, bilgisayar, satınalma, ihracat ve pazarlama, reklamcılık, bilgi ve telekomünikasyon hizmetleri, teknoloji transferi hizmetleri gibi hizmet sektörü konularında yapılan fiziki yatırımlar teşvik edilen konular arasında yer almaktadır. Sözünü ettiğimiz araştırma merkezleri için yapılan yatırımlarda yardım miktarı proje tutarının % 50'si oranına uygulanmaktadır. Bu oran merkezin ilgili olduğu sektöre veya kurulduğu mevkiye göre % 70'e kadar çıkabilmektedir.

- Kredi/faiz sübvansiyonu: Yatırım tutarı 32 milyar Lirenin altında olan projelerde orta ve uzun vadeli kredilere uygulanan faiz oranı ortalama piyasa faiz oranından % 64 daha düşük olarak uygulanmaktadır. 32 milyar Lirenin üstündeki yatırımlarda ise verilen kredilerin faiz oranı ortalama piyasa faiz oranından % 40 daha düşük olarak uygulanmaktadır. Kredi miktarı toplam yatırımın % 40'ı tutarında olup, geri kalan ödeme süresi ilk 3 ila 5 yılı ödemesiz 10 ila 15 yıldır.

- Sosyal sigorta işveren katkısından yapılan indirimler: Bu indirim % 100 olarak uygulanmakta olup süresi işçinin işe alındığı tarihten itibaren on yıldır.

- Vergi teşvikleri: Mezzogiorno bölgesindeki yukarıda sıralanan konularda yapılan yatırımlardan elde edilen kar ve Kuzey'deki geri kalmış yörelerde gerçekleştirilen küçük sanayi projelerinden elde edilen kar yerel gelir vergisi ILOR'dan (vergiye tabi gelirin % 16.2'si) 10 yıl süreyle muaf tutulmaktadır. Vergiye tabi kar eğer yeniden Mezzogiorno bölgesindeki projelere yatırılmış ise, nerede ve nasıl elde edildiğine bakılmaksızın ILOR'dan % 100 muaf tutulmaktadır. Mezzogiorno bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlar yine bir gelir vergisi olan IPREG'den (vergiye tabi gelirin % 36'si) 10 yıl süre ile muaf tutulmaktadır. (53)

(53) İNECİ, Avrupa Topluluğu....., s.201.

g) İspanya

İspanya'da devlet sanayiye, bölgesel kalkınmaya, küçük ve orta ölçekli işletmelere, araştırma-geliştirme, teknoloji ve istihdam yaratma konularına yönelik mali ve mali olmayan pek çok teşvik tedbiri uygulamaktadır. Mali teşvikler hibe şeklindeki nakit yardımlar ile birlikte, uygun koşullu krediler, risk sermayesi, vergi indirim ve muafiyetleri gibi çeşitlilik gösterirken, teknik, mali ve yönetim konularında danışmanlık, arazi temininde kolaylık, işgücü temini ve şirket birleşmeleri konularında rehberlik etme gibi hizmetler devletin sanayiye sağladığı parasal olmayan destekleme araçlarını oluşturmaktadır.

Yatırım teşvikleri bakımından İspanya başlıca üç bölgeye ayrılmıştır: ekonomik geliştirme bölgeleri, gerileyen sanayilerin bulunduğu bölgeler ve özel bölgeler. Ekonomik geliştirme bölgeleri (EGB) tarımın ağırlıklı ekonomik faaliyet olduğu az gelişmiş bölgelerdir. İkinci tip bölgeleri (İTB) yapısal güçlük içinde bulunan demir-çelik, gemi inşa gibi sanayileri barındırmaları ekonomik faaliyetin bu sanayiler üzerine dayandırılmış olması nedeniyle yüksek işsizliğin yaşandığı bölgeler oluşturmaktadır. Özel bölgeler (ÖB) ise bölge sınıflamasına girerken hesaba alınmamış bazı özel güçlüklerle karşı karşıya kalmış bölgeler olarak tanımlanmışlardır.

Bunun dışında bu bölgelerin alacakları yardımın derecelendirilmesi bakımından da dört alanlı bir derecelendirmeye gidilmiştir. Bu derecelendirmeye göre örneğin ekonomik gelişme bölgesi 1 no'lu alanda ise devlet yatırımının azami % 50'lik, 2 no'lu alanda % 40'lık, 3 no'lu alanda % 30'luk bölümünü desteklemekte, 4 no'lu alanda yer alan bu tanımdaki bölgelere ise herhangi bir destekte bulunmamaktadır. İspanya'da bölge ve alan sınıflamasına göre yatırımların alabileceği azami devlet yardımı aşağıda gösterilmiştir:

Tablo XIV
İspanya'da Bölgelere Göre Yardım
Oranları (%)

	<u>EGB</u>	<u>İTB</u>	<u>ÖB</u>
Alan 1	50	75	50
Alan 2	40	45	40
Alan 3	30	30	30
Alan 4	-	20	20

Yarımdan yararlanacak faaliyet konuları oldukça geniş tutulmuştur. Tüm imalat sanayi konularında ve hizmetler sektörünün başta turizm sektörü olmak üzere, sanayi hizmetleri ve ticari hizmetler alanlarında gerçekleştirilen komple yeni yatırım, genişleme, bölge değiştirme ve modernizasyon yatırımları yardım kapsamındadır. Ancak yatırımların yardımdan yararlanabilmesi için asgari yatırım tutarı şartı getirilmiştir. Buna göre komple yeni yatırımların ve genişletme yatırımlarının teşviklerden yararlanabilmesi için yatırım tutarının asgari 15 milyon peseta olması gerekmektedir. Bu eşik modernizasyon yatırımlarında 45 milyon peseta, yer

değiştirmede eğer yeni yatırım söz konusu ise asgari 15 milyon peseta, modernizasyon söz konusu ise asgari 45 milyon peseta yatırım tutarı şartı bulunmaktadır.

Yatırımların yardımdan yararlanabilmesi için ayrıca gelecekte yardım almadan kendi başına yaşayabilir bir proje olması, en az % 30'unun yatırımcının kendi öz kaynaklarından karşılanıyor olması şartları aranmaktadır.

Başta da belirttiğimiz gibi yatırımın, konusuna bölgesel konumuna ve istihdan yaratma kapasitesine göre devlet belirli yatırım projelerine devlete ait sanayi arazilerinin satışında uygun koşullar sunmakta, Sanayi Kredi Bankası'nın piyasaya göre daha uygun koşullu kredilerinden yararlandırılmaktadır. Bunun dışında yerel vergilerde indirim ve hızlandırılmış amortisman gibi teşvikler de bulunmaktadır. Öte yandan, sabit sermayeye, kültürel değerde kabul edilen mallara, araştırma-geliştirmeye yapılan yatırımlara, üçüncü ülkelerde şube açma ve pazarlama faaliyetlerine, vergi ertelemeşi teşviği verilmektedir. İstihdamı arttırma ve eğitim konularında da devlet teşviği mevcuttur. (54)

h) Yunanistan

Yunanistan'da teşvik türleri bakımından oldukça zengin bir Topluluk ülkesi durumundadır. Bu teşviklerin başlıcalarını yatırım yardımı, faiz sübvansiyonu, yatırım indirimi olarak sıralanabilir.

Yatırım yardımı devlet tarafından hibe formunda sermaye yardımı olarak kullanılan bir teşvik aracıdır. Ancak devlet bu yardımı kullanırken yatırımın büyüklüğü ile bağlantılı olarak ortaklık yani devletin sermayeye ortak olması şeklinde bir şartta uygulanmaktadır. Örneğın eğer yatırımın tutarı 2 milyar Drahmi ise bu durumda yatırım yardımı tamamen hibe formunda sağlanmakta fakat eğer bu miktarın üstünde ise bu ilk 500 milyon Drahmilik fazlanın yarısı için hibe formunda yardım sağlarken geri kalan miktar kadar sağladığı yardımla işletmeye ortak olmaktadır. 2.5 milyar drahminin üstündeki yatırım projelerinde ise 2.5 milyarın üstü için sağladığı yardım tamamen ortak olma şeklinde sağlanmaktadır. İşletmeler eğer devletin ortaklığını kabul etmiyorlarsa sadece yatırımlarının 2 milyar tutarındaki bölümü ile ilgili olarak yatırım yardımı almaktadır.

Yatırım yardımının miktarı bölgelere göre farklılaştırılmıştır. En gelişmişten en geri kalmış bölgeye göre sıralamada ilk sırada yer alan A bölgesinde yapılan yatırımlar için hiç yatırım yardımı verilmemektedir. Bunun istisnası bu bölgeler içinde kalan özel yatırım alanlarıdır. Bu yatırımlara yatırım tutarının % 30'u oranında yardım sağlanmaktadır. Bölgelere göre yatırımlara uygulanan yatırım yardımının yatırımın yüzde olarak miktarı aşağıda gösterilmiştir.

(54) İNECİ, Avrupa Topluluğu, s.203.

Tablo XV
Yunanistan'da Bölgelere Göre Uygulanan
Yardımlar

Bölge	Standart yatırım		Özel yatırım	Özel faaliyetler	Madencilik	İhracat Ticaret Şirketleri
	Min	Max	Max			
A	0	0	40	B bölge oranı	-	C oranı
B	10	25	40	D bölge oranı	C oranı	C oranı
C	15	40	55	D bölge oranı	C oranı	C oranı
D	20	50	65	D bölge oranı	D oranı	C oranı

Burada görünen özel yatırımlar enerji tasarrufu, çevre koruma, araştırma-geliştirme konulu yatırımlar, yüksek sayıda istihdam yaratan yatırımlar, yerel yönetimlerin ve kooperatif yatırımları olarak sayılmıştır. Özel faaliyet kabul edilen dolayısıyla buldukları bölgeye göre daha yüksek sübvansiyondan yararlanan faaliyetler olarak ise daha ileri teknoloji kullanan geleneksel faaliyetler, örneğin tarım, gıda işleme, balıkçılık, hayvancılık, gemi-inşa onarım, gemi yan sanayi, turizm ve atık kullanan işletmeler gösterilmiştir.

Yunan teşvik sistemi içinde yer alan bir diğer teşvik olan faiz sübvansiyonu sadece yatırım yardımından yararlanmaya hak kazanmış olan yatırımlara tanınan ve yatırımla ilgili olarak alınacak kredilerde faizin yatırım yardımı uygulamasında öngörülen oranlar ölçüsünde indirilmesi şeklinde uygulanan bir teşviktir. Normal uygulama süresi üç yıl olan bu sübvansiyon D bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlarda ve bölgesel ayırım yapmaksızın tüm çevre koruma yatırımlarında altı yıl süreyle uygulanmaktadır.

Yatırım indirimi ise proje bazında tanınan ve yatırım tutarının belirli bir yüzdesinin gelir vergisi matrahından indirilmesini öngören bir teşviktir. Bu teşviktен en az 2 milyar Drahmi tutarındaki komple yeni yatırım, genişleme, modernizasyon, taşınma gibi yeni üretken yatırımlar yararlandırılmaktadır. Bu teşviktен yararlanmak için ayrıca yatırım yardımı ya da faiz sübvansiyonundan yararlanmıyor olma koşulu aranmaktadır. Yatırım indirimi oranları A bölgesinde sadece özel yatırımlar için B bölgesi oranı, B bölgesinde % 40, C bölgesinde ve B bölgesindeki madencilik yatırımlarında ve bölge farkı gözetmeksizin ihracat şirketleri % 55 olarak uygulanmaktadır.

Hızlandırılmış amortisman teşviğinde ise, normal amortisman oranlarının % 20 ile % 150 oranında arttırılması öngörülmektedir. Dolayısıyla normal olarak binalardan yılda % 5 amortisman ayrılırken bu oran yılda % 6 ila % 12.5'e çıkarılabilmektedir. Amortisman oranlarındaki artış oranlarındaki farklılaşma bölgelere göre yapılmıştır. (55)

(55) İNECİ, Avrupa Topluluğu....., s. 205

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI

I) YATIRIMLARDA GELİŞMELER

Geçtiğimiz son on yıllık dönemde toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı itibariyle gelişimi izlendiğinde 1985 yılına kadar bir gerileme gösterdiği, fakat bu yıldan sonra hızla arttığı görülmektedir. 1984 yılına gelindiğinde 1970'li yılların ikinci yarısına göre (ortalama % 22.8) düşük bir seviyeye gerileyen toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı bu yıldan sonra tekrar yüksek seviyelere çıkmış ve bu seviyesini hemen hemen aynı düzeyde korumuştur.

Bu dönemde sabit sermaye yatırımlarıyla ilgili olarak başlıca iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan ilk kamu sektörünün toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payının gerilemesidir. Dönem başında % 61.5 olan bu pay 1991 yılında % 45.5'e gerilemiştir. Özel sektör böylece toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payını % 38.5'den % 54.5'e yükseltmiştir. Aynı dönemde sabit sermaye yatırımlarının sektörler itibariyle gösterdiği gelişim izlendiğinde dönemin ikinci bir özelliği olarak ise toplamdaki bu artışın imalat sanayi yatırımlarından ziyade hizmet sektörlerinde özellikle de enerji, ulaştırma, turizm ve konut yatırımlarında yoğunlaştığı görülmektedir. (56)

İmalat sanayi yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içinde 1975 yılında % 36'ya kadar çıkmış olan payı 1982 yılına gelindiğinde % 25'e kadar gerilemiş ve nihayet son on yıllık dönemde tersine bir atılım göstermeden 1989 yılına gelindiğinde % 13.5 gibi oldukça düşük bir düzeye gerilemiştir. (57) 1991 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde imalat sanayi yatırımlarının payı % 16.7 olarak gerçekleşmiştir.

(56) Emin ÇARIKÇI, Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991. s.70.

(57) Osman ULAGAY, Yatırım Fakiri İmalat Sanayi, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1991.

İmalat sanayi yatırımlarındaki gerilemeye karşın daha çok kamu ağırlıklı hizmet/altyapı yatırımlarının artması ekonomide çeşitli sorunlar doğurmuştur. Herşeyden önce dönem boyunca yatırım tasarruf açığı sürekli büyüyen kamu bu yatırımları, genel olarak ise harcama gelir dengesizliğinden dolayı bütçe açığını finanse etmek üzere özel fonlar üzerindeki baskısını arttırmış ve böylece özel sektör yatırımları için kullanılabilir fonu azaltırken yine özel sektöre geri kalan fonu maliyetini artan faizler nedeniyle yükseltmiştir. Böylece bu dönemde özel sektör imalat sanayi yatırımlarının gerilemesinde kamunun yatırım ve finansman politikası önemli ölçüde etkili olmuştur. Üretken yatırımlardaki bu gerileme dönem boyunca ülkenin büyümesindeki istikrarsızlığın kaynağı olmuştur.

Tablo XVI
Türkiye’de Sabit Sermaye Yatırımlarının Gelişimi
(1982-1992)

	Sabit Ser. Yatırımları (milyar TL)	Sabit Ser. Yatırımları (1988 fiyat.)	SSY/GSYH (Cari fiyat.) (%)	İ m a l a t s a n a y i			
				(1)	(2)	(3)	(4)
1982	1.664	18.550	19.0	25.0	4.8	34.6	18.9
1983	2.192	17.887	19.0	23.8	4.5	33.8	15.8
1984	3.286	17.961	17.9	23.1	4.1	32.8	14.0
1985	5.554	20.976	20.0	21.1	4.2	33.0	12.6
1986	9.115	23.202	23.2	19.6	4.5	33.0	9.8
1987	14.128	24.446	24.1	15.7	3.8	26.3	6.5
1988	24.166	24.140	24.0	15.1	3.6	23.5	5.9
1989	38.304	23.901	22.5	13.5	3.0	20.9	4.5
1990	60.928	27.260	22.3	17.5	3.9	27.4	4.5
1991	102.393	27.014	22.6	17.3	3.8	27.7	5.1
1992	167.590	27.335	21.6	17.4	3.4	27.8	5.4

Kaynak: DİE, Temel Ekonomik Göstergeler, Nisan 1992, s.23

TUSİAD, 1992 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi, 1992, s.7

ANKA REVIEW, May 26, 1992, s.25

(1) İmalat sanayi SSY/toplam SSY (%), (2) İmalat Sanayi SSY/GSMH,

(3) İmalat sanayi SSY/özel SSY (%), (4) İmalat sanayi SSY/Kamu SSY(%)

II) TÜRKİYE’DE YATIRIM TEŞVİKLERİ

Türkiye’de teşviklerinin tarihçesi 1913 tarihli “Teşvik-i Sanayi Kanunu”na kadar uzanır. Türkiye’de sınıai teşvik önlemleri gerçek anlamda ilk kez planlı dönemde uygulanmaya başlamış, keza sanayi ürünleri dış satımı da yine ilk kez bu teşviklerden planlı dönemle birlikte yararlanmaya başlamıştır. Kalkınma planlarının özel kesim için yol gösterici olması ve uygulama zorunluluğu getirmemesi, bu teşvik tedbirlerinin ayrı yasal düzenleme ile ortaya konulmasını zorunlu kılmıştır. (58)

(58) Yatırım Teşvik Politikaları, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara, 1989, s.9.

1967 yılında kabul edilen 933 sayılı yasa ile o zamana kadar yürürlüğe konmuş tüm teşvik tedbirleri bir araya getirilmiş ancak bu yasanın birçok maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve etkisini yitirmiştir. (59) Bundan sonra mevzuat dağılmış ve bugüne kadar bu mevzuatı bir yasa da toplamak mümkün olmamıştır. Mevcut uygulamada yatırım ve ihracata ilişkin teşvik sistemi kalkınma planları doğrultusunda hazırlanan yıllık programların öngördüğü hedef ve araçların uygulanması için her yıl çıkarılan ve genellikle yürürlükteki uygulamalarda değişiklik yapan yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki ve yönlendirilmesi ve ihracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşviki konularında kararlarla ve bu kararların uygulama esaslarını ortaya koyan tebliğlerle yürütülmektedir.

Ülkemizde uygulanmakta olan yatırım teşvik sisteminin başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sistem merkezidir, tüm teşvikler merkezi hükümet tarafından verilmektedir. Tüm uygulama Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik Uygulama Başkanlığı tarafından yürütülmüştür. Son olarak bu başkanlık DPT Müsteşarlığı bünyesinden Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine nakledilmiştir. Diğer bir ifade ile bazı ülkelerde olduğu gibi ülkemizde yerel yönetimlerin, belediyelerin teşviklerle ilgili herhangi bir yetkileri bulunmamaktadır. Başvurular teşvike yeterlilik bakımından sadece bu başkanlık tarafından değerlendirilmekte ve bu değerlendirme sonucu teşviklerden yararlanmaya uygun görülen yatırımlar teşvik belgesine bağlanmakta ve yararlanılacak teşvikler bu belge üzerine yazılmaktadır.

Ancak teşviklerin yönetimindeki merkezi idare çalışmalarını mevzuatın uygulanması, belge düzenlenmesi ve gerektiğinde bu belgeler üzerinde değişiklik yapılmasının ötesine götürememektedir. İzleme, denetleme ve gerçekleştirme değerlendirmeleri etkin bir biçimde yapılamamaktadır. Öte yandan her ne kadar merkezi olarak adlandırılırsa da bu merkezilik kurumsal olmaktan öteye gidememektedir. Bu sistem teşviklerde merkezi bir yönlendirme sağlayamamaktadır.

- Sistem teşviklerden yararlanmak için çeşitli eşikler veya şartlar içermektedir. Bunlar asgari öz kaynak oranı ve yatırım tutarı ile ilgilidir. Diğer yandan yatırımların yeni teknoloji getirmesi ve sanayini uluslararası rekabet gücünü arttıracak nitelikte olması şartları aranmaktadır. Bu konuda somut kriterler getirilmemiştir.

- Sistem teşvik tedbirlerinin uygulanması bakımından bölgesel farklılaşmaya gitmiş ve bu itibarla ülkeyi gelişmişlik düzeyine göre altı bölgeye ayırmıştır. Gelişmişlik düzeyi arttıkça uygulanan teşviklerin miktarı azaltılmaktadır. Bu bölgeler şunlardır:

- * gelişmiş bölgeler,
- * normal bölgeler,
- * sanayi kuşakları,
- * ikinci derecede kalkınmada öncelikli bölgeler,

(59) Yatırım Teşvik Politikaları,.....s. 14

* birinci derecede kalkınmada öncelikli bölgeler.

- Sistem teşvik araçlarına göre öncelikli sektörler yer vermiştir. Ancak bu sektörler hemen hemen ekonominin tamamını kapsamaktadır. Dolayısıyla sistemin merkezi olma karakterini tam olarak işletememiş olması nedeniyle sektörel yönlendirmede de tam anlamıyla seçici olunamamıştır.

- Sistemde ayrıca üretim konusunun teşvik edilip edilmediğine bakılmaksızın sağlanan ve yararlanabilmek için teşvik belgesi alınması şartı aranmayan genel nitelikler olarak adlandırılan teşviklere yer verilmiştir.

- Sistemde yatırım teşvikleri yatırım aşamasında, işletme aşamasında ve hem yatırım hem işletme aşamasında değişik avantajlar sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.

Bu sıralama içinde de belirtildiği gibi genel karakterde yatırım teşvikleri hariç diğer teşviklerden yararlanabilmek için teşvik belgesi alınması şartı bulunmaktadır. Yatırımların teşvik belgesine bağlanabilmesi için ise kalkınma planlarına uygun olması, ülke ekonomisi için genel anlamda faydalı karakterde bulunması ve yatırım tutarının program kararnamesinin birinci maddesinde belirtilen asgari değerlerin altında olmaması gerekmektedir.

1993 yılı yatırım teşvik mevzuatının düzenlendiği 14 Ocak 1993 tarih ve 93/4000 sayılı Kararname ve 93/2 sayılı Tebliğe göre teşvik belgesi alabilmek için aranan asgari yatırım tutarı 5 milyar lira olarak tespit edilmiştir. Bu tutar;

- Serbest bölge ve kalkınmada öncelikli yöre yatırımlarında ve yöre farkı gözetmeksizin bilgisayar yazılım şirketlerince yapılacak yatırımlarda, turizm yatırım bölgesine haiz turizm yatırımlarında, konfeksiyon yatırımlarında, her türlü tevsi, modernizasyon, tamamlama ve benzeri yatırımlarda 1 milyar lira,

- Üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlarda ve araştırma-geliştirme konulu yatırımlar ile finansal kiralama şirketlerinin yatırım projelerinde 250 milyon lira ile sınırlı tutulmuştur.

Öte yandan teşviklerden yararlanacak yatırımlardan ayrıca asgari öz kaynak şartı aranmaktadır. Buna göre yatırım eğer gelişmiş bölgede yapılıyorsa yatırımın en az % 60'ının öz kaynaktan karşılanması gerekmektedir. Bu oran normal yöreler için % 50, ikinci derecede öncelikli yörelerde % 40, birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde % 30 olarak tespit edilmiştir.

Teşvik tedbirlerinden yararlanmak için teşvik belgesi alma ve bunun için gerekli eşikleri yerine getirme dışında yatırım projelerinin uluslararası rekabet gücü kazandıran, ileri ve yeni teknoloji gerektiren ve Teşvik Dairesince sektör ve/veya proje bazında belirlenen asgari ekonomik kapasitelerde olmaları da aranmaktadır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçiş süreci ile birlikte ülkede uygulanmakta olan teşvik politikalarının da AB ülkelerindeki uygulamalara yaklaştırılması zorunluluğu doğmuştur. Bu nedenle mevzuatla "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesi" başlığında uygulamaya sokulan kararlar, 94/6411 no.lu karar ile değiştirilmiş, 13.1.1995 tarih ve 22170 no.lu Resmi Gazete "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" başlığı ile uygulamaya girmiştir. Söz konusu karar ve 4.4.1995 ve 22248 sayılı tebliğ ile başlayan yeni uygulamada daha selektif bir teşvik sistemine geçiş sağlanmıştır.

Söz konusu karar kapsamı; mal ve hizmet üretimine yönelik yatırımlar ile araştırma geliştirme (Ar-Ge), çevre koruma kalite ve standart geliştirme, yöresel el sanatlarının geliştirilmesine yönelik yatırımlar ile küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesi şeklinde belirlenmiştir.

Yeni uygulamaya başlayan yatırımcı da devlet yardımlarında göze çarpan bir diğer değişiklik ise yöresel sınıflamada gerçekleştirilmiştir. Desteklerden yararlanacak yatırımın bulunduğu yöreler;

a) Gelişmiş Yöreler (İstanbul, Kocaeli illeri ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye Sınırlar)

b) Kalkınmada Öncelikli Yöreler;

i) Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöreler

ii) Kalkınmada İkinci Derecede Öncelikli Yöreler

c) Normal Yöreler

ayrıma tabi tutulurken, Normal Yöreler başlığı altındaki yöreler;

a) Sanayi Kuşağı kapsamındaki normal yöreler

b) Sanayi kuşakları dışındaki normal yöreler

olarak ayrıma tabi tutulmuştur.

Sanayi kuşaklarının tespitindeki temel unsur Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)'dir. Normal Yörelerde (gelişmiş ve kalkınmada öncelikli yörelerin dışında kalan bölgeler) faaliyete geçmiş olan OSB'leri 1995 yılı programından itibaren VII.Beş Yıllık Kalkınma sürecinde sanayi kuşağı kapsamına alınmış ve azami oranlarda teşviklerden yararlanmaları öngörülmüştür. Bu OSB'leri ise şunlardır;

Ankara (Sincan), Adana (1)*, Afyon, Antalya, Aydın, Bilecik (1), Bolu, Burdur, Bursa (İnegöl (2), Denizli, Eskişehir (1,2), Gaziantep (1,2), Hatay (İskenderun), İstanbul (Tuzla/Deri), İzmir (Atatürk, Menemen/Deri) Kayseri (1), Kocaeli (Gebze), Konya (1,2), Manisa (1,2), Niğde, Ordu, Samsun, Tekirdağ (Çerkezköy 1,2), Trabzon, Uşak.

Normal yörelerde bulunan faal olmayan OSB'ye haiz illerde ise, 1995 yılından başlamak üzere 3 yıl süre ile sanayi kuşağı kapsamında mütalaa edilerek devlet yardımlarından yararlanacaklardır. Bu iller ise;

(*) Parantez içindeki sayılar il'deki OSB'leri ifade eder.

Adana (Büyükşehir Belediye hudutları dışı), Aksaray, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa (Büyükşehir Belediye hudutları dışı) Çanakkale, Denizli, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İzmir (Büyükşehir Belediye hudutları dışı), Karaman, kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Tekirdağ ve Uşak'tır.

Sanayi kuşakları dışındaki normal yöreler ise;

Afyon, Ankara (Büyükşehir Belediye hudutları dışı), Antalya, Aydın, Burdur, Konya, Trabzon (Bu illerdeki OSB'ler hariç) .

Yatırımların hangi devlet yardımından ne şekilde yararlanacağı teşvik belgeli veya olmamasına göre de değişmektedir.

Yatırımların;

- a) Gümrük Ve Fon Muafiyeti,
- b) Yatırım İndirimi,
- c) Makina ve Techizat alımlarında Katma Değer Vergisi desteği,
- d) Dış kredi teminat mektubu masraflarına katkı,
- e) Arsa sağlanması,
- f) Kalite ve standart sağlanması,
- g) Enerji desteği,
- h) Kredi

desteklerinden yararlanabilmesi için teşvik belgesine bağlanması öngörülmüştür. Bir yatırımın Teşvik Belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının Kalkınmada Öncelikli Yörelerde (K.Ö.Y) gerçekleştirilecek yatırımlarda 6 milyar TL, diğer yörelerde gerçekleştirilecek yatırımlarda ise 10 milyar TL olması gerekmektedir. Ar-Ge ve Çevre Yatırımları ile Finansal Kiralama şirketlerince yapılacak yatırımlarda aranacak asgari sabit yatırım tutarı yukarıda belirtilen asgari tutarların yarısı kadar olmak durumundadır.

Ayrıca bir yatırım teşvik belgesine bağlanabilmesi için yatırım fonu adı altındaki özkaynak oranına asgari bir oran getirilmiştir. Bu oran kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda % 40, normal yörelerde yapılacak yatırımlarda % 60, Ro-Ro taşımacılığı, karayolu kargo taşımacılığı yatırımları % 25, gemi inşa, yat inşa, gemi ithali, uçak ithali yatırımları % 15, finansal kiralama şirketlerinin yapacağı kiralama yatırımları % 10'dur. Teşvik Belgeli yatırımlar kapsamında tamamen dış kredi veya döviz kredisi temin edilmesi halinde, özkaynak oranları % 15'e kadar indirilebilmektedir. Ayrıca Hazine Müsteşarlığı'nca uygun görülen Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde gerçekleştirilecek yatırımlarda bu sınıra bağlı kalınmaz.

8- Makina ve Teçhizat Alımında Katma Değer Vergisi Desteği

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

9- Enerji Desteği

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

10- Arsa Sağlanması

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı:

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

11- Taşınma Desteği:

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

12- Kalite ve Standart Sağlama:

Yatırımların Desteklenmesi Hakkındaki Karar gereğince.

B- Destek Unsurlarına Ait Uygulamalar

1- Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti

Yatırımcılar yatırımda kullanmak istedikleri makina ve ekipmanın tamamını yerli piyasadan temin edebilecekleri gibi tamamını veya bir kısmını dışarıdan ithal edebilirler. İşte gümrük muafiyeti teşviği devletin ithal edilecek yatırıma mallarına veya hammaddelere uygulanan gümrük vergi ve resimlerinin tamamını veya bir kısmını tahsil etmemesi şeklinde uygulanan ve yatırımın maliyetini hafifleten bir vergi teşviğidir. Bu teşvikten yararlanabilmek için teşvik belgesi alınması, söz konusu projenin mutlaka uluslararası rekabet gücü kazandıran ileri ve yeni teknoloji getiren ve Teşvik Dairesince sektör ve/veya proje bazında belirlenecek asgari ekonomik kapasitede olan bir yatırım projesi olması şarttır.

Gümrük muafiyeti esas itibariyle yatırım projesi kapsamındaki yatırım malları için ngrlmş bulunmaktadır. Ancak Müsteşarlık onayıyla bu muafiyet teşviği işletme aşamasına da genişletilerek;

- İthal makina değerinin % 5'ini geçmemek ve ana makina için belirtilen miktarda fon ödemek şartıyla yedek parça ithali,

- Müteahhitlik hizmetleri yardımlarında, belge döviz değerinin en fazla % 10'u oranında ve ihale bedelinin % 20'si içinde kalmak ve fon ödemek şartıyla,
- büyük proje yatırımlarında makina teçizat bedelinin % 40'ını geçmemek kaydıyla 6 aylık işletme malı ihtiyacının ithali ve,
- kalkınmada öncelikli yörelerde büyük proje yatırımlarında makina teçizat bedelinin % 30'unu geçmemek kaydıyla 4 aylık işletme malı ihtiyacının ithali de gümrük muafiyetinden yararlanma hakkına sahip kılınmaktadır.

Öte yandan otomobil sektörüne yönelik olarak, asgari 100.000 adet/yıl kapasitede otomobil üretmek için kurulacak komple yeni yatırımlarda, mevcut tesislerin kapasitesinin yeni model üretimine yönelik asgari 100.000 adet/yıl kapasitede tevsi ve modernizasyon yatırımlarında ve 100.000 adet/yıl kapasiteli tesislerin yeni model üretimine yönelik modernizasyon yatırımlarında bu tesislerde üretilen mamülün bünyesine giren CKD aksam ve parça ithalinde gümrük muafiyeti uygulanmaktadır. CKD muafiyeti tesis üretime geçtikten sonraki ilk iki yıl limitsiz, daha sonraki yıllar için ise aracın bünyesine giren parçaların en fazla % 30'u için uygulanmaktadır.

Gümrük muafiyeti uygulaması her ne kadar gümrük vergi ve resimlerinden muafiyet getiriyorsa da yine kendisi "yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu" na fon ödeme mükellefiyeti getirmektedir. Buna göre yatırımcıların;

ii) % 20 orana tabi olan mallar:

Binek araçları, otobüs (çift katlılar hariç), çekici (Euro I ve/veya Euro II normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), treyler (frigorifik olanlar hariç), televizyon ve video, mini buzdolabı, mobilya, yat ithali (motorbot dahil), kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), mikser, transmikser.

ii) % 13 orana tabi olan mallar:

Dünyada ilk üretime geçiş tarihinden itibaren 10 yıl boyunca yeni model olarak kabul edilen otomobil üretecek firmaların, asgari 100.000 ad/yıl kapasiteli tevsi veya yeni yatırımlarında; tesis üretime geçtikten sonra, mamülün bünyesine giren CKD aksam ve parçaların ilk 2 yıl için limitsiz, daha sonraki yıllar için en fazla % 30'u dikkate alınmak üzere.

iii) % 10 orana tabi olan mallar:

a) Komple yeni yatırımların işletme ihtiyacı için, makina teçizat bedelinin % 20'si oranında ve üç aylık kapasiteyi geçmemek üzere ithal edilecek hammadde, ara malı ve işletme malzemeleri.

b) Elektrik süpürgesi, kesintisiz güç kaynağı, beton santrali, forklift, beton pompası (kamyona monteli olması durumunda; kamyon I'inci fıkrada belirtilen orana tabidir), çift katlı otobüs.

iv) % 5 orana tabi olan mallar:
inşaat malzemeleri.

fon ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna karşılık bazı yatırımlar fondan muaf tutulmuştur. Bunlar, birinci ve ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar ve özel önem taşıyan yatırım konuları olarak sayılmıştır.

Özel Önem Taşıyan Sektörler;

Eğitim, yatırımları, sağlık yatırımları, uluslararası taşımacılık yatırımları, havaalanlarında oluşturulacak turizm amaçlı terminal hizmetleri tesisleri yatırımları, gelişmiş yöreler dışında kalacak diğer turizm yatırımları, gemi ve yat inşaa yatırımları, normal yörelerde bulunan ve özelliği itibariyle OSB'lerde gerçekleştirilemeyecek Müsteşarlıkça uygun görülen yatırımlar, sanayi kuşaklarında gerçekleştirilecek yatırımlar, gelişmiş ve normal yörelerdeki tevsi, modernizasyon, yenileme, kalite düzeltme ve darboğaz giderme yatırımları olarak belirlenmiştir.

2- Yatırım İndirimi

Gelirler ve Kurumlar Vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır. Yatırımlar için ayrılan fonların veya bunların belirli bir oranının Kurumlar Vergisi matrahından indirilmesi öngörülen bir vergi teşviği tedbiridir. En eski ve en istikrarlı teşvik aracı olma özelliğini korumaktadır. Bu vergi istisnasından teşvik belgesinde yatırım indirimi öngörölmüş yatırımlar yararlanabilir.

Yatırım indirimi Kurumlar Vergisi mükellefi yatırımcıların (Anonim Şirketler eşanlımlı Komandit Şirketler, anonim, limited, eşhamlı komandit ve kooperatif şirketlere benzeyen yabancı şirketler) ve İktisadi Kamu İşletmelerinin iştiraki bulunan ve anonim şirket halinde kurulu ortaklıkları ile dar mükellefiyete tabi kurumlar ve iktisadi devlet teşekkülleri ve iş ortaklıkları bilanço esasına göre tespit edilmiş münhasıran ticari ve zirai kazançlarına uygulanır.

Bir yatırımın yatırım indirimi teşviğinden yararlanabilmesi için üretim genişletmeye, verimliliği arttırmaya, ihracatı geliştirmeye, mamul ve kalitesini yükseltmeye, enerji tasarrufu sağlamaya, kültür seviyesini yükseltmeye, bilimsel ve teknik araştırmaları geliştirmeye, çalışma güvenliğini sağlamaya ve turizmi teşvike matuf olmalıdır.

Yatırım indirimi teşviğinin önemli bir özelliği, bu indirimde yatırımın bina, makina, tesisat, araç ve benzeri amortismanına tabi "yeni" değerlerinin maliyet bedelleri üzerine uygulanmasıdır.

Yatırımlara uygulanan yatırım indirimi oranları ise şöyledir;

- Kalkınmada öncelikli yörelerde
ve özel önem taşıyan sektörlerde
yapılacak yatırımlar

Azami Oran % 100

- Diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda

Azami oran % 20

Yatırımın işletme döneminde toplam sabit yatırımın yukarıda belirlenen oranlarda elde edilen kardan düşülmesi yoluyla uygulaması yapılan yatırım indiriminin birkere de kardan düşülmesi durumunda bakiye kısım bir sonraki yılki kardan indirilir. Ancak ülkemizde kronik bir hale giren enflasyonun yatırım indirimi üzerindeki olumsuz etkisi daha sonraki dönemlere sarkan yatırım değerleri üzerinde umulan etkiyi gösterememiştir. Bu nedenle mevzuatta yapılan düzenleme ile bir sonraki döneme veya dönemlere arkan yatırım tutarlarının yeniden değerlendirilmesine göre enflasyonun etkisi ön görülmüştür.

3- Krediler

aa) Teşvik Belgeli Yatırımlar

Teşvik Belgeli yatırımlarda kredi desteği sağlanan yatırım çeşitleri üç grupta toplanmıştır:

- i) Ar-Ge Yatırımları,
- ii) Çevre korumaya yönelik yatırımlar,
- iii) Yöresel el sanatlarının desteklenmesi,

i) Ar-Ge Yatırımlar; Sınai tesislerin yeni ürün veya yeni üretim yöntemi geliştirmeye, teknoloji yenilemeye, kalite ve verimlilik artışına yönelik projelerdir.

Söz konusu araştırma projelerinin alet, teçhizat ve yazılım giderlerinin % 50'si fon kaynaklarından kredilendirilebilir. Ayrıca projeye ilgili işletme mah ve sarf malzemelerinin ithalatına fon muafiyeti tanınır.

ii) Çevre Korumaya Yönelik Yatırımlar: Gelişmiş yörelerdeki mevcut yatırımların, diğer yörelerdeki mevcut ve yapılacak yatırımların Belediyeler, İl Özel İdareleri, OSB'lerdeki müteşebbis heyetler aracılığı veya firma tarafından yapılacak Çevre Etki Değerleme (ÇED) raporu bulunan çevre korumaya yönelik kısmına, bu esaslarda belirtilen hükümler çerçevesinde fon kaynaklarından toplam sabit yatırım tutarının % 50'si oranında kredi verilir.

iii) Yöresel El Sanatlarının Desteklenmesi: El sanatlarının korunması, geliştirilmesi ve bu alanlardaki istihdam artırıcı ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak yatırımların sabit yatırım tutarının % 25'i fon kaynaklarından kredilendirilebilir.

bb) Teşvik Belgesiz Yatırımlar

Teşvik belgeli olmaksızın kredilendirilecek yatırımlarda üç başlıkta mütalaa edilir.

- i) Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi,
- ii) Taşınma desteği,
- iii) Kalite-standart sağlama

i) KOBİ'lerin Desteklenmesi,

1) Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) Desteklenmesi,

KOBİ'lerin teknik danışmanlık, kalite kontrol, kalibrasyon ve ürün geliştirmeye yönelik taleplerini karşılayacak ve KOSGEB tarafından onaylanan yatırımlara fon kaynaklarından kredi verilebilir.

2) Makina ve Techizat Alımlarının Desteklenmesi

Şartları henüz belirlenmiş olmamakla birlikte KOBİ'lere ait yatırımlar fon kaynaklarından kredilendirilecektir.

3) Finansal Kiralama

Yukarıda 1 ve 2 no.lu maddelerinde belirtilen yatırımların finansal kiralama yoluyla gerçekleştirilmesi halinde de fon kaynaklarından kredi verilebilir.

Bu sıralanan yatırımlara ait toplam sabit yatırım tutarının azami 10 milyar (K.Ö.Y.'lerde 6 milyar TL) asgari özkaynak oranının ise % 50 olması gerekmektedir.

ii) Taşınma Desteği:

Gelişmiş yörelerdeki mevcut yatırımların sanayi kuşakları ve K.Ö.Y.'lere fiziki bütünlüğü bozulmadan komple taşınmaları ve taşınılan yerde faaliyetlerini sürdürmeleri halinde sadece taşınma giderlerinin % 50'si fon kaynaklarından kredilendirilebilir.

iii) Kalite-Standart Desteği:

Yatırımcı firmalara, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve International Standardization Organization (İSO) normlarına uygun olarak kalite ve standart belgesi verilmek üzere TSE tarafından yapılan hizmet karşılığının bu kuruluşca belirlenen bedelin tamamı fon kaynaklarından karşılanabilir.

Fon kaynaklarından kullanılacak kredilerin faizi, K.Ö.Y.'lerde yapılacak yatırımlarda % 40, diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda ise % 50 olup, 4 yılda 8 eşit taksitte geri ödenir. İlk ana para ve faiz ödemesi KOBİ'lere ait yatırımlarda 1 nci yılın, diğerlerinde ise 6 ncı ayın sonunda yapılır.

cc) Özel Krediler

Ro-Ro taşımacılığı, havayolu kargo taşımacılığı, karayolu-demiryolu kombine taşımacılığı ve havalimanlarında soğuk hava depoları yatırımları için fon kaynaklarından % 50 faizli kredi verilebilir.

Ro-Ro taşımacılığı ve havayolu kargo taşımacılığına ilişkin yatırımlarda asgari özkaynak oranı % 25 olup, kullanılacak kredinin vadesi 5 yılda 10 eşit taksittir. İlk ana para ve faiz ödemesi 2 yılın sonunda yapılır.

Diğerlerinde asgari özkaynak oranı % 50'dir. Geri ödemeler 4 yılda 8 eşit taksitte yapılır. İlk ana para ve faiz ödemesi 6 ncı ayın sonunda yapılır.

dd) Orta ve Uzun Vadeli İç ve Dış Krediler

Orta ve uzun vadeli iç ve dış kredilerin destek unsurlarından faydalanabilmesi için Müsteşarlık tarafından Teşvik Belgesine bağlanması ve belgede belirtilen miktar ve oranlara uyulması gerekmektedir.

Türkiye'de döviz kazandırıcı yatırım yapan, mal üreten müteşebbislerin faaliyetlerine dönük kredi imkanları ile temin ettikleri dış krediye konu bankalar aracılığıyla verecekleri teminat mektubu masraflarının % 50'si fondan karşılanabilir.

ee) Yatırım Kredisi

K.Ö.Y.'lerde yapılacak yatırımlar için toplam sabit yatırım tutarının % 25'i oranında ve % 40 faizli, sanayi kuşaklarında yapılacak yatırımlar için toplam sabit yatırım tutarının % 15'i oranında ve % 50 faizlidir. Yatırım kredileri, 4 yılda 8 eşit taksitte geri ödenir. İlk ana para ve faiz ödemesi 1 nci yılın sonunda yapılır.

ff) Pazarlama Kredileri

Turizm yatırımlarında, seyahat acentalarının doğrudan veya yabancılarla ortaklık şeklinde yapacakları pazarlama ve tanıtım giderlerinin % 50'sine kadar fon kaynaklarından kredilendirme imkanı mevcuttur. kredinin faiz oranları K.Ö.Y.'lerde % 40, diğer giderlerde % 50 olup, toplam 1 yılda iki eşit taksitte geri ödenir.

4- Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredilerinde Vergi, Resim, Harç İstisnası:

Teşvik belgesine bağlı ve yatırımın tamamlanmasından itibaren 5 yıl müddetle aşağıda belirtilen asgari miktarda ihracat taahhüdünde bulunan yatırımlar için alınan yatırım kredileri ile belge kapsamındaki şirket kuruluşu ve sermaye tezyidi,

gayrimenkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde bunların şirket adına tapuya tescil işlemleri ve bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenen kağıtlar 488 sayılı Kanun'a göre damga vergisinden ve 492 sayılı Kanun'a göre harçlardan istisna edilir.

Yörelere itibariyle toplam ihracat taahhüt miktarları; Kalkınmada Öncelikli Yörelere 100.000 \$, Normal Yörelere 200.000 \$, Gelişmiş Yörelere 200.000 \$, Gelişmiş Yörelere 300.000 \$'dır.

Ancak 10 birimlik çekici treyler ve otobüs yatırımları ile 100 birimlik kiralık otomobil yatırımlarında, yöre farkı gözetilmeksizin toplam 100.000 \$ tutarında ihracat taahhüdü aranır (50 birimlik kiralık otomobillere ait tevsi yatırımlarında bu miktar 50.000 \$'dır).

5- Finansman Fonu

Teşvik Belgesine bağlanmış olan ve Sermaye Şirketleri ile Kooperatiflerce yapılacak yatırımların Finansman Fonu'ndan faydalanması mümkündür.

Finansman Fonu, bir muafiyet ya da istisna uygulaması olmayıp, vergi ertelemesine yönelik bir düzenlemedir. Yapılacak yatırımların finansmanında kullanılacak bir fon niteliğindedir.

Finansman Fonu'ndan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilir.

Finansman Fonu'nun şartları:

- Ayrılacak Finansman Fonu, Kurumlar vergisi matrahının % 25'ini ve yapılacak yatırım tutarını geçemez.
- Finansman Fonu'nun T.C.Merkez Bankası'nda açıklanacak, her an paraya çevrilebilir. Devlet tahvili hesabına yatırılması mecburidir.
- T.C.Merkez Bankası'nda açılacak hesaptan çekişler, Müsteşarlıkça verilen çekiş müsaadelerine istinaden yapılır ve yıl içinde fiilen yapılan yatırım tutarını aşamaz.
- Bir önceki yıl safi kurum kazancından Finansman Fonu olarak ayrılan meblağ, hesap dönemi sonunda safi kurum kazancına eklenir.
- Finansman Fonu'ndan faydalanacak yatırımın Teşvik Belgesine bağlanmış ve yatırım İndiriminden faydalandırılmış bir yatırım olması gerekir.
- Finansman Fonu, Yatırım İndiriminden faydalanacak yatırımların finansmanında kullanılmak üzere ayrılmış olmalıdır.

6- Bina İnşaat Harcı İstisnası

21/1/1982 tarihli ve 2589 sayılı "2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun" gereğince hastane, prevantoryum, sanatoryum, dispanser ve benzeri sağlık kuruluşları, her türlü fabrika, değirmen, sını nitelikteki imalathaneler ve tersaneler ile Organize Sanayi Bölgeleri, küçük sanat

sitelerinde yapılan her türlü bina inşaatı ve Turizm Bakanlığı ile Müsteşarlıkça desteklenmesi karara bağlanmış otel, motel ve benzeri turistik tesisler Bina İnşaat Harcından müstesnadır.

18/5/1987 tarih ve 3365 sayılı Kanun da belediye ve mücavir alan sınırları içinde veya dışında inşa edilecek ahır, samanlık, kümes ve hayvan barınakları ile yemlik gibi yapı ve tesisleri bina inşaat harcından istisna tutmuştur.

Bina İnşaat Harcı İstisnasından faydalanabilmek için ayrıca bir belge alınmasına gerek yoktur.

7- Katma Değer Vergisi Ertelemesi

Müsteşarlık tarafından verilen Teşvik Belgelerinde gösterilen yatırım mallarının ithalinde ödenmesi gereken Katma Değer Vergisi, bu verginin fiilen indirilmesinin mümkün olacağı tarihe kadar ertelenir. Bu ertelemede 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un süre ve tecil faizi ile ilgili hükümleri uygulanmaz. Yatırımın Teşvik Belgesinde öngörüldüğü şekilde gerçekleşmemesi halinde ertelenen vergi, tahakkuk ettiği andan itibaren 6183 sayılı Kanun'un 48.maddesine göre tespit olunan ilgili yıllar için geçerli tecil faizleri % 50 zamlı uygulanmak suretiyle tahsil edilir. Erteleme süresince zaman aşımı işlemez.

8- Makina ve Techizat Alımlarında Katma Değer Vergisi Desteği

Teşvik Belgesine istinaden düzenlenen yerli global listelerde yer alan, yeni olarak temin edilen, yurtiçinde imal edilmiş olan makina ve techizattan Müsteşarlıkça proje bazında uygun görülenlerin Katma Değer Vergilerine 10 puan ilave edilerek tesbit edilen meblağ, Fon kaynaklarından yatırımcılara ödenir.

Bu destek, uluslararası ihale neticesi yapılan Teşvik Belgeli yatırımlarda, ihalenin yerli firmada kalması halinde yatırımcı firma yerine, ihaleyi kazanan yerli firmalara ödenir. Bu hüküm milletlerarası ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'de iş yapan yabancı kuruluşlara kata değer vergisi desteğine tabi mal teslimi yapan yerli firmalar için de uygulanabilir.

Bu oran, inşa edilen ve yatlara fatura bedeli üzerinen uygulanır.

9- Enerji Desteği

Kalkınmada Öncelikli Yörelerde bu Karar döneminde düzenlenecek Teşvik Belgeleri kapsamında gerçekleştirilecek belli sektörlerdeki komple yeni yatırımların; ilk beş işletme yılındaki elektrik enerjisi tüketiminin % 25'ine kadar olan kısmı, Para Kredi ce Koordinasyon Kurulu tarafından belirlenecek esaslar çerçevesinde Fon kaynaklarından karşılanabilir.

10- Arsa Sağlanması

Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Sanayi Kuşaklarında yapılacak Teşvik Belgesi yatırımlarda, yatırımcıların kamudan arsa talep etmeleri halinde; bu talepler öncelikle Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'nün stok arazileri veya sağlayacağı arazilerden karşılanır.

11- Dış Kredi Teminat Mektubu Masraflarına Katkı

Türkiye'de döviz kazandırıcı yatırım yapan, mal üreten müteşebbislerin faaliyetlerine dönük kendi imkanları ile temin ettikleri dış krediye kamu bankaları aracılığıyla verecekleri teminat mektubu masraflarının % 50'si, Müsteşarlıkça çıkarılacak tebliğle belirlenecek esaslar çerçevesinde Fon'dan karşılanır.

Taşıma Desteği ve Kalite Standart sağlamaya ilgili yardımlar krediler ile ilgili bölümde açıklanmıştır.

C) Ülkemizde Yatırım Teşviki Uygulamaları

Ülkemizde yatırım teşvik uygulamaları konusundaki değerlendirmeleri verilen teşvik bilgilerine göre yapılabilmektedir. Yatırım teşvik belgesi verilmesine 1968'de başlanmıştır. Ancak asıl gelişme 1980'li yıllarda sağlanmış, 1986-1990 dönemi hem belge sayısı hemde değer itibarıyla en üst seviyelere ulaşmıştır. Teşvik Belgeleri sayısı ve belgelerin temsil ettiği toplam yatırım tutarlarının gösterdiği gelişim aşağıdaki tablo'da da gösterilmiştir.

Tablo XVII
Türkiye'de Yatırım Teşvik Belgeleri Gelişimi
1982-1992, (Milyar TL)

Yıllar	Belge Sayısı	Cari Fiyatlarla	1968 sabit (1) Fiyatlarıyla	Endex (1982=100)
1982	1469	513,298	13,189	100
1983	1031	571,247	11,466	87
1984	1176	1,105,224	14,776	112
1985	1821	3,531,418	32,802	249
1986	2490	5,129,353	36,365	276
1987	2810	6,830,377	34,990	265
1988	2742	11,653,387	36,022	273
1989	3256	19,376,212	35,883	272
1990	3140	22,628,262	27,411	208
1991	1175	38,131,300	29,396	223
1992	1150	51,230,072	24,290	184

Kaynak: DPT, Temel ekonomik Göstergeler, Ocak 1987, Nisan 1992.
TUSİAD, Türkiye Ekonomisi, çeşitli sayılar.

ii) Türkiye’de Uygulanış Biçimi:

Türkiye’de destek niteliğinde doğrudan sermaye katkısı olan böyle bir teşvik bulunmamaktadır. Sadece yurtiçinde imal edilmiş makina ve techizatın Katma Değer Vergisi (KDV)’ne karşılık gelen miktar teşvik primi olarak yatırımcıya ödenmektedir.

2- Ar-Ge Yardımı

Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin teşviki ve desteklenmesini sağlayan devlet yardımlarıdır.

i) AB’de Uygulanış Biçimleri

Ar-Ge faaliyetlerine ilişkin maliyetin belirli bir oranının ve teknik gelişmeyi amaçlayan yatırımların belirli bir oranında faizsiz avans verilmesi ve Ar-Ge faaliyetleri kapsamında ücret maliyetlerinin fatura ibrazına göre belirli bir oranının sübvansesi şeklinde uygulanmaktadır.

ii) Türkiye’de Uygulama Biçimi:

1995 yılından itibaren uygulamaya konan teşvik kapsamında Ar-Ge faaliyetlerinin % 50’luk bölümünün fon kaynaklarından değerlendirilmesi öngörülmüştür.

3- Eğitim Yardımı

Sanayi sektöründe çalışan kişilerin mesleki eğitimine ilişkin giderlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

i) AB’de Uygulanış Biçimi:

Eğitim masraflarının belirli bir oranının devlet yardımı ile karşılanması, çeşitli kriterlere göre farklı oranlarda verilmektedir. Örneğin sadece işçi ve çırakların eğitimi, yönetici ve çırakların eğitimi veya sadece ileri teknoloji kullanımına dönük eğitimler gibi.

ii) Türkiye’de Uygulanış Biçimi:

Eğitim giderlerine devlet desteği ile ilgili bir finansman desteği bulunmamaktadır.

4- Faiz Sübvansiyonu:

Firmaların banka ve diğer finansman kurumlarından temin ettikleri kredilerin doğrudan sübvansesi veya belli bir süre için ertelenmesi şeklinde nakit yardımını içermektedir.

i) AB’de Uygulanış Biçimi:

Faiz sübvansiyonu belirli bir dönem için faiz ertelemeleri, sabit sermaye yatırımlarının belirli bir yüzdesi olarak ifade edilen ve bölgelere göre değişebilen faiz sübvansiyonu uygulamaları mevcuttur.

5- Yeni Yaratılan İstihdam Yardımı

Yatırımların istihdam yaratır niteliklerini teşvik etmek amacıyla verilen nakit yardımlardır.

i) AB’de Uygulanış Biçimi:

Yatırımlara bağlı olarak yaratılacak istihdamın büyüklüğüne göre yatırım harcamalarının belirli bir oranı kadar yardım verilmekte veya yine aynı kritere göre projenin başlangıç yıllarında geliri artırmak amacıyla istihdam yardımı sağlanmaktadır. Yatırımın niteliğine göre, her yeni yaratılan işle doğru orantılı olarak, proje genelinde sağlanan devlet yardımı belirli oranda arttırılabilmektedir.

ii) Türkiye’deki Uygulama Biçimi:

İlave istihdam sağlamaya yönelik bir teşvik sistemi Türkiye’de uygulanmamaktadır.

6- Makina Parkı Modernizasyonu:

Yeni teknoloji kullanımı sağlayacak makina ve ekipman yenilenmesinde maliyetin bir bölümü sübvansiyon edilmektedir. Ancak fon kaynaklı kredilerden yararlandırılmaktadır.

i) AB’deki Uygulanış Biçimi:

Destek miktarı yatırım tutarının belirli bir bölümü ile sınırlandırılmaktadır. Ayrıca yardım tutarının belirli bir bölümü vergiden muaf tutulmaktadır. Yeni yapılar ile makina ve ekipman parkına yapılan yatırım miktarının % 50’sine kadar mali yardım yapılmaktadır. Yardım sermaye harcamalarının % 45’i oranını aşmadıkça vergiden muafır.

ii) Türkiye’de Uygulanış Biçimi:

Teknoloji yenilenmesine imkan verecek destek niteliğinde bir teşvik aracı mevcut değildir. Ancak modernizasyon yatırımları özel önem taşıyan sektörler kapsamında mütalaa edilip azami oranlardaki teşviklerden yararlandırılır.

7- Bina ve Kira Sübvansiyonu

Yatırım kapsamında kiralanacak sınai tesis binalarının kirası veya işletme masraflarının bir bölümü devlet kaynağından karşılanmaktadır.

i) AB'deki Uygulanış Biçimi

Yöresel kurum ve kuruluşlar (Belediyeler, Kalkınma Kurumları) bina ve şantiyelerle ilgili yatırım maliyetine finansman yardımı yapmaktadır. Ayrıca bazı kurumların sahip oldukları binalar, sınai tesislerine belirli sürelerde cüzi fiyatlarla kiralanmaktadır.

ii) Türkiye'de Uygulanış Biçimi

Türkiye'de aynı nitelikte bir teşvik aracı bulunmamaktadır.

8- Çevre Korumaya Yönelik Yardım

Çevre korumayı teşvik etmek amacıyla, proje bazında tahsis edilen nakit yardımlar ve faiz sübvansiyonu gibi teşvikler daha cazip hale getirilmektedir.

i) AB'deki Uygulanış Biçimi

Yapılan yatırım çevre koruma ve olumlu ekolojik etki içerdiği takdirde yapılan yardım oranı arttırılmakta, faiz sübvansiyonu uygulandığı süre uzatılabilmektedir.

ii) Türkiye'de Uygulanış Biçimi:

Çevre korumaya yönelik yatırımlar, özel önem taşıyan sektörler kapsamında azami oranlardaki teşviklerden yararlandırılmakta, ayrıca sabit yatırım tutarının % 50'si fon kaynaklı kredilerden yararlandırılmaktadır.

B- Vergi ve Benzeri Kolaylıklar

i) AB'de Uygulanış Biçimi:

Gelişmemiş yörelerdeki işletmelerin el değiştirilmesinde çeşitli oranlarda KDV indiriminden yararlanılmaktadır. Bu özellikle Doğu Almanya'daki fabrikaların satışında etkili bir teşvik olarak öne çıkarılmıştır. Bunun dışında ülkelerin kendi vergi sistemleri içinde yatırım yapılan bölgeye göre -özellikle geri kalmış yörelere yapılan yatırımlarda- yaratılan istihdama göre belirli oranlarda veya belirli sürelerde vergi indirimi veya muafiyeti sağlanmaktadır.

ii) Türkiye'de Uygulanış Biçimi:

Türkiye'de KDV erteleme, ithalatta gümrük vergisi muafiyet orta ve uzun vadeli yatırım kredilerinde vergi, resim, harç istisnası, bina inşaat harcı istisnası, finansman fonu, yatırım indirimi bu kapsamda uygulanan teşvikler olarak sıralanabilir.

C- Krediler

i) AB'deki Uygulanış Biçimi

Yatırım niteliği ve bölgelere göre yatırımların belirli oranlar kredilendirilmektedir. Bunun yanında Ar-Ge kredileri, çevre korumaya yönelik krediler, istihdamı özendirici eğitim kredileri sözkonusudur.

ii) Türkiye'de Uygulanış Biçimi

Türkiye'de Ar-Ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, yöresel el sanatlarının desteklenmesi, makina teçizat alımlarının desteklenmesi, finansal kiralama, taşıma desteği, kalite ve standart sağlama başlığı altındaki yatırımla ilgili faaliyetler fon kaynaklarından kredilendirilmektedir. Ayrıca orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler, işletme kredileri yurtdışı müteahhitlik müşavirlik hizmetleri de Türk teşvik sistemi içindeki diğer nakit kredileri kapsamındadır.

IV- TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN BİRLİK KURALLARI KARŞISINDAKİ DURUMU

Bir ülkenin Avrupa Birliği'nin tam üyesi olması katılma anlaşmasında süresi ve şartları belirtilecek bir geçiş dönemi sonunda Avrupa Birliği'nin mevcut mevzuatının tamamını ve tüm ortak politikaları kabul etmesini gerekmektedir. Bu durum muhtemel bir üyelik halinde Türkiye için de geçerlidir. Söz konusu mevzuat ve Topluluk politikası içinde devlet yardımlarına ilişkin kurallar ve oluşmuş mevzuat önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye Birliğe tam üye olduğunda devlet yardımlarına ilişkin ulusal mevzuatını koruyacak ancak ulusal yardım politikalarının koordinasyonu ve kontrolünü sağlama işlevi ile donanmış bulunan Birlik kurallarına uyumlu hale getirecektir.

Türkiye'nin 1963 yılında Birlik'le imzalanan Ankara Anlaşması çerçevesinde oluşturduğu 30 yılı aşkın zamandır bir ortaklık ilişkisi mevcuttur. Bu ortaklık ilişkisi taraflar arasında üye ülkelerin arasında olduğu gibi bir gümrük birliği öngörürken, bunun da ötesine giderek yine Birlik üyesi ülkeler arasında olduğu gibi bir ekonomik politikaların yakınlaştırılması hedefi ortaya koymuştur. Türkiye ile Birlik ekonomileri arasındaki açığın kapatılmasının öngörüldüğü Ankara Anlaşmasıyla bunun için Türkiye'ye destek olunacağı, bu desteğin ileride Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağı ifadesine yer verilmiştir.

Bu maddelerden 43-48.inci (60) maddeler rekabet, vergileme ve mevzuatın yakınlaştırılması ile ilgilidir. Bu maddelerde Türkiye ile Birlik arasındaki ortaklık ilişkisi içinde devlet yardımlarına uygulanacak rejim de ortaya konulmuştur.

(60) Ergin NOMER, Özer ESKİYURT, Avrupa Sözleşmeleri,.....s.693

Katma Protokolün 43.üncü maddesinin ikinci paragrafi aynen şöyledir:

“Geçiş döneminde Türkiye, Birliği kurn Anlaşmanın 92.inci maddesinin 3(a) fıkrasında öngörülen durumda sayılabilir. Bu bakımdan Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının kolaylaştırılmasına yönelik yardımlar, alışveriş şartlarını akit tarafların ortak çıkarına aykırı düşecek ölçüde değiştirmedikçe, ortaklığın iyi işlemediği ile bağdaşır kabul edilir”.

Katma Protokol'ün bu hükmünden açıkça görülmektedir ki Birlik Türkiye'ye ilişkilerimizin bugüne kadarki süresinde 92/3 (a) maddesi çerçevesinde “en az gelişmişlik düzeyindeki bölge” statüsünü uygulamış, uyguladığımız teşvik politikalarını bu gözle değerlendirmiştir. Ancak aynı madde bu politikaların Birlik Türkiye arasındaki ticari ilişkiler üzerinde etkisinin olduğu durumları bu tercihli uygulamanın dışında bırakmıştır. Birliğin devlet yardımları kurallarının temelini oluşturan bu son husus tam üyelik sonrasında da devam edecektir.

Tam üyelikle birlikte Türkiye'nin Birlik devlet yardımları karşısındaki durumu başlıca 3 başlık altında değerlendirebiliriz; (61)

A) Ekonomik Kriz Anında Uygulanan Yardımlar

Avrupa Birliği'ne üyelik ve teşvik mevzuatının bu Birliğin devlet yardımlarına ilişkin kurallarına uyumlu hale getirilmesi mecburiyeti, ekonominin dünya konjonktründe meydana gelen gelişmeler karşısında ciddi bir krize girmesi, sanayinin bundan olumsuz şekilde etkilenmesi durumunda durma subvansiyonlar yolu ile müdahale edilmesinin önünü kapamamıştır.

Türkiye Birliğe üye olduktan sonra da böyle bir krizle karşı karşıya kaldığında sanayisine destek sağlayacak, krizin etkilerini en aza indirmeye çalışabilecektir. Ancak bunun için bölgesel veya dünya çaplı bir ekonomik krizin etkilerinin ortaya çıkmış olması gerekmekte ve bu desteklerin hedefi istihdamı korumak, güçlük içinde bulunan işletmelerde işten çıkarmaları önlemek, genç işçiler için iş olanakları yaratmak olmalı, sadece ve sadece ortaya çıkan konjonktürel kötüleşme nedeniyle zor duruma düşen, ekonomik kriz öncesinde yapısal yönden sağlıklı durumda bulunan işletmelere kriz sırasında bozulan yapılarını düzeltmek, ya da hala sağlıklı bir yapıyı krize rağmen koruyan işletmelere bu durumlarını korumalarına yardımcı olmak için verilmelidir.

B) Bölgesel Yardımlar

92/1.inci maddenin bir devlet yardımına uygulanabilirliğinin temel koşulu AB iç ticaretinin etkilenmiş olmasıdır. Bir devlet yardımı ancak üye ülkeler arası ticareti etkilediği, ticaret arttığı ya da azaldığı ölçüde 92/1. inci madde yasaklaması kapsamına girecektir.

(61) İNECİ, Avrupa Topluluğu, s. 262.

Ancak bu yardımlar eğer açık bir biçimde Birliğin genel çıkarına uygun bulunmuş ve bu nedenle haklı adlandırılmışlarsa varlıkları ortak pazar düzeniyle bağdaşır. Ya da eğer belirli hedeflerin elde edilmesine hizmet ediyorsa bu hedeften dışarı çıkmadıkları ölçüde Ortak Pazar düzeni ile bağdaşabilir. Birlik kuralları 92.inci maddenin birinci fıkrasının getirdiği yasaklama hükmüne işte bu çerçeveler içinde bazı istisnalar getirmiştir. Bazı yardım türlerini bu yasaklamadan kesin olarak istisna ederken bazı yardım türlerini bazı şartların yerine gelmesi koşuluyla bu yasaklamadan istisna edebiliriz demektir.

Böylece Birlik bir yandan üye ülkelerin pazarlarının bir araya gelmesinden oluşan büyük ortak pazarı yeniden devlet yardımları yoluyla ulusal pazarlara bölünmesini ve oluşacak bu büyük rekabet ortamının devlet yardımları yoluyla haksız rekabet alanı haline gelmesini önlemek için devlet yardımlarını bu yönde etkileri olduğu ölçüde yasaklarken, kendi kontrolü altında bu tür bir yapıya sahip olupta kendi tanımladığı bazı özelliklere sahip olan ve genel olarak Topluluk çıkarlarına hizmet ettiği kabul edilen devlet yardımlarına izin vermiştir. İşte bu istisnaların başında bölgesel yardımlar gelmektedir. O halde Türkiye'nin Birliğe üyeliği ülkemizdeki bölgesel yardımların sonu olmayacaktır.

Birliğin genel yasaklamadan istisna ettiği bölgesel nitelikli yardımları iki guruba ayrılmıştır. İlk gurubu en düşük gelişmişlik düzeyindeki bölgelerdir. Birliğin bu bölgeleri son üç yılın kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla ortalaması (GSYİH) Birlik ortalamasından en az % 25 düşük olduğu bölgeler olarak tanımlamıştır. Bu açıdan Türkiye'nin durumunu tespit etmek üzere yapılmış bir çalışmaya göre Türkiye'de 1988 yılı itibarıyla Kocaeli ili hariç tüm iller Birliğin bu en az gelişmişlik düzeyindeki bölgeler tanımına girmektedir. 1995 yılında uygulamaya sokulan teşvik politikaları kapsamında bölgesel (Kalkınmada Öncelikli Yöre, Sanayi Kuşakları) destekler öne çıkmıştır.(62)

Buna göre Türkiye Birliğe üye olduğunda o tarihe kadar bu eşiklerde herhangi bir değişiklik olmayacak olursa hemen hemen ülkenin tamamında bölgesel gelişme için yapılacak yatırımlarda sermaye yoğun projeler için ilk yatırım maliyetinin % 75'i veya emek yoğun projeler için ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 13.000 ECU tutarında subvansiyon verebilecektir. 3 milyon ECU'nun üzerindeki yatırımlarda beş yıla yaymak kaydıyla ilk yatırım maliyetinin % 25'i ya da ilk yatırımla yaratılan her yeni iş başına 4.500 ECU ilave yardım yapılabilmesine izin verebilecektir.

Birlikte bölgesel yardımlara ilişkin olarak uygulanan kuralları tanımlarken ortaya koyduğumuz bir başka gerçek de Birliğin en az gelişmişlik düzeyinde kabul edilen bu bölgelerde yalnızca oldukça müsamahalı eşitlik dahilinde yatırım subvansiyonlarına değil faaliyet/üretim subvansiyonlarına da izin verdiğidir. Bu itibarla Birlik devlet yardımları kuralları karşısında yalnızca bugünkü yatırım teşvikleri yatırım

(62) Necla UĞURLU, Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan ve Türkiye'nin Yararlanma Olanakları, DPT Yayın No.2295, Ankara, 1992, s.75

indirimi gibi ya da enerji subvansiyonu gibi faaliyet/üretim verilen subvansiyonlar da güvende olacaklardır. Başka bir ifadeyle Türkiye için muhtemel bir üyelik sonrasında bölgesel gelişmeye yönelik teşvik araçlarında bir daralma değil aksine bir genişlemeye imkan verecektir.

Ancak Komisyon özel güçlükleri olan bölgelerde faaliyet yatırımlarına izin verirken bazı koşullar aramaktadır. Herşeyden önce yardım kısa süreli olacaktır ve bu bölgelerde yerleşmiş bulunan şirketlerin yapısal handikaplarını giderme amacına yönelik bulunacaktır, yardım ekonomik faaliyetlerin kalıcı ve dengeli gelişimini sağlamaya yönelik olacak ve söz konusu bölgesel probleminden daha ciddi bir sektörel problemin doğmasına neden olabilecek boyutta bir sektörel kapasite fazlasının oluşumuna sebebiyet vermeyecektir.

Bu itibarla sektörel devlet yardımlarına ilişkin Birlik düzenlemelerine uymaya özen gösterilecektir ve bu yardımlar güçlük içindeki şirketlere verilen yardımlara ilişkin kuralları ihlal edici olmayacaktır, uygulamaları hakkında yıllık raporlar hazırlanacak ve Komisyon'a verilecek ve bu raporlarda beher yardım türü için toplam harcama ve ilgili sektörler belirtilecektir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Birliğe muhtemel üyeliğimiz sonrasında bugün bölgesel kalkınma amacıyla sağladığımız subvansiyonlar üzerinde önemli bir sınırlama meydana gelmeyecek, bugün olduğu gibi üyelik sonrasında da bu maksada yönelik olarak destek sağlanabilecektir. Ancak bugünden farkı yardım planları hakkında Birlik içi ticaret üzerinde muhtemel etkileri olup olmayacağı konusunda bir değerlendirme için Birlik Komisyonu'na bildirilecekler ve ancak Komisyon'un bu yönde oluru alındıktan sonra bu planlar uygulamaya konulabilecektir.

C) Sektörel Yardımlar

Avrupa Birliği'nin sektörel devlet yardımlarına ilişkin politikasını çeşitli temeller üzerine kurmuştur. Herşeyden önce Birlik üye ülkeler arası ticaret koşullarını Birlik ortak menfaatine aykırı bir biçimde değiştirmedeği ölçüde bazı ekonomik faaliyetlerin yani sektörlerin gelişmesi için yapılan yardımlara izin vermektedir. O halde muhtemel bir üye olarak Türkiye üyelik sonrasında bölgesel kalkınma kistaslarının imkan vermediği bazı durumlarda da sadece sektörel amaçlı olarak subvansiyonlar kullanılabilecektir.

Birlik bu yardımlara ilişkin görüşünü şöyle koymuştur; Birlikte serbest piyasa güçleri Birliğin ekonomik ve sosyal hedefleri doğrultusundaki gelişimini veya ekonomik ve sosyal hedeflerinin makul bir süre içinde ve makul bir sosyal maliyet ile elde edilmesini engelliyorsa, rekabetin artan yoğunluğu kendi kendini tahrip edecek boyutta ise, sürmekte olan sanayi yapısındaki değişiminde derecesi dikkate alınarak devlet yardımlarına izin verilecektir. Bu yaklaşım gerçekte var olmayan teorik tam rekabet koşullarının tamamını kapsamaktadır. Eğer eksik rekabet koşulları söz konusu ise, pazar bozulması varsa, özel maliyetler sosyal maliyetleri yansıtıyorsa devletin subvansiyonla ekonomiye müdahalesi haklıdır.

Ancak sektörel yardımlarda Birlik boyutu mutlaka dikkate alınacak, Birlik menfaati ön planda olacaktır. Bir ülkedeki sanayi ve istihdam sorunlarının diğer bir üye ülkenin sırtına yıkılmasına sebep olacak devlet yardımlarına izin verilmeyecektir. Kısacası yardım bugün için çeşitli güçlükler içinde bulunan ancak gelecekte yaşama olasılığı yüksek sanayilere verilebilecektir.

Sektörel yardımlar, işletme düzeyinde, bu işletmelerin mevcut durumlarını korumalarına destek olmak için değil mevcut sanayi yapısını dünya ekonomisinin yeni gereklerine uydurmak, yaşayabilirliklerinin yeniden kazanabilmelerini sağlamak için tahsis edilebilecektir. Teşvik edilecek olan sadece yapısal değişimdir. Yardım örneğin sektördeki aşırı kapasite fazlasına son vermede veya yatırım veya araştırma geliştirme harcamalarının gelecek vaadeden faaliyetlere kanalize etmede kullanılabilir. Uzun vadeli sorunların çözümü için en etkili ve rasyonel araç konumunda olacak, rekabete ve üye ülkeler arası ticarete en az zarar verecek, Birlik yararına hizmet edecek ve en önemlisi kısa süreli olacaktır.

Birliğe üyeliğe hazırlanan bir ülke olarak Türkiye teşvik sisteminin yapısını sanayisinin rekabetçi yapısıyla ilgili önceliklerini belirleyerek tespit etmelidir. Ülkemizde verilen teşvikler her ne kadar seçici olarak tanımlanıyorsa da teşvik edilen faaliyet konularının neredeyse ülkemizdeki tüm faaliyet konularını içeriyor olması ve uygulamada bu teşviklerin daka çok tekstil/giyim gibi, gıda, ulaştırma ve turizm gibi sayısı bir kaç geçmeyen alanda yoğunlaştığı ve nitelik itibarıyla bu yatırımlarda ağırlığın komple yeni yatırım olduğu görüldüğünden bu seçiciliğin var olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Daha doğrusu yatırım projesiyle her başvuran teşviklerden yararlanmakta, yatırımını daha ucuz hale getirmektedir.

SONUÇ

Birlik rekabet politikasının çok önemli bir unsuru olan ve ana amacı Topluluk içi ticaretin destekler nedeniyle etkilenmesini sağlamak olan Birlik devlet yardımı kuralları bir devlet yardımı sağlama mekanizması değil fakat üye ülkelerin ulusal devlet yardımı mevzuatlarını ana amaç doğrultusunda kontrol altında tutan bir Birlik mekanizmasıdır. Bu kurallar uygulamada oldukları 30 yılı aşkın süre içinde ana prensipler değişmemek kaydıyla sürekli gelişmiş ve oldukça kabarık bir mevzuat oluşturmuşlardır. Uygulanışlarında da zaman zaman oldukça esnek bir yaklaşım hakim olmuş, ana amaç erezyona uğratılmıştır.

Günümüz Avrupa Birliği'nde entegrasyon gayretleri en üst safhada bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet yardımlarına ilişkin kurallarda bir titizlik içinde uygulanmaktadır. İster üçüncü ülkelerle olan ticarete yönelik politikasında olsun, ister başlattığı ve tamamlamak üzere olduğu iç pazar programında olsun, ortak araştırma projeleri, ortak teknoloji politikaları geliştirme gayretlerinde olsun ve yine ortak tarım politikasının yükünü hafifletecek reformlarla Birlik bütçesi olmaktan çıkarıp, sanayi, bölgesel ve sosyal politika konularına daha fazla kaynak ayırma çabalarında olsun Birliğin büyümesini hızlandırmak, bugünün ve geleceğin rekabetçi ortamına daha iyi hazırlamak gayreti içinde olduğu gözükmektedir.

Birlikte genel yatırım yardımlarının önemi son derece azalmıştır. Ağırlık spesifik konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin sadece araştırma geliştirme konusuna Birlik üyesi ülkelerin imalat sanayilerine kullandırdıkları yardımların toplamının yaklaşık % 10'u ayrılmaktadır. Bölgesel kalkınma ikinci önemli destekleme konusu olurken, güçlük içindeki sektörlerde yapısal değişimin desteklenmesi onu takip etmektedir.

Birliğe üye olmaya aday bir ülke olarak Birliğin devlet yardımlarına ilişkin kurallarına uyumda son değişikliklerde gözönüne alınırca en azından orta vadede ciddi bir güçlkle karşılaşılabilceği görünmemektedir. Başlıca hassas noktalar rekabet gücü nisbi olarak yüksek olan tekstil-konfeksiyon, sentetik elyaf sanayi gibi sanayi kollarında devlet yardımlarının kapasite artışına izin vermiyor olması olarak sayılabilir. Bunun haricinde Birliğin üçüncü ülkelerden gelen subvansiyonlu ithalata yönelik mevzuatına da halen aynı konuda uygulamakta olduğumuz benzer bir yasanın bulunması nedeniyle yine bir uyum güçlüğü yaşanmayacaktır.

Ülkemiz Birlik devlet yardımları kuralları kriterlerine göre Kocaeli ili hariç en az gelişmişlik düzeyindeki bölge durumundadır. Dolayısıyla Türkiye'ye yatırımlarını % 75-% 100 seviyesine kadar subvanse edebilme imkanına sahip olacaktır. Bunun dışında Topluluk yapısal fonlarından, Avrupa Yatırım Bankası Kredilerinden yararlanabilecektir.

Ancak teşvik mevzuatımız dağınıktır ve belirli hedeflere yönelmiş görünmemektedir. Genel yatırım yardımı ağırlıktadır. Araştırma geliştirme, çevre koruma ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi daha çok yenidir ve yeterli değildir. Yatırımlarda kalitatif yerine kantitatif bir yaklaşım hakim görünmektedir. Yatırımların sağladığı fayda ve bu yatırımlara sağlanan subvansiyonların finansmanının ekonomiyeye etkileri konusunda yeterli bir çalışma yapılmamaktadır. Teşviklerin vergi istisnaları yoluyla finansmanı yolunun ağırlık kazanması gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de kamu finansman sorununun boyutları da dikkate alınarak, artık destek uygulamasının çok seçici olması, sanayide yeniden yapılanma ihtiyaçlarını ve AB ile gümrük birliği hedefini gözönüne alması, finansmanının ekonomide en az olumsuz etki yapacak şekilde yapılması ve ekonomide verimliliği ve kaynak dağılımında etkinliği azami ölçüde arttıracak biçimde kullanılması Türkiye'nin dünya ile bütünleşme ve rekabet gücünü geleceğin dünya pazar ve rekabet koşullarına uygun biçimde yükseltme gayretlerine olumlu katkı yapacaktır.

Sektörel politikada Birliğin benimsediği ilkelere benzer ilkelerin benimsenmesi, mevcut sanayilerimizde dünya sanayi rekabet şartları esas alınarak gerçekleşmesi gereken yapı değişikliklerine destek sağlanması, detaylı bir araştırma sonucu tespitten sonra gelecekte yaşama kabiliyeti olmayan işletme ve sektörlerle sırf işsizlik kaygılarıyla yardım sağlanması yoluna gidilmemesi, geleceğin sanayileri olan yüksek teknoloji sanayilerinin ülkemizde de gelişmelerinin sağlanması için teşviğe ayrılan fonların dağılımında bu sektörlerle öncelik tanınması, küçük ve orta ölçekli işletmelerimizin modern, büyük sanayinin yardımcısı, sanayinin teknolojik yeterliliği ve işletmecilik becerisine haiz çok önemli bir unsuru haline gelmesine önem verilmelidir.

Ayrıca destek sadece parasal ve mali subvansiyonlarla sınırlı tutulmamalı, örneğin devletin danışmanlık hizmeti, üstün kalitede eğitim hizmeti gibi, tekno-parklar kurma, patent havuzları oluşturma, üniversite-sanayi işbirliğini geliştirme gibi destekleme araçlarının daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Tüm bu araçların Avrupa Birliği üyesi ülkelerin elinde olduğunu, sektörel politikalara bu açılardan yaklaşıtlarını görmekteyiz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ALPAR, Cem
ONGUN, M.Ongun : Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Türkiye Ekonomik Kurumu, Ya.No. 3, Ankara, 1985
- ÇARIKÇI, Emin : Türkiye’de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları Adım Yayıncılık, Ankara, 1991.
- ESİN, Arif : Dünya’da Globalizasyon ve Avrupa Topluluğu’nun Sanayi Politikası. Türkiye’ye Etkiler, İKV, Ya.No. 116, 1993.
- ESİN, Arif
ALAGÖZ, Aylin
GALİS, Şirin : Avrupa Birliği’nde Teşvik Sistemi, İKV, Ya.No. 127, İstanbul.
- FRONTIER Free Europe : Monthly news letter., May, 1994.
- HATEM, Sauny Afify : The Possibilities of Economic Corporation and Integration Between the Community and Arab. League. Munchen, 1981.
- İNECİ, Barbaros : Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar, İstanbul Sanayi Odası, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- İNECİ, Barbaros : Topluluk Ortak Tarım Politikasında Reform, İKV, Ya.No. 87, İstanbul, 1990.
- EUROPEAN ECONOMY : Annual Economic Report, 1991-1992.
- KURAL, Koray
KARAKEÇİLİ, Feridun
SAKIZLIOĞLU, Aylin : Devlet Yardımları, DPT, Ankara, 1995.
- NOMER, Ergin
ESKİYURT, Özer : Avrupa Sözleşmeleri, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ya.No. 467, İstanbul, 1975.

- UĞURLU, Necla : Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan Türkiye'nin Yararlanma Olanakları, DPT Ya.No.2295, Ankara, 1992.
- PATEL, Pari
PAVITT, Keith : European Technological Performance: Results and Prospects, European Affairs, No. 2189, London, 1989.
- SWANN, Denis : Competition and Industrial Policy in the European Community, London, 1983.
- : İKV Dergisi, (muhtelif sayılar)
- : Avrupa Topluluğu Resmi Gazeteleri (muhtelif sayıları)
- DPT : - Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu, VII. Beş Yıllık Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara, 1995.
- Yatırım Teşvik Politikaları, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara, 1989.
- Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Anlaşmalar, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, DPT Yayınları, Ankara, 1993.
- EUROSTAT : "Regions", Luxemburg, 1991
Official Journal muhtelif sayıları
- GATT : Textile and Clothing Industries in the World Economy, Genevre, 1984.
- T.C. BAŞBAKANLIK
HAZİNE ve DIŞ TİCARET
MÜSTEŞARLIĞI : Avrupa Topluluğu ve Türkiye, AT Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.
- T.C. BAŞBAKANLIK
DIŞ TİCARET
MÜSTEŞARLIĞI : Türkiye-AB İlişkileri, Ankara, 1995.
- _____ : T.C. Resmi Gazete (muhtelif sayılar)

- EC COMMISSION

: Competition Law in the Communities
Volum II, Rules Applicable to

: Competition Rules in the FFC
Applicable in to State Aids, Des
Luxemburg, 1987.

: Panorama of the EC Industryurg,
1990.

: Opinion on the Community Fids to
the Textile Industry Documer

: Eight Report on Competition-g, 1979

: Third Survey on State Aids.